

PRIRUČNIK ZA VRŠNJAČKU EDUKACIJU ADOLESCENATA ZA ŽIVOTNE VJEŠINE

Autori:

Sandra Smolović, Senka Domović Bulut, Dragan Vujošević i omladinske aktivistkinje Al- Hambra Kašić, Kristina Đurković, Ivana Novović, Ana Jušković, Snežana Jovanović

Urednik:

Sandra Smolović

“Ova publikacija je objavljena uz podršku Save the Children Norveška uz finansijsku podršku norveškog Ministarstva spoljnih poslova i OAK fondacije. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Save the Children.”

Citati u ovoj publikaciji su stvarni i navodi su djece, adolescenata, profesionalaca, osoblja i sl. koji su učestvovali u regionalnom programu za borbu protiv trgovine djecom (Child Trafficking Response Program).

Priručnik za
vršnjačku edukaciju adolescenata za životne
vještine

Sadržaj

Uvod

- Ciljevi, zadaci i očekivani rezultati 4
- Radionice kao način rada 5
- Metodologija neformalnog obrazovanja – tehnike rada..... 7
- Vršnjačka edukacija10
- Vještine facilitacije za vršnjačke edukatore12
- Teme koje je moguće obrađivati kroz vršnjačku edukaciju:13
- *Timski rad*14
- *Dječija prava*.....21
- *Nasilje – definisanje pojma i prevencija*..... 30
- *Prevencija trgovine djecom*..... 38
- *Prevencija zavisnosti od PAS*..... 46
- *Rješavanje konflikata*..... 54
- *Multikulturalizam* 62
- *Slobodno vrijeme*..... 69
- Rječnik korišćenih termina i termina sa kojima se možete sresti kroz vršnjačku edukaciju 77
- Korisni kontakti 86
- Literatura 88
- Prilozi..... 89

Uvodna riječ

Priručnik za vršnjačku edukaciju adolescenata za životne vještine rezultat je projekta „Otpornost mladih“, NVO Forum MNE, koji se u Crnoj Gori sprovodio od 2009. do 2011. godine. Pomenuti projekat predstavlja dio regionalnog Programa za borbu protiv trgovine djecom organizacije Save the Children koji se tokom tri godine, pored Crne Gore, realizovao i u sledećim zemljama regiona: Bugarskoj, Rumuniji, Albaniji, Srbiji, Bosni i Hercegovini i Kosovu. Program je imao za cilj da smanji rizične faktore koji doprinose trafikingu i eksploataciji djece u pomenutim zemljama regiona, odnosno da doprinese povećanju otpornosti djece na rizike i da razvije mehanizme za njihovo aktivno učešće u zajednicama u kojima žive.

Kako su to bili i ciljevi projekta „Otpornost mladih“, mladi sa Konika i iz Bijele su, putem obuke za omladinske aktiviste, osnaživani da budu vršnjački edukatori, lideri među svojim vršnjacima koji će dalje doprinosti jačanju kapaciteta ostalih mladih u svojim zajednicama i na taj način smanjivati rizična ponašanja mladih.

Priručnik pred vama predstavlja rezultat rada udruženih snaga omladinskih aktivista sa Konika i Bijele, i omladinskih radnika koji su pratili postignuća i napredak mladih tokom realizacije projekta i pružali im podršku. Priručnik predstavlja vodič za vršnjačke edukatore, a objedinjuje metode i tehnike rada u neformalnom obrazovanju, kao i praktične primjere radionica na različite teme. Cilj priručnika je da podrži vršnjačke edukatore, mlade od 14-18 godina, da realizuju radionice na određene teme zasnovane na razvoju životnih vještina sa vršnjacima u svojim sredinama. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji životne vještine su „sposobnosti prilagođavanja i pozitivnog ponašanja koje omogućuju osobama da se uspješno nose sa zahtjevima i izazovima koje pred njih postavlja život svakoga dana“. Ovaj priručnik će omogućiti da, tokom obrade odabranih tema, mladi razvijaju sledeće životne vještine koje im pomažu u svakodnevici: komunikacijske vještine, aktivno slušanje, razvoj asertivnosti, prezentacijske vještine, organizacijske vještine, vještine planiranja, vještine zagovaranja, vještine upravljanja resursima, razvoj kritičko-analičkog mišljenja, vještine rješavanja konflikata, upravljanja emocijama i stresom, razvoj empatije, samostalno donošenje informisanih odluka, vještine facilitacije, i sl.

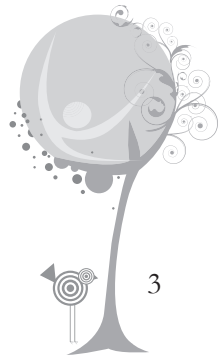
Tokom projekta „Otpornost mladih“, obuku za omladinske aktiviste je uspješno završilo 13 mladih iz Bijele i Konika, koji su na taj način postali vršnjački edukatori. Tako su stvoreni uslovi da ovi mladi ljudi dalje prenose znanja svojim vršnjacima. Teme koje su obrađene u priručniku identifikovane su kao potreba mladih u zajednicama Konik i Bijela, ali njihova univerzalnost doprinosi da su one primjenjive i u drugim zajednicama/sredinama kada je rad sa djecom/mladima u pitanju.

Ovim putem želim da se zahvalim mladim ljudima koji su kreirali radionice, kao i svima onima koji su učestvovali u projektnim aktivnostima.

U nadi da će priručnik pred Vama doprinijeti inicijativama i aktivizmu mladih ljudi i da će pospješiti vršnjačku edukaciju među mladima,

Srdačno Vas pozdravljam,

Sandra Smolović
Koordinatorica projekta „Otpornost mladih“
Forum MNE

Cilj, zadaci i očekivani rezultati

Osnovni cilj Priručnika za vršnjačku edukaciju adolescenata za životne vještine jeste da omogući mladima da razviju životne vještine kako bi se zaštitili u potencijalno rizičnim situacijama, kao i da doprinesu osnaživanju mladih na njihovom putu razvoja u vršnjačke edukatore.

Brojna istraživanja ističu značaj i vrijednosti vršnjačke edukacije, a na osnovu iskustva Foruma MNE kroz projekat „Otpornost mladih“, uvjerali smo se da je vršnjačka edukacija višestruko značajna. Vršnjačka edukacija, naročito kada se radi o prevenciji i smanjenju rizičnih ponašanja prepoznata je kao ključna metodologija za promjenu stavova i ponašanja među mladima. U pojedinim situacijama, naročito u uzrastu adolescencije, kada se sve više traži podrška i prihvaćenost od strane vršnjaka, mladi mogu bolje pomoći svojim vršnjacima. Njihova generacijska povezanost, sličan pogled na svijet, slična polja interesovanja, međusobno razumijevanje i sl. samo su neki od faktora koji doprinose razvoju međusobne bliskosti i odnosa povjerenja među vršnjacima, što djeluje podsticajno kada je u pitanju kreiranje atmosfere za vršnjačku edukaciju. Prema povratnim informacijama koje smo dobili od mladih vršnjačka edukacija im je omogućila da se osjećaju korisnim, da stiču znanja i vještine koje su značajne za cijeli život, da razvijaju samopoštovanje, kao i pozitivnu sliku o sebi.

Na osnovu iskustva stečenog tokom realizacije projekta, a u skladu sa rezultatima ostvarenim u oblasti vršnjačke edukacije vjerujemo da će Priručnik doprinijeti u ispunjavanju sledećih zadataka:

- Razvoju kritičko - analitičkog mišljenja kod mladih;
- Razvoju potencijala i kreativnosti mladih;
- Jačanju kapaciteta mladih;
- Prevazilaženju negativnih emocija i suočavanju sa konfliktnim situacijama;
- Povećanju aktivnog građanstva i kreiranju proaktivnog ponašanja;
- Uspostavljanju partnerstava i stvaranju prostora za zajedničko odlučivanje o pitanjima koja su od značaja za mlade.

Osnovni zadatak koji se nalazi pred svakim mladim vršnjačkim edukatorom jeste da obezbijedi harmoniju i balans između pojedinca, grupe, teme koja se obrađuje i okruženja u kojem se učenje dešava, imajući na umu da je ta ravnoteža dinamična. Tokom trajanja radionica prisutna je smjena kretanja od individualnih potreba, preko potreba grupe i teme, do pojedinca i tako dalje. Biti u stalnom kontaktu sa grupom, procesom učenja i ličnim iskustvom, a u isto vrijeme imati racionalnu distancu, od presudne je važnosti za mlade vršnjačke edukatore. Jednom savladane vještine podstiču djecu/mlade da ih trajno koriste kako bi na taj način motivisali i druge mlade ljude da im se pridruže u podsticanju i njegovanju kvalitetnijih odnosa. Imajući sve navedeno na umu očekivujemo da će Priručnik doprinijeti postizanju sledećih rezultata:

- Povećan nivo znanja mladih o izabranim temama i svijest o važnosti aktivnog učešća mladih u društvu;
- Poboľšane životne vještine mladih sa ciljem da se zaštite od nasilja, eksploatacije i zlostavljanja.

Radionice kao način rada

Radionica, vjerovatno najviše korišćeni termin u neformalnom obrazovanju, podrazumijeva planski vođenu aktivnost koja se odvija u obliku grupne interakcije. Radionice omogućavaju sticanje novih iskustava kroz grupni rad, zato i kažemo da je to iskustveno učenje, neki proces. Taj proces podrazumijeva znanje i vještine voditelja/ke radionice da učesnicima radionice pomogne da iz aktivnosti analizom dođu do zaključaka. Taj proces nije samo jednosmjernan - od voditelja prema učesnicima radionice, nego i od učesnika prema voditelju, ali i među učesnicima. Zato se i kaže da na radionici svi učimo!

Poslije radionice nam se često desi da nekako bolje poznajemo sebe, svoja osjećanja i ponašanja i imamo više povjerenja u svoje vještine. Cilj radionica i jeste da što više probude potencijale osobe i unaprijede njen psihološki rast i razvoj, što je jedan od najvažnijih faktora za unaprjeđenje kvaliteta života.

Takođe, radionice su odličan način da se pokrene priča o nekim ne baš prijatnim temama, tzv. tabu temama; da se izazove reakcija, ali i rješenje nekog problema; da se podstakne aktivizam mladih.

Rad na radionici podstiče i razvija kulturu odnosa i komunikaciju, kulturu zajedničkog učešća (timski rad) i kulturu osnaživanja (međusobno povjerenje i smisao za socijalnu odgovornost). Učesnici/e u radionici su ravnopravno uključeni, samostalno izvode zaključke, lično izgrađuju znanje, usmjereni su na proces, odnosno aktiviraju se sve psihofizičke funkcije čovjeka. Kao takva, radionica je najdjelotvornija metoda socijalnog učenja.

Da bi radionica bila uspješna i da bi učesnici/e na njoj mogli da steknu nova znanja, ona mora biti kvalitetna. Zato su važni kvaliteti radioničara/ki i vršnjačkih edukatora/ki, kao i dobra postavka, oprema i komunikacijske vještine. Da bi bio kvalitetan radioničar/ka ili vršnjački edukator/ka treba da razmisli o korišćenju različitih metoda tokom radionice, kao što je gluma i drugi kreativni scenariji, koji ne samo da zabavljaju učesnike, već im škakljive teme predstavljaju na manje stresan način. Uključivanjem učesnika/ca, ne samo da ćeš ih ohrabriti da učestvuju i „svare“ teme o kojima se raspravlja, već ćeš razviti i sopstvene vještine. Evaluacija prije, tokom ili nakon radionice će pokazati da li su učesnici/e nešto naučili, ali će i tebi, kao radioničaru/ki, reći da li je posao dobro urađen, da li si razjasnio/la ključna pitanja i da li si možda nešto propustio/la.

Prijatno okruženje, povjerenje i stručnost radioničara/ki/edukatora/ki da govori o određenoj temi podstaći će učesnike/ce da započnu diskusiju.

Ako edukator/ka može da se poveže sa učesnicima/ama, onda će i učesnici/e biti otvoreniji da prime poruku i da promijene svoj stav ili ponašanje, posmatraće edukatora/ku kao pouzdan izvor informacija i vjerovaće u primljene informacije.

Štaviše, takve vježbe/radionice pomažu građenju kapaciteta radioničara/ki (kao što su komunikacija, samodisciplina, samopoštovanje, relevantno znanje itd.). Oni moraju da prođu trening kako bi stekli različite vještine komunikacije, aktivnog slušanja, rješavanja konflikata, donošenja odluka, vođenja radionice, pregovaranja i organizacionih sposobnosti.¹

Radionica zahtijeva određeno pripremanje koje podrazumijeva:

- **dobro poznavanje vještina facilitacije.** O ovim vještinama naćićete opširnije u posebnom poglavlju o Vještinama facilitacije.
- **jasno formulisanje instrukcija.** Kako bi djeca ili mlade osobe sa kojima radite shvatili kako da urade vježbu ili neku aktivnost, nužno je da su instrukcije koje dajete kratke i jasne. Na ovaj način ćete uštediti i na vremenu. Umjesto da više puta ponavljate i dodatno objašnjavate instrukciju, recite je samo jednom- jasno! Naravno, ako neko ima dodanih pitanja, odgovorite na njih.
- **vještinu vođenja razgovora /refleksije o doživljenome.** Jako je bitno da vaš razgovor na radionici ne ode u “ćorsokak”. To se neće desiti ako je on strukturiran, odnosno ako se držite teme.
- **vještinu davanja i primanja povratne informacije.** Povratna informacija (engl. Feedback) je super stvar jer daje informacije na osnovu kojih se moće mijenjati ponašanje u smjeru pozitivnih promjena. Naravno, vrlo je važno da se povratna informacija pravilno da i pravilno primi. Više o ovome u Rječniku korišćenih termina, na kraju ovog priručnika.
- **rad u grupi i poznavanje/korišćenje razlićitih oblika grupnih struktura.** U radionićarskom radu se primjenjuje individualni rad, rad u paru, rad u maloj grupi, rad na nivou cijele grupe. Dobri radionićari putem poznavanja prednosti razlićitih oblika grupnih struktura znaju da izaberu metode rada koja će najviše odgovarati prisutnima na radionici: razgovor odnosno plenarnu diskusiju, dogovor, prezentacije, objašnjavanja, bujice ideja, rasprave, vizualizacije, rad uz upotrebu listića, rad na tekstu...

U ovom priručniku naći ćeš primjere radionica o razlićitim temama, ali i sa razlićitim radionićarskim tehnikama uz pomoć kojih se te teme obraćuju. To je zato što su u pisanju priručnika učestvovala mlade osobe, vršnjaćki/e edukatori/ke koje se razlikuju po svom stilu vođenja radionica, ali i po svojim iskustvima u radu sa razlićitim grupama djece i mladih. Zato te pozivamo da ćitanjem ovog priručnika pronadeš svoj «stil», da imaš hrabrosti za promjene i za ućenje.

“Kaži mi, zaboraviću. Pokaži mi, zapamtiću. Ukljući me, naućiću.”

Metodologija neformalnog obrazovanja:

Tehnike rada

Neformalno obrazovanje označava organizovane procese interaktivnog učenja usmjerene na osposobljavanje osoba za rad, za različite socijalne aktivnosti i za lični razvoj.

Kvalitetno učenje u neformalnom obrazovanju je moguće kada postoji:

- * jasno definisan okvir u kome se radi;
- * program prilagođen ciljnoj grupi;
- * jasno definisani ciljevi;
- * fleksibilnost programa;
- * dobrovoljno učešće, nezavisno od godina, iskustva, prethodnog obrazovanja;
- * obučen, kompetentan trener (edukator, facilitator);
- * interaktivan, horizontalni odnos između trenera i svih učesnika;
- * razmjena iskustava i vještina, i učenje kroz praksu (engl. learning by doing), tako da oni koji uče postaju centar svog procesa učenja i doživljavaju učenje kao dio sebe, a ne kao nametnuto sa strane.

Specifičnosti ciljne grupe usloviće odabir različitih tehnika rada, kako bi proces učenja bio što kvalitetniji, a učesnici u tom procesu što aktivniji.

Neke od najkorišćenijih tehnika rada u neformalnom obrazovanju su:

IGRA

Jedan od najboljih oblika posrednog učenja je igra, budući da je učenje usko povezano sa zabavom. Naravno, igra treba biti prilagođena uzrastu polaznika/ca i ne treba sama sebi biti cilj. Bitno je znati kroz igru učiti i iskoristiti je na pravi način. Voditelje/ke radionica trebaju biti upoznati sa mnoštvom igara svih kategorija, igre za podsticanje povezanosti, jačanje grupne kohezije, projektivne igre, igre za jačanje samopouzdanja pojedinca, igre za podizanje nivoa energije i sl.

GRUPNE DISKUSIJE

Ovaj metod je poželjno primjenjivati nakon svake veće aktivnosti kako bi provjerili razmišljanja grupe i pojedinaca u njoj. Da bi grupne diskusije bile efektivne i dale dobre rezultate, potrebno je u grupi stvoriti takvu atmosferu da svako može slobodno iskazati svoje mišljenje o bilo kom pitanju, da svako može da čuje mišljenje drugih, da se slobodno suoče različita mišljenja, vode konstruktivne rasprave. Grupnu diskusiju započinje voditelj/ka radionice, ali to ne mora biti pravilo. Voditelj/ka treba biti fleksibilan/na i dozvoliti diskusiju koju potencira grupa. Postoje razni načini vođenja grupnih diskusija, na primjer, podijelimo grupu u nekoliko manjih koje razmatraju određena pitanja, probleme, pa izvjestioци grupa prenose utiske podgrupa i onda se u velikoj grupi donose zaključci i predlažu najbolja rješenja.

KREATIVNE TEHNIKE RADA

U radu se često koriste kreativne tehnike rada kojima nije cilj samo razvijanje umjetničkih potencijala kod učesnika/ca. Kod kreativnih tehnika ne ocjenjuje se kvalitet radova učesnika/ca već se uočava njihovo simbolično značenje. One mogu biti veoma važan medij pomoću kojeg učesnici/e mnogo lakše iskazuju svoje stavove i osjećaje. Najčešće korišćene kreativne tehnike se odvijaju kroz *likovne aktivnosti* (crtanje, vajanje, oblikovanje, kolaž papir, isjecci iz novina...), *muzičke aktivnosti* (smišljanje tekstova, koreografija, samo komentarisanje odrađenih muzičkih pravaca i sl.), *scenske aktivnosti* (gluma, lutkarstvo...). Scenske aktivnosti su odlične u obrađivanju tema kao što su: odnosi sa drugima, odnosi između polova, razne situacije u školama i sve situacije u kojima dolazi do izražaja ponašanja, iskazivanja emocija, stavova. Često korišćene scenske aktivnosti su igra uloga i akvarijum.

Kada je u pitanju igra akvarijum, potrebno je dobro odabrati temu. Diskusije nakon ove igre su izuzetno korisne i voditelj treba dobro i strukturirano da ih vodi. Obično se grupa podijeli na grupu koja posmatra uz precizna uputstva voditelja na šta treba da obrate pažnju i šta da posmatraju. Drugi dio grupe obično dobije listiće na kojima se nalaze uloge koje će igrati i ostavi im se malo vremena da uđu u ulogu, da se pripreme i osmisle kako će odglumiti datu ulogu. Od te pripreme glumaca uveliko zavisi i sam tok priče koja se prati. Posmatrači se nalaze oko druge podgrupe, pa je zato ova igra i dobila ovaj naziv. Igra uloga je slična s tim što može cijela grupa da glumi. Dobra je za razvijanje timskog duha i komunikacije ali i za sve druge tematike, naravno, ako se dobro i strukturirano vodi. Treba znati da tehnike rada nijesu same sebi cilj već su način da se cilj ostvari.

SIMULACIJA

Nekada učesnici sami ne mogu doći do znanja već im ih treba pružiti. Za to se može koristiti simulacija, kao jedna od tehnika gdje voditelj ili neko stručno lice koje smo angažovali, pokazuje i demonstrira znanja i vještine. Na primjer kod ukazivanja prve pomoći tačno se znaju procedure pomaganja kod osoba koje su doživjele udes, srčani napad, napad epilepsije i sl. i nije dozvoljena improvizacija, a ta osnovna znanja nam treba prenijeti neko stručno lice.

BUJICA IDEJA

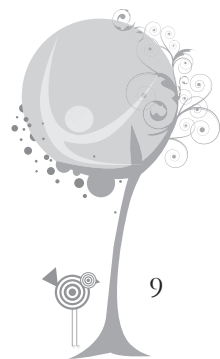
Jedna od tehnika rada je i bujica ideja. Učesnicima/ama se da neki pojam a oni treba da daju što više asocijacija vezanih za taj pojam. Kada se sprovodi ova aktivnost vrlo često se «probude» i članovi/ce grupe koji/e su manje aktivni/e. Bitno je naglasiti da ne može biti pogrešnih asocijacija, da svaka asocijacija može biti korak ka rješenu problema. Ovom metodom se razvija mašta učesnika/ca i dozvoljava da na jedan problem, predmet gledaju sa raznih gledišta, razbija se jednodimenzionalno i dokazuje da se problem može riješiti na različite načine.

Tehnika slična ovoj jeste tehnika „**zidnih novina**“. Izvodi se tako što voditelj/ka na flipčartu napiše pojam koji se pokušava definisati. Npr. *slobodno vrijeme*. Učesnici/e sami smišljaju definicije tako što govore cijelu rečenicu, a ne samo jednu riječ koja ih asocira na dati pojam (kao kod *bujice ideja*). Npr. „Slobodno vrijeme je vrijeme kada ne idemo u školu.“, ili „U slobodnom vremenu bavimo se sportom“...Voditelj/ka zapisuje cijele rečenice.

ENERDŽAJZERI

Oni spadaju u omiljenije timske aktivnosti. Njima se najlakše razbija «zategnutost» koja postoji u početku rada svake grupe, opuštaju se učesnici/e, zabavljaju se i podiže nivo energije. Ipak, ta zabava nije prvenstveni cilj ovih aktivnosti i ne treba u njima pretjerivati. Na primjer ukoliko nam se osoba iz grupe povjerila, ispričala neku tešku životnu priču, nakon koje se cijela grupa zamislila, ućutala, pao je nivo energije, nećemo ih razmrdati sa enerđžajzerom koji bi ih sve pokrenuo jer ćemo na taj način pokazati tom članu grupe koji nam se povjerio da nam nije stalo do njega i njegovih osjećanja, da nam je stalo samo da budemo veseli i nasmijani. U tim slučajevima ne treba koristiti enerđžajzere već možda pustiti grupu da se izbori sa problemom i da tom članu grupe na neki drugi način pruže podršku, saosjećajnost i brigu. Treba voditi računa da je kod nekih enerđžajzera potreban fizički kontakt među učesnicima, dodirivanje, «ulazak u lični prostor», što ponekad može izazvati kontraefekat jer u grupi se uvijek mogu naći pojedinci koji ne vole da im drugi budu preblizu. Zato treba dobro odabrati enerđžajzere, pogotovo u početku formiranja grupe kada se članovi još uvijek dobro ne poznaju.

Vršnjačka edukacija

Vršnjačka edukacija je metod obrazovanja koji omogućava osobama koje imaju nešto zajedničko - godine, pripadnost društvenoj grupi, pol, zanimanje ili ulogu, da međusobno uče. To je proces kojim obučene i motivisane osobe organizuju različite aktivnosti sa svojim vršnjacima, pomažući im da steknu osnovna znanja i vještine, kao i da usvoje pozitivne vrijednosti i stavove.

- **Vršnjačku edukaciju organizuju obrazovani i obučeni mladi ljudi.** Vršnjački/a edukator/ka je adolescent/kinja koji/a ima ulogu edukatora,/ke voditelja/ke radionice. To je osoba koja je i sama obučena da vodi dalju obuku, koja je osmislila svoj program obuke, plan rada radionice, organizovala svaki korak da se okupi grupa mladih za obučavanje na određenu temu.

- **Teme koje se obrađuju kroz vršnjačku edukaciju bliske su mladima.** Jedini kriterijum po kojem se biraju teme vršnjačke edukacije je da je to tema koja interesuje mlade. Izabrana tema je rezultat izbora mladih za mlade i zavisi od interesovanja, uvjerenja, želja i ponašanja. Takođe, zavisi od uvida koji mladi imaju u okviru svoje generacije, kulture, škole, razreda i svih onih mjesta na kojima se mladi okupljaju i svih onih problema gdje postoji želja za intervencijom.

- **Mjesta gdje može da se odvija vršnjačka edukacija su brojna.** Njihov izbor zavisi od mogućnosti (da su ta mjesta dostupna i bliska mladima) i potrebnih uslova (da su bezbjedna). To može da bude u školi i okolini škole, omladinskim klubovima, organizacijama, domovima za učenike i studente, ulici...

- **Radionica kao bezbjedno okruženje da se mladi isprobaju u različitim ulogama.** To je prilika da se učesnici uključe na aktivan način, da iskoriste postojeće iskustvo i da obogate novo, zajedničko iskustvo. Kroz interakciju između učesnika i voditelja gradi se atmosfera povjerenja među učesnicima i često dolazi do bogate razmjene informacija, emocija, iskustava, stavova i vrijednosti. Ova vrsta učenja može i treba da bude zabavna ali i otvorena i sigurna sredina za eksperimentisanje, istraživanje, razmjenu i učenje.

Uloga voditelja/ke radionice predviđa znanja i vještine kojima se stvara prijatna atmosfera za učenje, isprobavanje naučenog i planiranje daljih akcija svojih vršnjaka. Dobar/ra vršnjački/a edukator/ka zna koliko su važne sposobnosti:

- *organizacije i upravljanja procesom radionica,*
- *motivisanja i održavanja energije grupe sa kojom radi,*
- *praćenja procesa i kvaliteta rada na nekom problemu,*
- *komunikacije i rešavanja zastoja,*
- *rešavanja konflikata*
- *motivisanja tima za dalju akciju*

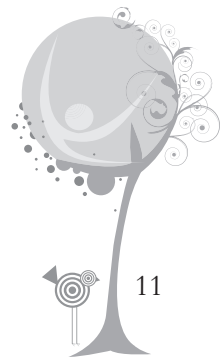
Sve vrijeme trajanja radionice, voditelj/ka je aktivan/na: aktivno sluša učesnike/ce, potpuno je usmjeren/a i otvoren/a da čuje sadržaj koji izlažu ili prezentuju učesnici/ce, planira korake u daljem radu, širi pozitivnu atmosferu i optimizam, dobro raspoloženje, koristi humor, podržava učesnike/ce, pruža povratnu informaciju učesnicima/ama koja doprinosi daljem razvoju i pozitivnoj promjeni.

Najznačajnija uloga kao vršnjačkog/ke edukatora/ke je da je model po kojem njihovi vršnjaci uče.

PREDNOSTI VRŠNJAČKE EDUKACIJE:

<i>Dobrobit na ličnom planu</i>	<i>Dobrobit za okruženje</i>
Dobrobit za sebe, okolinu i zajednicu	Manja potreba za pomoć odraslih jer mladi lakše prilaze svojim vršnjacima i rade sa njima
Produktivnost, jer mladi iznose svoje mišljenje, preduzimaju akciju, ostvaruju svoja prava, ali preuzimaju i odgovornost	Mladima je lakše da traže informaciju od vršnjaka
Unapređuje se razumjevanje tema i problema mladih i adekvatnije se odgovara na njih.	Manji troškovi obuka
Samo znanje i vještine vršnjačkih edukatora/ki se proširuju	Okruženje ima više vremena za druge stvari
Inovativnost u radu u odnosu na tradicionalne oblike učenja kada vršnjačka edukacija može i da bude dopuna redovnim školskim aktivnostima i predavanjima	Socijalna kohezija - mladi se međusobno povezuju i imaju prilike da u kontaktima sa drugim pojedincima i institucijama umrežavaju usluge i institucije u svojoj sredini (škole, nastavnike, roditelje, nevladine organizacije, zdravstvene i socijalne ustanove, omladinske organizacije itd.)
Zadovoljstvo u odnosima sa vršnjacima	Gradi se međusobno povjerenje kroz učenje jednih od drugih i kreira se širok pristup zajednice da se bavi pitanjima mladih
Učenje o temama koje ne pokriva školski program	
Zadovoljstvo životom	

Vještine facilitacije za vršnjačke edukatore/ke (praktični savjeti)

Vođenje radionice je vještina koja se uči kroz rad. Što je broj radionica koje osoba uradi veći, to je veće i samo iskustvo, ali i samopouzdanje samog radioničara. Kroz rad, voditelj/ka će upoznati različite grupe, upoznaće svoje reakcije na različita ponašanja učesnika, moći će da mijenja svoje reakcije i postupke koji će mu/joj se u nekim trenucima učiniti neadekvatnim.

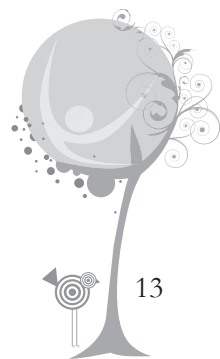
Evo nekoliko praktičnih savjeta koji će ti dobro doći dok vodiš radionice:

1. Aktivno slušanje
 - Ne govori previše, daj priliku i drugome;
 - Nauči da čutiš - to može biti dragocjeno vrijeme za promišljanje;
 - Izbjegavaj ometajuće pokrete - ne odgovaraj na zvonjavu telefona;
 - Dobrom slušanju pomaže vizualizacija (nacrtaj ono što ti govore);
 - Održavaj kontakt očima sa učesnicima/cama radionice koji nešto prezentuju;
 - Na kraju, sumiraj².
2. Neverbalna komunikacija- govor tijela
 - Govornik koji se osjeća sigurnim stoji ili se kreće na staložen način;
 - Zadovoljstvo u saradnji sa grupom obično je praćeno govorom tijela koji se prepoznaje kao harmoničan;
 - Osmijeh je nešto što je uvijek OK.
3. Upotreba opreme/materijala
 - Tehnike i materijali koji se primjenjuju treba da prate potrebe grupe, interesovanja i sposobnosti učesnika/ca;
 - Materijal treba da pomogne moderaciji a ne da bude njen sadržaj;
 - Materijal treba da bude izložen na mjestu gdje ga svi mogu vidjeti.
4. Vođenje grupe
 - Kada radite sa grupom nemojte sjedjeti. Pokušajte da se što češće krećete;
 - Gledajte u učesnike kada im govorite. Ne pišite na tabli ili hameru dok pričate.
5. Organizacija vremena na radionici
 - Nikada ne pričajte o vremenu jer će tada učesnici početi da razmišljaju o vremenu, a ne o sadržaju koji im se prezentuje i o zadatku koji rešavaju;
 - Počinjite i završavajte na vrijeme;
 - Ne pravite velike uvode.

Teme koje je moguće obrađivati kroz vršnjačku edukaciju:

- Timski rad
- Dječija prava
- Nasilje- definisanje pojma i prevencija
- Prevencija trgovine djecom
- Prevencija zavisnosti od PAS
- Rešavanje konflikata
- Multikulturalizam
- Slobodno vrijeme

Timski rad je oduvijek postojao ali tek u savremenom svijetu postaje prava aktuelnost i nešto bez čega se ne može zamisliti ni jedan rad – timski rad postaje pretpostavka za uspjeh. Kada se više osoba udruži sa ciljem ostvarenja istog zadatka kažemo da rade timski. Samo stvaranje tima nije garant uspjeha. Članovi tima moraju imati dobar i profesionalan odnos. Ne znači ako smo u timu gdje poznajemo više ljudi i možda smo čak i prijatelji sa njima da ćemo dobro raditi. Nekada to prijateljstvo može biti kočnica jer ćemo možda preuzeti na sebe previše posla, te ćemo trpjeti, tolerisati nečiji nerad koji će sigurno voditi neprofesionalizmu. Zbog toga je vrlo bitno da se u početku rada svakog tima precizno dogovorimo o pojedinačnim i zajedničkim zadacima, rokovima izrade, načinima rada, načinima komuniciranja između članova tima, korišćenju terminologije, jer je bitno da pod istim pojmovima podrazumijevamo iste stvari i sl.

Da bi timski rad bio uspješan:

- *Komunikacija* među članovima mora biti otvorena, jasna, da teče slobodno u svim pravcima i u skladu sa principima djelotvornog razumijevanja.
- Moraju se poštovati *različitosti* svakog člana. Svaka osoba koja pristupa timu nosi sa sobom svoje stavove, vrijednosti, stilove rada, prethodno iskustvo, znanje koje se razlikuje od drugih. Dakle, moramo poštovati i prihvatati druge, a to isto i očekivati od njih, ukoliko želimo timski uspjeh.
- *Otvorenost* za promjene i inovacije. Ukoliko smo mi navikli da radimo na jedan način, a drugi član tima predlaže da radimo drugačije, potrebno je saslušati tuđe mišljenje, biti otvoren za promjene, saslušati sve predloge i *zajedno* se dogovoriti o načinu rada.
- Potrebno je obezbjeđiti *ravnotežu* između zadataka. Svaki član dobija da odradi onoliko posla koliko se obavezuje da će odraditi. Često u timu pojedinci iz velike želje za radom, za dokazivanjem, preuzmu na sebe previše obaveza koje ne mogu jednako kvalitetno odraditi kao kada su realno procijenili svoje mogućnosti. Nasuprot tome, ima pojedinaca koji će preuzeti na sebe samo djelove koje moraju odraditi.

Positivna praksa pokazuje da je dobro da svaki tim napravi ugovor o radu koji će biti obavezujući. Na taj način se izbjegavaju mnogi budući problemi vezani za podjelu zadataka i odgovornosti, načina komunikacije, vremenu rada i sl. Primjer jednog takvog ugovora možeš naći u na kraju ovog priručnika, u dijelu *Prilozi* (prilog 1.)

Ovo je samo jedna od varijacija ugovora i predstavlja samo osnovu partnerskog rada. Ovakvi ugovori nijesu konačni, već mogu biti revidirani i dopunjavani po potrebi. Dobro bi bilo da ugovor držimo na vidnom mjestu.

Ipak, nekada timski rad nije djelotvoran. Najčešći razlozi neuspjeha su:

- sukob vrijednosnih sistema (neuvažavanje kulturnih, vjerskih i individualnih razlika, razlika u stepenu obrazovanja...)
- loše zasnovana struktura tima (nepodijeljene uloge, preklapanje aktivnosti, odgovornosti, preteški poslovi za pojedince...)

- nekvalitetna interakcija (nepoštovanje članova tima, pretjerana takmičarska atmosfera, nadmetanje i neuvažavanje, nedostatak povratnih informacija³, nedostatak pohvala, nerazrešavanje konflikata...)
- neadekvatno rešavanje zadataka (odsustvo ideja, loš protok informacija, nepostojanje dogovora o saradnji, loše definisanje ciljeva...)
- ponašanje pojedinih članova tima (netolerantnost, autoritarnost, zatvorenost...)

Svaka od ovih stavki bi se mogla naći u Ugovoru o timskom radu, te bi se tako izbjegao neuspjeh.

Ključna riječ u timskom radu je *saradnja*. Najvažnije je da članovi tima sarađuju, da budu partneri koji se međusobno pomažu, razumiju i podržavaju.

„Sastati se sa nekim je početak. Ostati sa nekim napredak. Zajedno raditi je uspjeh!“

Modeli radionica

Radionica na temu: Timski rad

Ciljna grupa: Mladi uzrasta od 12 do 15 godina

Potreban materijal: Flipčart; papiri i hemijske olovke za svakog učesnika

Broj radionica: 2

Trajanje radionice: 90 minuta po radionici

Problem koji želimo da riješimo radionicom: Nepostojanje timskog rada među mladima

Cilj radionice: Stvaranje timskog duha i poboljšanje timskog rada u grupi, stvaranje grupne kohezije; podići nivo timskog rada u grupi; podići nivo saznanja o timskom radu u grupi; izgraditi povjerenje među članovima grupe; raditi na prepoznavanju potreba pojedinaca i potreba grupe; razvijati svijest o poštovanju sebe i drugih; razvijati vještine potrebne za timski rad.

PLAN PRVE RADIONICE

- **Aktivnost: Uvod u radionicu - check in**

Predstaviti u kratkim crtama šta ćemo raditi danas. Svi sjede u krugu i vršnjački edukatori pričaju sa grupom.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

- **Aktivnost: Upoznavanje**

Upoznati članove grupe i upoznati njih međusobno. Grupa zajedno sa vršnjačkim edukatorima sjedi u krugu i jedno po jedno govore svoje ime i nešto više o sebi (npr. «Ja sam Ana, imam 14 godina i treniram plivanje»; ili «Ja sam Denis i volim da gledam filmove»).

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

- **Kreativna aktivnost: „Bezbjedna podloga za jaje“**

Podijeliti učesnike/ce radionice na tri tima. Svakom timu dati: par najlon čarapa, makaze, 3 lista flipčarta, krep traku, 5 listova papira u boji i jedno jaja (nekuvano). Zadatak je isti za svaki tim: „Od dobijenog materijala napraviti bezbjednu podlogu za jaje“. Objasniti učesnicima/ama da će jaje biti bačeno sa visine od 1m na podlogu koju oni naprave. Cilj je da jaje ostane cijelo, neslomljeno.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

PREPORUKA:

Pripremite više jaja, za svaki slučaj ;-)

- **Aktivnost: Diskusija o timskom radu**

Utvditi kakvi su utisci mladih poslije aktivnosti. Svi sjede u krug i vršnjački edukatori postavljaju pitanja trudeći se da ona budu vezana za temu koja se obrađuje i da pri tom uključuju što više učesnika/ca u razgovor. Pitanja koja se mogu postavljati: Kako ste sarađivali u svojim timovima? Kako ste komunicirali? Da li su svi imali prilike da se dovoljno iskažu?... Ovdje je bitna neverbalna komunikacija među edukatorima kako jedno drugome ne bi upadali u riječ.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

- **Aktivnost: Sumiranje- Timski rad**

Upoznati grupu sa pojmom timski rad. Vršnjački edukatori pričaju o timskom radu - šta je timski rad?; zašto je on bitan za grupu i pojedinca u grupi?; kako nastaje timski rad?... Kroz primjere iz svakodnevnog života ili sa radionica približavaju grupi pojam timski rad i uključuju ih u priču. Mogu se poslužiti i flipčartovima na kojima stoje napisane definicije. Naravno, ove flipčartove je potrebno pripremiti prije početka radionice.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal: Flipčart, markeri

- **Aktivnost: Evaluacija**

Grupa sjedi u krugu. U krug se stavi prazan list flipčarta na kojem će ispisivati svoje utiske sa radionice.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebna materijal: Flipčart, markeri, flomasteri

■ *Obuka za omladinske aktiviste/kinje, Dječiji dom "Mladost", Bijela - aktivnost: "Bezbjedna podloga za jaje"*

- **Aktivnost: Ritam pobjednika**

Ovo je aktivnost koja podstiče timski duh i osjećaj zajedništva. Svi stoje u krugu (i učesnici/e i voditelji/ke). Voditelj/ka pokazuje pokret: udara prvo desnom nogom o pod, zatim lijevom. A onda slijedi pljesak rukama. Grupa ponavlja pokrete dok se ne postigne ujednačeni ritam pobjednika. To se postiže tako što svi zajedno i u isto vrijeme izvode sva tri pokreta.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

- **Aktivnost: Odjavljivanje radionice- check out**

Odjaviti radionicu. Vršnjački edukator saopšti grupi da je kraj. Drugi vršnjački edukator pozdravi grupu, zahvali im se na učešću i pita učesnike/ce da li bi pred grupom podijelili utisak o današnjoj radionici.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

PREPORUKA

Voditelji/ke radionica su neka vrsta tima, zato je i uspješnije da radionicu vode dva/ije edukatora/ke. Poslije radionice mogu jedno drugome dati povratnu informaciju. Radom u timu učimo dosta kroz sopstveno iskustvo, ali i iskustva drugih članova/ica tima.

PLAN DRUGE RADIONICE

- **Aktivnost: Uvod u radionicu - check in**

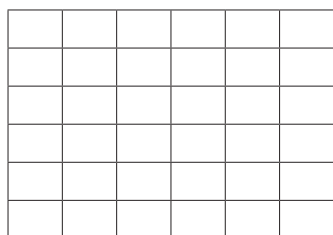
Predstaviti u kratkim crtama šta ćemo raditi danas. Svi sjede u krugu i vršnjački edukatori provjeravaju sa grupom o tome sa kakvom energijom dolaze na radionicu i kako se osjećaju.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

- **Aktivnost: Močvara**

Stvaranje timskog duha. Potrebno je na podu prostora za rad napraviti polje od ljepljive krep trake. Polje je u obliku velikog kvadrata i podijeljen je na manje kvadrate, tako da svaki od tih kvadrata predstavlja po jedno polje, a čitavo polje nosi ime močvara i podsjeća na šahovsku tablu (vidi sliku). Vršnjački edukatori koji vode radionicu će napraviti to polje (močvaru) npr. za vrijeme pauze ili prije početka radionice, a na listu papira koji drže kod sebe napraviće put (shemu) zaokruživanjem polja jednom bojom za jedan tim a drugom bojom za drugi tim (vidi sliku). Zadatak svakog od timova jeste da pronađu taj put za što kraće vrijeme i uz timski rad (dogovarajući se). Jedna po jedna osoba iz timova će ići polje po polje, a kad god nagazi na pogrešno polje, cio tim vratiće se nazad na početak odakle počinje osoba koja je sljedeća na redu.

MOČVARA

shema na papirima edukatora/ke

A1	A2	A3	A4	A5	A6
B1	B2	B3	B4	B5	B6
C1	C2	C3	C4	C5	C6
D1	D2	D3	D4	D5	D6
E1	E2	E3	E4	E5	E6
F1	F2	F3	F4	F5	F6

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 30 minuta

Potrebna materijal: Krep traka, makaze, papir i hemijska olovka

- **Aktivnost: Diskusija o igrici**

Saznati kako je igrica djelovala na grupu. Svi sjedimo u krugu i pričamo o igrici, da li smatramo da je uspješna. Ako je odgovor «da»- zašto mislimo tako; ako je «ne»- takođe obrazložiti odgovor. Kakav je utisak igrica ostavila na njih, zašto? Kako su sarađivali u svom timu? Kojim su se «strategijama» služili? Kako su zadovoljni komunikacijom koja se odvijala među njima?

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

- **Aktivnost: Rad u paru: „Crtačka bitka“**

Učesnike/ce podijeliti u dvije grupe. Prva grupa izlazi napolje sa jednim od voditelja koji im daje instrukciju: „Vaš zadatak kad se vratite u prostoriju za rad biće da nacrtate sunčan dan na planini“. Druga grupa ostaje u prostoriji za rad. Drugi voditelj im daje instrukciju: „Potrebno je da na papiru koji ćete dobiti nacrtate sunčan dan na moru“. Zatim se izabrani parovi spajaju i sjedaju zajedno. Voditelji im daju 1 papir i 1 olovku. Prije početka rada dopunjavaju instrukcije: „Svaki par je dobio 1 papir i 1 olovku, kao i ponaosob instrukciju šta da nacrtaju. Vaš zadatak je da zajedno crtate tako što ćete zajedno držati olovku u tišini. Veoma je važno ne komunicirati tokom aktivnosti.“

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebni materijal: Olovke (po jedna za svaki par) i papiri (po jedan za svaki par)

- **Aktivnost: Diskusija o igrici**

Saznati kako je igrica djelovala na grupu. Kako su zadovoljni crtežom? Šta im je bila prepreka? Porazgovarati o ulozi komunikacije u timu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

- **Aktivnost: Pozitivne poruke**

Svima na leđima zalijepiti jedan prazan papir na kome mu drugi pišu poruke. Učesnici šetaju po prostoru i pišu jedni drugima poruke.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebni materijal: Krep traka, papiri i flomasteri

PREPORUKA

Napomenuti učesnicima/ama da je jako važno da poruke koje pišu budu lične i podržavajuće.

- **Aktivnost: Evaluacija i odjava radionice**

Svako na papiru napiše po jednu riječ koja treba da opiše kako mu je bilo na radionici. Papir ide u krug.

Kad se to završi, voditelji se zahvale učesnicima/ama na učešću.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

Potrebni materijal: Papir i flomasteri

Dječija prava

pripremila Snežana Jovanović

Prava djeteta su danas više od moralne kategorije jer su priznata u međunarodnom i, većim dijelom, u nacionalnim pravima. Na međunarodnom planu, priznata su brojnim međunarodnim dokumentima od kojih je svakako najznačajnija *Konvencija o pravima djeteta* iz 1989. godine. U državama, prava djeteta su zaštićena zakonima i drugim pravnim aktima a ostvaruju se u porodici, školi, državnim ustanovama, na radnim mjestima, na ulici i drugim mjestima i okolnostima. Prava nam niko ne daje, mi ih imamo samim tim što postojimo, ali vrlo je važno da su prava djeteta posebno priznata u zakonima i drugim pravnim aktima kao i da postoji adekvatna zaštita u slučaju da neko krši ta prava.

Zbog toga su Ujedinjene nacije od samog početka preuzele ovaj problem. Godinu dana nakon osnivanja Svjetske organizacije Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 11. decembra 1946. godine, stvorila je organizaciju za pomoć djeci - UNICEF.

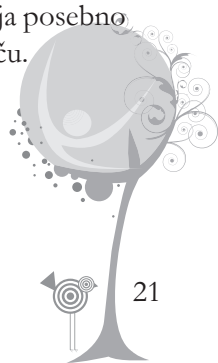
Zbog masovnog umanjivanja vrijednosti životnih šansi i povreda prava djeteta kao prvi korak je donešena "*Povelja o pravima djeteta*" 20. novembra 1959. godine. Od tada je **20. novembar Dan prava djeteta**. U preambuli ove Povelje stoji rečenica koja ukazuje na njen smjer:

„Čovječanstvo duguje djeci najbolje što ima.“

Šta je Konvencija?

- Prvo, Konvencija je zakonski instrument, koji nedvosmisleno definiše odgovornost vlada prema djeci koja su u okviru njihove jurisdikcije.
- Drugo, ona je okvir za obaveze koje različiti činioци imaju na svim nivoima društva u osiguranju prava djece i pomaže nam da shvatimo kakva su znanja, vještine, troškovi ili uprava potrebni za ispunjavanje ovih obaveza.
- Treće, Konvencija je moralni stav, koji podjednako odražava suštinske ljudske vrijednosti i iz njih crpi snagu, za našu posvećenost da zajedno obezbijedimo svoj djeci svijeta najbolje što možemo da damo.

Konvencija predviđa četiri kategorije prava: *obezbjedenje, zaštitu, participaciju i prevenciju*. *Obezbjedenje* sadrži prava na život i razvoj, ime i državljanstvo, pravo da dijete zna ko su mu roditelji i da se staraju o njemu. U ovom dijelu Konvencija nedvosmisleno potvrđuje da je najbolji interes djeteta da ga odgajaju njegovi roditelji, a da država ima obavezu da im u tome pomogne. Kategorija *zaštite* podrazumijeva pravo na zaštitu od svake fizičke, seksualne, psihološke eksploatacije djeteta. Kategorija *participacije* sadrži građanska prava i slobode djeteta kao aktivnog učesnika u skladu sa njegovim godinama i zrelošću. Konvencija posebno naglašava pravo djeteta da se čuje njegovo mišljenje o svim pitanjima koja ga se tiču.

Dječija prava – otkud to?

- Konvencija o pravima djeteta je dokument koji je u današnje vrijeme široko prihvaćen i koji je u velikoj mjeri promijenio naše poglede na shvatanje prava i sloboda djeteta.
- Konvencija predstavlja dokument koji priznaje specifične potrebe koje djete ima, kao i prava koja mu po ovom osnovu pripadaju.
- Prava djeteta nijesu nešto što država ili porodica daje djetetu. Samim rođenjem ova prava djeci pripadaju i niko ne može da im ih oduzme.
- Osnovni cilj Konvencije je da *mijenja stavove koji postoje prema djeci i da se iz zaštitničkog (a u nekim društvima i negativnog) odnosa pređe na ideju jednakosti djeteta sa svim drugim ljudskim bićima.*

Konvencija o pravima djeteta – kako je sve teklo?

Proces donošenja Konvencije o pravima djeteta bio je dosta težak i dugotrajan proces. Mnoge stvari su prethodile kao i neki drugi dokumenti i ugovori koji su, posredno ili neposredno, govorili o pravima koja mladi imaju. Navešćemo neke od osnovnih istorijskih obilježja i dešavanja koja su dovela do usvajanja ovog međunarodnog ugovora.

- **1918. godina** - Ove godine završio se Prvi svjetski rat. Mnogi životi izgubljeni su u ovom ratu, mnoge porodice su razorene a djeca su ostala bez svojih bližnjih.

- **1923. godina** - Nakon užasa rata nova nada za bolju budućnost se pojavila. Eglantina Džeb osniva prvu organizaciju u svijetu koja se zove Save the Children a koja se bavi pitanjima prava djeteta.

- **1924. godina** - Na osnovu predloga Eglantine Džeb nastaje prva deklaracija o pravima djeteta koju usvaja generalna skupština Društva naroda. U okviru ovog dokumenta sadržani su principi na kojima se kasnije gradió sistem i jačala ideja o pravima djeteta.

- **1944. godina** - Tokom Drugog svjetskog rata djeca ponovo postaju žrtve haosa. Neki od njih čak i učestvuju u samim borbama.

- **1945. godina** - Nastaju Ujedinjene nacije sa ciljem promocije međunarodnog mira i zaštite svih ljudi. Ova organizacija je najzaslužnija za razvoj ideje, donošenje dokumenata i unapređenje prava djeteta.

- **1959. godina** - U okviru Ujedinjenih nacija usvojena je Deklaracija o pravima djeteta koja sadrži 10 osnovnih principa u kojima se djeca izdvajaju kao posebno osjetljiva grupa.

- **1989. godina** - Poslije deset godina rada, u okviru organizacije Ujedinjenih nacija, usvojena je **Konvencija o pravima djeteta**, kao prvi međunarodni instrument koji se posebno bavi djecom i koji ima obavezujući karakter za države koje ga ratifikuju.

- **1990. godina** - Ove godine Konvencija stupa na snagu pošto ju je potpisalo 20 zemalja.

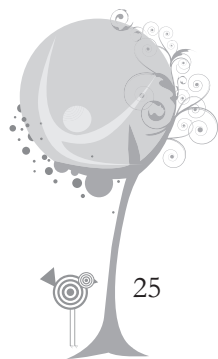

- **1992. godina** - SR Jugoslavija (država u čijem je sastavu bila i Crna Gora) preuzima obaveze iz svih ratifikovanih međunarodnih ugovora, a time iz Konvencije o pravima djeteta.

- **1998. godina** - Konvenciju o pravima djeteta ratifikuje 191 zemlja, čime ovaj međunarodni ugovor postaje najprihvaćeniji dokument. Nijedna druga Konvencija nije bila u tolikoj mjeri prihvaćena.⁴

Modeli radionica

Radionice na temu: Dječija prava

Ciljna grupa: Mladi uzrasta od 12 do 15 godina

Broj učesnika: do 15

Potreban materijal: Flipčart papir; papiri i hemijske olovke za svakoga učesnika, baloni, radni materijali, kartice sa izjavama...

Broj radionica: 2

Trajanje radionice: 90 minuta po radionici

Problem koji želimo da riješimo radionicom: Neinformisanost mladih o pravima djeteta

Cilj radionice: Osvijestiti mlade ljude o njihovim pravima, upoznati ih sa Konvencijom o pravima djeteta i samim tim ih uključiti da ta znanja prenose dalje svojim vršnjacima; razgovarati sa djecom i mladima o obavezama koje prate prava djeteta, kao i o zakonskim poslasticama kršenja tih prava; osnažiti mlade da reaguju kada su im prava ugrožena.

PLAN PRVE RADIONICE

- **Aktivnost: Check in, upoznavanje sa grupom**

Cilj ove aktivnosti je da se članovi grupe međusobno upoznaju. Voditelji predstave današnju temu. Kako bi vidjeli koliko su mladi upoznati sa njom, predlaže sledeći enerđzajzer. Svi stoje u krugu. Zatim jedno po jedno ulaze u krug, pokazuju neku vježbu i govore šta su za njega/nju prava djeteta. Svi zatim ponavljaju vježbu. Zatim sledeći/a učesnik/ca. Na ovaj način grupa će se fino razdrmati, a voditelji će biti upoznati nivoom poznavanja prava djeteta.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

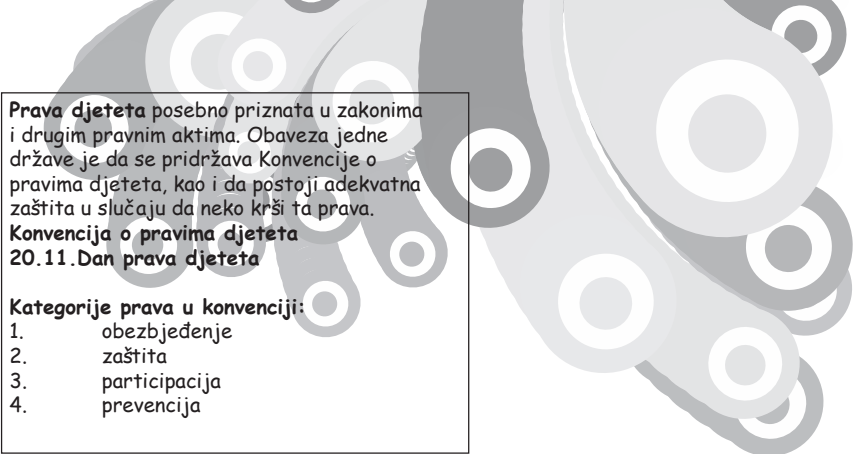
- **Aktivnost: Teorijski input**

Voditelji grupi predstave na osnovu već pripremljenih flipčartova kratku prezentaciju o dječijim pravima.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Izgled flipčarta (primjer)

Prava djeteta posebno priznata u zakonima i drugim pravnim aktima. Obaveza jedne države je da se pridržava Konvencije o pravima djeteta, kao i da postoji adekvatna zaštita u slučaju da neko krši ta prava.
Konvencija o pravima djeteta
20.11. Dan prava djeteta

Kategorije prava u konvenciji:

1. obezbjeđenje
2. zaštita
3. participacija
4. prevencija

- **Aktivnost: Igrica (enerdžajzer): Parovi**

Grupi se podijele papirići na kojima piše ime neke osobe ili crtanog junaka. Svako dobija po jednu ličnost ili lika i mora da pronađe svog para, npr. Miki Maus treba da pronađe Mini; Bred Pit – Anđelinu, Tom- Džerija, ... Kada se pronađu treba da jedno drugo prenesu od jednog do drugog kraja prostorije za rad. Bitno je da voditelji napomenu, da je, ukoliko nije moguće da se bukvalno prenesu, moguće iskoristiti i drugi način za prelazak prostorije (recimo da držeći se za ruke skaču zajedno).

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

- **Aktivnost: Rad u paru**

Mladima se podijele papiri sa nekim od prava djeteta (Prilog br. 4. str. 95). Potrebno je da prava koja su dobili razvrstaju u spomenute 4 kategorije. Parovi koji su formirani u prošloj aktivnosti ostaju da rade zajedno.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

Potrebna materijal: 4 papira u boji (za svaki par), makaze, lijepak...

- **Aktivnost: Prezentacija**

Parovi prikazuju i komentarišu svoje radove.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

- **Aktivnost: Diskusija**

Članovi grupe kroz diskusiju navode koja prava oni imaju, a koja su im ugrožena; daju svoja mišljenja i razgovaraju o tome kako oni mogu da doprinesu da se sva njihova prava poštuju. Grupa zajedno sa voditeljima radionice sjedi u krugu i razgovaraju. Jedan od vršnjačkih edukatora zapisuje ideje na flipčart.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal: flipčart, markeri,...

- **Aktivnost: Evaluacija, Check out**

Svako od prisutnih na radionici kaže jednu riječ koja ga asocira na današnju radionicu. Jedan od voditelja zapisuje na flipčart. Posle toga, voditelji se zahvale grupi na učešću i pozovu ih na sledeću radionicu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

Potrebna materijal: flipčart, markeri,...

PLAN DRUGE RADIONICE

- **Aktivnost: Check in**

Voditelji pozdrave grupu i raspitaju se o njihovoj energiji. Predstave im šta ih to očekuje na današnjoj radionici. U zavisnosti od nivoa energije, kreće se sa sledećom aktivnosti.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

- **Aktivnost: Podjela u manje grupe**

Učesnici dobijaju zadatak da brzo pronađu 3 osobe sa kojima imaju najmanje 1 zajedničku stvar. Na kraju igrice potrebno je da sve grupice kažu oko čega su se složili, šta im je zajedničko. Oni sad čine jedan tim.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

- **Aktivnost: Ljestvica participacije**

Voditelji podijele ljestvice participacije timovima (Prilog br. 6. str. 102). Potrebno je da unutar timova porazgovaraju o modelima participacije djece i mladih predstavljenim datom ljestvicom, kao i da procijene u kojim slučajevima im je participacija na višem, a u kojim na nižem nivou.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

- **Aktivnost: Diskusija**

Članovi grupe kroz diskusiju obrazlažu svoja mišljenja o tome koliko oni učestvuju u društvu i razgovaraju o tome kako oni mogu da doprinesu da njihovo učešće bude na višem nivou. Grupa zajedno sa voditeljima radionice sjedi u krugu i razgovaraja. Jedan od vršnjačkih edukatora zapisuje ideje na flipčart.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal: flipčart, markeri,...

- **Aktivnost: Igrica (enerdžajzer): Baloni**

Grupa stoji u krugu i dodaju jedni drugima balon. Voditelji poslije izvjesnog vremena ubacuju još jedan balon, pa još jedan, do 10 balona. :-)

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebna materijal: 10 balona

- **Aktivnost: Individualni rad: Moj plan**

Svaki od učesnika radionice napravi plan aktivnosti kojim će doprinijeti većoj participaciji djece i mladih u društvu. Vrijeme izrade plana: 5 minuta. Vrijeme čitanja: 15 minuta

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal: hemijske olovke i papir za svakog učesnika/cu

- **Aktivnost: Evaluacija, Check out**

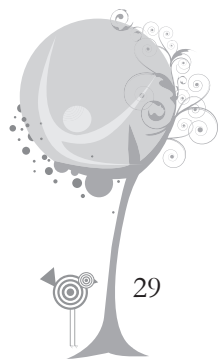
Svako od prisutnih na radionici zapiše na stikerima svoje utiske o radionici pa zatim zalijepi na flipčart. Poslije toga, voditelji se zahvale grupi na učešću .

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

Potrebna materijal: flipčart, hemijske olovke, flomasteri, stikeri...

■ Vršnjačka edukacija u Dječijem domu "Mladost" u Bijeloj na temu "Dječija prava"

Nasilje - definisanje pojma i prevencija

pripremila Al- Hammbra Kašić

ŠTA JE NASILJE?

O nasilju govorimo kada neko nekog namjerno povrijedi i učini da se osjeća loše. Znači, nasilje je kada neko povrijedi nečije tijelo ili osjećanja.

Nasilje može da se desi svakome, i djeci, ali i odraslima. Ako se nasilje u bilo kom svom obliku veoma često ponavlja istoj osobi, onda kažemo da je to zlostavljanje.

VRSTE NASILJA

Postoji više različitih klasifikacija nasilja. Na ovom mjestu predlažemo sljedeću klasifikaciju koja obuvata najčešće oblike nasilja: fizičko, verbalno, socijalno, seksualno i nasilje putem mobilnih telefona i interneta.

Fizičko nasilje je kada neko povređuje tijelo druge osobe. To može biti: udaranje, šutiranje, guranje, davljenje, čupanje, zatvaranje i zaključavanje, otimanje i uništavanje stvari...

Verbalno nasilje je kada neko koristi riječi da bi povrijedio nečija osjećanja. To može biti: vrijeđanje (kada neko nekome kaže da je glup, ružan, naziva ga ružnim imenima), ismijavanje (kada se neko nekome ruga zbog visine, težine, porijekla, ocjena...), omalovažavanje (kada neko nekome kaže da ne vrijedi, da ga niko ne voli...), kada se neko okrivljuje za nešto što nije uradio/la ili mu se prijeti.

Socijalno nasilje se dešava kada se neko isključuje iz grupnih aktivnosti, ogovara, kada se pričaju laži o nekoj osobi ili nagovaraju druge da se s tom osobom ne druže.

Seksualno nasilje se dešava kada nekoga protiv njegove/njene volje dodiruju po intimnim dijelovima tijela, upućuju bezobrazne riječi, pokazuju bezobrazne slike, tjeraju na seksualne odnose.

Nasilje putem mobilnih telefona i interneta je kada neko, bez dozvole, snima telefonom druge i to šalje dalje ili ih uznemirava pozivima, SMS i e-mail porukama ili koristeći facebook portal.

AGRESIVNOST I VRŠNJAČKO NASILJE

Kada je riječ o nasilju nad djecom, ono može da bude nasilje od strane odraslih, kao i od strane same djece. Kada djeca nad drugom djecom vrše nasilje, to je **vršnjačko nasilje**.

Iako je nasilno ponašanje u mnogome definisano agresivnim tendencijama namjerno usmjerenim ka drugim osobama, agresivnost, sama po sebi, nije dovoljan uslov da bi se govorilo o vršnjačkom nasilju. Razni slučajevi svađa, tuča i različitih konflikata među vršnjacima, mogu biti samo posljedica eskalacije sukoba koji se otrgao kontroli. Vršnjačko nasilje, koje se nekada označava anglosaksonskim terminom buling (bullying), mnogo je ozbiljniji i složeniji problem. Ono, pored svjesne namjere da se nekome naudi, uključuje i repetitivnost i disbalans snaga kao i uvijek prisutan strah. Repetitivnost znači da se neki agresivni akt ponavlja prema nekoj osobi ili grupi djece kroz duži period vremena. Iako je izraz «duži period» veoma neprecizna odrednica, ovdje je akcent na činjenici da jedan agresivni akt nije rezultat trenutnog bijesa ili

ljutnje, već ima tendenciju da se ponavlja na sličan način. Disbalans snaga ukazuje na to da je kod vršnjačkog nasilja uvijek prisutna podjela na onog koji nasilje vrši i onoga koji nasilje trpi. Dakle, ovdje se ne radi o jednostavnoj borbi za premoć koja se događa kada se dvoje djece posvađaju oko igračke koju oboje žele za sebe. Kod vršnjačkog nasilja uvijek je prisutna jasna podjela uloga, na nasilnika i žrtvu. O kakvom se disbalansu snaga radi, vidi se iz same vrste nasilnog akta. Nasilnik je starije ili jače dijete, popularnije, spretnije ili na bilo koji drugi način dominantno. Fizički jača djeca će napadati fizički slabiju djecu. Ekstrovertna, verbalno fluentna i glasna djeca svoje žrtve nalaze u povučenoj, submisivnoj djeci koja imaju manje samopouzdanja i nijesu pretjerano socijalno angažovana. Otuda se i mogu detektovati različiti oblici vršnjačkog nasilja. Kada se kod djeteta koje trpi nasilje stvori strah od nasilnika, to je trenutak od koga će nasilno ponašanje moći da se odvija nesmetano bez brige da će nasilnik da pretrpi neke sankcije. Strah djecu čini bespomoćnom i parališe njihove odbrambene aktivnosti.

Svjesna namjera da se nekome naudi, ponavljanje nasilne radnje i disbalans snaga - glavne su odrednice nasilničkog ponašanja, gdje je uvijek prisutna jasna podjela uloga na nasilnika i žrtvu.

MEDIJI I NASILJE

Pod “medijima” podrazumijevamo novine, magazine, radio i televizijske stanice, te internet. Uticaj medija na formiranje stavova kod djece nije nimalo beznačajan. Mediji su na trećem mjestu kao izvori učenja nasilja, odmah iza porodice i društvenog okruženja. Djeca su od najranije dobi izložena djelovanju nasilja u medijima. Danas televizija dominira životom djece kako u gradskim, tako i seoskim sredinama. Pored televizije, djeca rano dolaze i u kontakt sa kompjuterima, pa su dosta i u kontaktu sa internetom i informacijama koje na njemu mogu dobiti. Više od 50% svog slobodnog vremena djeca provedu u gledanju filmova i sve učestalijem igranju igrice na kompjuteru, koje su ponekad prepune nasilnog sadržaja i koje nijesu prilagodjene dječijem uzrastu, pa ih djeca često shvataju i oponašaju bukvalno. To djecu dovodi do toga da ih ona u svakodnevnom životu primjenjuju u istim ili sličnim situacijama. Nasilni junaci postaju uzori djeci širom svijeta.

Negativni efekti medijskog nasilja na djecu i mlade su sljedeći:

- Postaju tolerantnija prema nasilju i ono im manje smeta;
- Razvijaju krive stavove o nasilju i imaju gubitak saosjećanja prema onima koji trpe nasilje;
- Počinju gledati svijet kao nasilan, plašeći se da će se naći u situaciji da trpe nasilje;
- Sve više ispoljavaju asocijalno i nasilno ponašanje;
- Više su izložena nasilju i imaju potrebu za više nasilja u igri;
- Konfliktne situacije pokušavaju riješiti koristeći se nasiljem kao prihvatljivim i poželjnim;

- Žive u virtuelnom svijetu, ne razvijaju optimalno emocionalnu inteligenciju ni samopouzdanje;
- Manjka im kreativnosti, povećava im se mogućnost razvoja depresije i nesigurnosti;
- Prisutno je nerazumijevanje pravog značenja nasilja, pa iz toga proizilazi pogrešno zaključivanje;
- Nasilje vrši konstantan uticaj na navike i način života.

Da bi se donekle suzbili efekti nasilja u medijima na djecu, postaje praksa da se na televiziji emituju upozorenja za gledaoce, koja se odnose na donju uzrasnu granicu za koju je sadržaj koji slijedi neškodljiv. Kod nas ova praksa još uvijek nije zaživjela, u smislu da TV stanice izbjegavaju emitovanje sadržaja koji nijesu za djecu u terminima kada djeca mogu da ih vide (prije podne, popodne, predveče).

Takođe, potrebno je skretati pažnju novinarima, prilikom izvještavanja o nasilju nad djecom, da imaju obavezu da zaštite identitet djece uključene u čin nasilja, da vode računa o njihovom dostojanstvu i šansama za rehabilitaciju, koja će biti otežana ukoliko djeca ostanu javno obilježena ovim činom. Ovo ponekad nije lako, jer je u stalnoj borbi za gledanost i tiraž, senzacionalizam veoma zastupljena novinarska praksa, kod nas, ali u svijetu. Ipak, mora se imati u vidu da novinarski kodeksi imaju propise za zaštitu maloljetnika u medijima, i da je od posebne važnosti poštovati te propise kada se izvještava o nasilju. To je važno zbog štete koja se može nanijeti djeci na koju se konkretan slučaj odnosi a može imati i kontraefekte promocije nasilja umjesto borbe protiv njega.

Institucije kojima se može prijaviti nasilje nad djecom

Nasilje nad djecom se može desiti na bilo kom mjestu. Bez obzira na to gdje se nasilje desilo, postoje određene institucije kojima se to nasilje može prijaviti.

Na poslednjim stranicama ovog priručnika možete da nađete informacije o tome koje su to institucije i organizacije, ali i koje su to aktivnosti koje one preduzimaju kada dobiju saznanje o tome da je nad nekim djetetom izvršeno nasilje.

Napominjemo da je zakonska obaveza zaposlenih u obrazovanju, zdravstvu, ali i svakog drugog građanina, da prijavi nedležnim organima (policiji, tužilaštvu, centrima za socijalni rad) zlostavljanje i nasilje nad djecom u porodici, za koje zna ili na koje se osnovano sumnja.

Modeli radionica

Radionica na temu: Prevencija nasilja

Ciljna grupa: Mladi uzrasta od 12 do 15 godina

Broj učesnika: do 15

Potreban materijal: Flip-čart, papiri i hemijske olovke za svakoga učesnika

Broj radionica: 2

Trajanje radionice: prva radionica 90 minuta, druga radionica 120 minuta

Problem koji želimo da riješimo radionicom: Neinformisanost djece i mladih o nasilju, vrstama nasilja i načinima preventivnog djelovanja

Cilj radionice: Podići nivo znanja mladih o nasilju, vrstama nasilja i razlozima za nasilničko ponašanje; razvijati vještine potrebne za prepoznavanje različitih vrsta nasilnih situacija i nošenja sa njima; osnažiti mlade da koriste vještine i znanja kako konflikte ne bi rješavali nasiljem; osnažiti mlade da mogu uticati na sprečavanje nasilja u njihovoj mjesnoj zajednici i okruženju; uticati na smanjenje predrasuda, stereotipa i diskriminacije u grupi.

PLAN PRVE RADIONICE

- **Aktivnost: Uvod u radionicu - check in**

Predstaviti u kratikim crtama šta ćemo raditi danas. Svi sjede u krugu i vršnjački edukatori pričaju sa grupom.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

- **Aktivnost: Igrica - Vjetar duva**

Podizanje energije u grupi. Čitava grupa sjedi u krug, jedna stolica se izbacila iz kruga, jedan dobrovoljac stane u sredinu kruga i govori: «Vjetar duva za npr. sve nas koji imamo crvenu boju na sebi» i sva djeca koja na sebi imaju crvenu boju moraju ustati sa stolice i preći na drugu stolicu, uz uslov da ne smiju zauzeti stolicu koja je odmah do njihove, a osoba iz kruga treba da zauzme jednu stolicu. Cilj je da se zauzme stolica, jer onaj ko ne stigne da sjedne na stolicu je sledeći koji staje u krug i govori «Vjetar duva...»

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potreban materijal: stolice

- **Aktivnost: Teorijski input: nasilje**

Upoznavanje djece sa pojmom nasilja, šta je sve nasilje, kome se obratiti za pomoć ako postanemo žrtve nasilja, ko sve vrši nasilje, na koji način... Mladi ljudi sjede u krugu, dok vršnjački edukatori pričaju o nasilju. Kako bi što lakše uključili učesnike radionice, možemo koristiti tehniku koja se zove bujica ideja (opisano na str.8).

Znači, jedna osoba iz tima vršnjačkih edukatora stane ispred grupe, ne okrećući im leđa, i trudi se da čitava grupa može da vidi šta zapisuje na flipčart. Na flipčartu se napiše «Šta je nasilje?», a grupa daje odgovore na to pitanje. Vršnjački edukator zapisuje sve ideje koje mu učesnici govore. Učesnici svoje odgovore mogu da zapišu na stiker papirićima i da ih polijepe na flipčart. Dalje teme mogu biti: «Ko sve vrši nasilje, razlozi zbog kojih to neko radi, ko može da nas zaštiti od nasilnika...». Drugi vršnjački edukator kada se bujica ideja završi može da sumira ideje učesnika i doda ono što možde nije spomenuto, a bitno je znati. Sumiranje može da bude usmeno ili da unaprijed bude napisano na flipčartu (vidi sliku).

Osim pisanja na flipčartu, vršnjački edukator može da uključi članove grupe u rad tako što će im postavljati pitanja vezana za temu koja se obrađuje. Na taj način se takođe postiže bolja komunikacija u grupi i dolazi do povećanja samopouzdanja članova grupe.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

Potrebna materijal: stolice, markeri, flipčart, krep traka, stikeri, flomasteri

Izgled flipčarta (primjer)

Šta je nasilje?

Nasilnim ponašanjem može se označiti ono ponašanje koje ima za cilj da povrijedi i nanese bol (fizičku i/ili psihičku) drugoj osobi koja to pokušava izbjeći.

Vršnjačko nasilje- bylling

1. svjesna namjera da se nekome naudi,
2. repetitivnost
3. disbalans snaga
4. strah

...

• **Aktivnost: Skečevi**

Provjeriti koliko su djeca shvatila tematiku koju smo obrađivali. Grupa se podjeli na dvije podgrupe i dobiju zadatak da kroz glumu predstave neku vrstu nasilja kojoj su oni prisustvovali i rešenje te situacije. Jedan vršnjački edukator će biti sa jednom grupom, a drugi sa drugom, u slučaju da im treba pomoći.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

• **Aktivnost: Izvođenje skečeva**

Vidjeti šta su djeca uradila. Prvo jedna grupa predstavlja svoj skeč i problem, a posle toga rešenje. Kad se to završi, nastupa druga grupa.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

- **Aktivnost: Diskusija vezana za skečeve**

Donijeti zaključke o negativnom uticaju nasilja na mlade ljude. Čitava grupa sjedi u krugu i vršnjački edukatori počinju diskusiju postavljajući pitanja vezana za njihov rad. Tada djeca počinju da pričaju o tome šta im se sviđelo, šta ne, da li bi tako stvarno reagovali u stvarnosti i da li toga ima u njihovoj mjesnoj zajednici i okruženju. Treba se potruditi da atmosfera bude opuštena i da se uključe svi članovi grupe.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 25 minuta

PREPORUKA

Nije loše zapisivati svoja zapažanja dok grupa izvodi skeč jer je mnogo lakše započeti diskusiju. Npr. «Primjetila sam u prvoj grupi da je bilo riječi o nasilju putem korišćenja interneta. Smatrate li da je to učestali vid nasilja danas?... Zašto?»

- **Aktivnost: Evaluacija**

Saznati kako se djeca osjećaju poslije radionice. Grupi koja sjedi u krugu se podijele stikeri i flomasteri. Instrukcija je da učesnici na stiker napišu jednu riječ koja opisuje njihov utisak o radionici. Kada to urade, zalijepe ga na flipčart. Vršnjački edukatori takođe učestvuju u evaluaciji.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 3 minuta

Potrebni materijal: stolice, markeri, flipčart, krep traka, stikeri, flomasteri

- **Aktivnost: Odjava - check out**

Pozdraviti se sa grupom. Reći par riječi za kraj i zakazati sledeću radionicu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 2 minuta

PLAN DRUGE RADIONICE

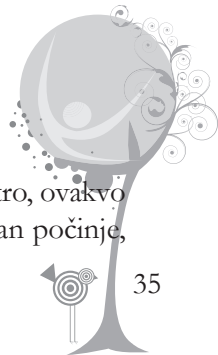
- **Aktivnost: Uvod u radionicu - check in**

Predstaviti u kratkim crtama šta ćemo raditi danas. Svi sjede u krugu i vršnjački edukatori pričaju sa grupom.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

- **Aktivnost: Igrica: sastaviti spisak namirnica potrebnih kući**

Cilj igrice je podizanje energije u grupi. Npr. ako se radionica održava rano ujutro, ovakvo «mozganje» pomaže da se učesnici razbude. Čitava grupa sjedi u krugu. Jedan član počinje,

govoreći tri namirnice koje mu padnu napamet, osoba sa njegove lijeve strane nastavlja, ponavljajući tri namirnice koje je rekla osoba prije nje i dodajući još svoje tri namirnice i tako u krug dok svi učesnici ne dođu na red. Zadnja osoba ponavlja sve što su drugi ranije rekli.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebni materijal: stolice

- **Aktivnost: Teorijski input: psihičko i fizičko nasilje**

Upoznavanje djece sa pojmom psihičkog, fizičkog i socijalnog nasilja, nasilja putem mobilnih telefona i interneta; šta sve podrazumijeva psihičko, a šta fizičko i socijalno nasilje, kao i nasilje putem mobilnih telefona i interneta.

Kao i u prošloj radionici vršnjački edukatori podstiču djecu da daju primjere psihičkog i fizičkog nasilja i usmeravaju grupu da sama dođe do toga šta znači psihičko, a šta fizičko nasilje, ko sve može da vrši nasilje i sl.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebni materijal: stolice, markeri, flipčart, krep traka

- **Aktivnost: Igrica (enerdžajzer): Zapetljanac**

Cilj igrice je podizanje nivoa energije u grupi. Za razliku od prošlog enerđajzera koji je razmrđavao samo um, svrha ove igrice je da razmrđa i tijelo. Grupa stane u krug. Približe se tako da mogu da se «rukuj». Zatim, svi zažmure. Svako uhvati nekog za ruku, a ruke su isprepletane. Vršnjački edukator koji posmatra i vodi igricu, potruđi se da se ruke dobro «izmrse». Zatim svi otvore oči. Zadatak je da se bez puštanja ruku grupa nekako «otpetlja» izvodeći razne pokrete, preskačući jedni druge.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

PAŽNJA:

Vodite računa da se niko od učesnika ne povrijedi!

- **Aktivnost: Grupni rad**

Podijeliti grupu u manje grupe (broj grupa zavisi od broja učesnika ili tema koje treba da se predstave!). To se može izvesti igranjem igrice «Atomi» (vidi u spisku igrica, str. 109.) ili jednostavnim grupisanjem učesnika: «Kruška, jabuka, šljiva, banana...» pa redom, tako da se svakom od učesnika «dodijeli» jedno od četiri navedena voća. Kad je to urađeno potrebno je da svi učesnici kojima je rečeno «kruška» ustanu. Oni su jedan tim i odlaze u jedan dio prostorije. Zatim prozvati «jabuka», «šljiva» i «banana».

Grupni zadatak: predstaviti vrste nasilja (svaka grupa po jednu vrstu) na kreativan način: crtanjem, glumom...

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 25 minuta

Potrebni materijal: markeri, flipčart, krep traka, flomasteri...

- **Aktivnost: Prikazivanje radova**

Grupe predstavljaju radove.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

- **Aktivnost: Diskusija**

Grupa sjedi u krugu i vršnjački edukatori počinju diskusiju postavljajući pitanja vezana za njihov rad. Tada djeca počinju da pričaju o njihovim utiscima, o tome šta im se sviđjelo, a šta ne. Treba se potruditi da atmosfera bude opuštena i da se uključe svi članovi grupe.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

- **Aktivnost: Evaluacija**

Snako od učesnika radionice položajem tijela pokaže kako mu je bilo na radionici.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

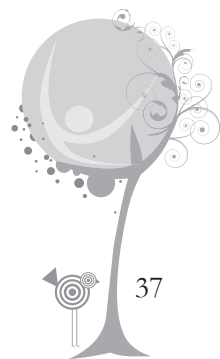
PREPORUKA

Ne bi bilo loše zabilježiti neke od položaja foto aparatom.

- **Aktivnost: Odjava radionice**

Omladinski aktivista poziva grupu na sledeću radionicu i daje im povratnu informaciju o današnjoj radionici.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

Prevenција trgovine djecom

pripremila Kristina Đurković

Trafiking ljudskih bića označava regrutovanje, transport, transfer, smještaj ili primanje osoba koje su na to prisiljene usled prijetnje silom ili primjene sile ili nekim drugim vidovima prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe vlasti ili sopstvenim ranjivim položajem ili time što su dale ili primile izvjesna novčana sredstva ili usluge da bi se dobio pristanak da jedna osoba ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu eksploatacije. Ovakva dugačka definicija trafikinga određena je u dokumentu koji se naziva Konvencija protiv transnacionalnog kriminala.

Trgovina ljudima nije novi problem. Ona po obimu predstavlja globalan problem koji se očigledno povećao u kontekstu skorašnjih trendova globalizacije, uključujući i ekspanziju ekonomija slobodnog tržišta, sve veće razlike u bogatstvu, povećane zahtjeve za jeftinom radnom snagom, proširivanje turističkog tržišta i sve lakši međunarodni saobraćaj i komunikacije. U jugoistočnoj Evropi obim trgovine ljudima izuzetno se povećao od početka devedesetih godina dvadesetog vijeka kao posledica dramatičnih političkih, ekonomskih i društvenih promjena i uticaja koje su te promjene izvršile na pojedince i ustanove.

Po tvrdnjama Ujedinjenih Nacija na globalnom nivou se oko **1.2 miliona** djece proda u svrhu seksualne eksploatacije, dok američko Ministarstvo inostranih poslova procjenjuje da se godišnje proda između 800.000 i 900.000 žena (ne računajući trgovinu unutar pojedinačnih državnih granica).

Trgovačke mreže su široko rasprostranjene i obuhvataju krupne organizovane kriminalne organizacije, kao i male neformalne ćelije. Trgovci djeluju na međunarodnom nivou (npr. prodate albanske djevojčice otkrivene su u tako dalekim zemljama kao što je Južnoafrička Republika). Prodaja u svrhu komercijalne seksualne eksploatacije često se odvija istim putevima kako i krijumčarenje droge i oružja.

Trgovina ljudima zauzima treće mjesto na skali kriminalnih poslovanja u svjetskim razmjerama, sa profitom koji se mjeri milijardama dolara. Oni koji su umiješani u prodaju mlađe djece u cilju prinudnog rada ili prosjačenja često djeluju nezavisno ili u okviru sitnijih kriminalnih mreža.

Djeca se obično prodaju izvan nacionalnih ili međunarodnih granica ili unutar granica iste zemlje. U jugoistočnoj Evropi glavne zemlje iz kojih se djeca prodaju su Albanija, Bugarska, Rumunija i Moldavija. Glavne zemlje u koje djeca dopijevaju su: Kosovo, Makedonija i Bosna i Hercegovina, dok su glavne tranzitne zemlje Srbija, Crna Gora i Hrvatska. Ove kategorije, međutim, nijesu apsolutne, budući da većina balkanskih zemalja potpada pod sve tri kategorije, dok međusobna razlika postaje sve nejasnija. Djeca se takođe mogu prodati i unutar granica iste zemlje, kako bi se izbjeglo otkrivanje, a registrovani slučajevi prodaje unutar granica iste države su u porastu. Eksploatacija djece događa se i u tranzitu. Obrasci prodaje su dinamični i vremenom se mijenjaju u zavisnosti od lokalnih uslova, faktora ponude i potražnje, graničnih propisa i viznih režima, pored ostalih promjenjivih faktora.

Trgovina ljudskim bićima je krivično djelo koje se goni po službenoj dužnosti. To znači da država podiže optužnicu protiv lica koja su osumnjičena za trgovinu ljudima i započinje krivični postupak.

Ljudskim bićima se trguje iz više razloga. Neki od njih su:

- ~ ilegalni rad
- ~ lažno usvajanje
- ~ prosjačenje
- ~ prostitucija
- ~ pornografija
- ~ seks turizam i zabava
- ~ trgovina organima
- ~ dužničko ropstvo

KO SE KRIJE IZA TRGOVINE LJUDIMA?

Trgovci ljudima su pojedinci, grupe ili pripadnici široke mreže dobro organizovanog kriminala. Trgovci ljudima mogu biti i osobe od povjerenja u koje uopšte ne sumnjaš, kao što su: porodični ili lični prijatelji, poznanici, komšije, rođaci, tvoj mladić/djevojka ili poslodavac, a nekada i roditelji.

Trgovac ljudima će u početku razvijati prijateljske odnose sa tobom kako bi zadobio tvoje povjerenje. Kada zadobije tvoje povjerenje, počće da te kontroliše i da onemogućava tvoje slobodno kretanje. Tražiće od tebe da radiš nezakonite poslove, u zemlji ili mjestu u kome nikoga ne poznaješ i čiji jezik možda i ne razumiješ.

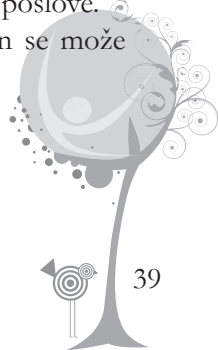
Većinu prodatih osoba vrbovala je neka poznata osoba. Vrbovnici mogu biti muškarci ili žene, uključujući i poznanike, susjede, prijatelje ili momke. U nekim slučajevima djevojke koje su prodate i same postaju trgovci, vraćajući se u rodna sela da druge djevojke vrbuju pričama o materijalnoj lagodnosti i boljem životu. U drugim slučajevima, posebno kod mlađe djece, u trgovinu mogu biti umiješani i članovi porodice, uključujući i ujake, stričeve, braću ili majke. Mnoge porodice u svemu tome ne vide trgovinu kao takvu, već prije način za opstanak porodice ili za zaštitu djeteta (navodnim slanjem djeteta na mjesto koje obećava bolju budućnost).

Vrbovnici su kreativni u načinu na koji lažu svoje žrtve. Obećavaju ljudima bolji posao sa velikom zaradom ili mogućnosti studiranja u inostranstvu. Mogu ponuditi novčanu pomoć ili pomoć oko dobijanja potrebnih dokumenata za putovanje (pasoš, viza i sl.)

Ponekad objavljuju lažne oglase za nepostojeće agencije ili kompanije koje pružaju velike mogućnosti. Idu i toliko daleko da postavljaju kioske na sajmovima za studentske poslove.

Mogu pristupiti ženi u baru ili kafiću i objašnjavati kako znaju na koji način se može zaraditi u inostranstvu. Njihovi metodi obuhvataju:

- ~ Privatne veze (među ljudima, novi prijatelji,...)
- ~ Oglase u novinama o nepostojećim agencijama
- ~ Oglase na internetu

Zato, oprez! Zaštititi ćeš se ako povjerenje ne poklanjaš olako, što opet ne znači da treba da sumnjaš u sve i svakoga i da svakoga provjeravaš ili izbjegavaš. Važno je da razmišljaš “svojom glavom”, da stekneš potrebna znanja, socijalne i psihološke vještine (da znaš kako da kažeš “NE!” negativnim uzorima i iskušenjima, da odoliš negativnim pritiscima svojih vršnjaka i drugih osoba, da mudro odlučuješ).

U POTRAZI ZA BOLJOM BUDUĆNOŠĆU

Djecu i njihove roditelje trgovci obično namamljuju lažnim obećanjima o zapošljavanju, braku ili mogućnostima obrazovanja na drugim mjestima. Mnoge mlade privlače obećanja lične slobode, dostojanstva i boljeg života na Zapadu, dok drugi u tome vide jedinu priliku za zaradu koja bi im omogućila da se izdržavaju i pomognu svojim porodicama. U nekim slučajevima djeca svjesno odlaze na rad u okviru industrije seksa, ali pri tom nijesu svjesna brutalnosti uslova koji ih tamo očekuju.

Žrtve ne pristaju da budu prodane, one su prevarene, namamljene uz lažna obećanja ili prisiljene. Trgovci ljudima žrtvi oduzimaju osnovna ljudska prava: slobodu kretanja, izbora, kontrole sopstvenog tijela ili duha i kontrolu sopstvene budućnosti.

Žrtve mogu biti: žene i djeca iz zemalja u razvoju; lica koja nemaju novca ili mogućnosti za rad ili studiranje; mladi koji žele da poboljšaju vlastiti život.

Oni mogu imati visoko obrazovanje i biti različitog porijekla i ne moraju uvijek biti osobe ženskog pola. Muškarci takođe mogu biti u opasnosti da budu prodani za obavljanje nekvalifikovanog rada, koji uglavnom uključuje težak fizički rad na gradilištima ili u hemijskoj industriji.

Suprotno onome što možda misliš, i žene koje namjeravaju da rade u industriji seksa, mogu biti prodane. Iako mogu da pristanu na pružanje seksualnih usluga, uz nadoknadu, one ne pristaju da budu držane kao robinje koje primaju sitniš ili rade besplatno.

ŠTA SU ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA PRISILJENE DA RADE?

Biti izrabljivan znači raditi nešto što donosi novac nekome drugome, a malo ili nimalo novca tebi samome. Mi možda znamo šta to znači, ali da li zaista razumijemo šta je to?

Kada vrbovnici odrade svoj dio posla, prepuštaju žrtve pravim zlikovcima. Žrtve su tada već fizički i psihički slomljene i prisiljene da zarađuju novac za kriminalce.

Žrtve su prisiljene da rade čitav niz stvari kojima je zajedničko dugo radno vrijeme za malo ili nimalo novca uz stalnu prijetnju nasiljem ako odbiju saradnju. To obuhvata:

- ~ Prisilnu prostituciju - najrašireniji oblik trgovine ljudima
- ~ Prisilni rad - najčešće u domaćem okruženju, poljoprivredi, industriji, građevinskoj industriji i ugostiteljskim uslugama
- ~ Pornografiju
- ~ Kriminalne aktivnosti - prosjačenje, preprodaju i dostavljanje droge, prodaju falsifikovanog novca

ZAŠTO LJUDI UOPŠTE PRISTAJU NA OVAKVE POSLOVE? VALJDA MOGU DA ODBIJU? POGREŠNO!

Niže navedene metode, uopšteno uzev, koriste se istovremeno da bi se žrtvama slomila volja:

~ **Nasilje** - Trgovci ljudima siluju i tuku svoje žrtve kako bi ih prisilili da rade ono što oni hoće.

~ **Prijetnje** - Prijetnje ponavljanja prethodno primijenjenog nasilja, kao i prijetnja nasiljem nad njihovim porodicama kod kuće.

~ **Zaduženost** - Žrtve su stavljene u situaciju gdje su odgovorne za novac koji su trgovci ljudima za njih platili.

~ **Ucjenjivanje** - Nakon što su prisiljene na prostituciju ili pornografiju, žrtve se ucjenjuju prijetnjama da će njihovim porodicama reći šta rade.

Negativni uticaji koje trgovina ljudima i njoj svojstveno zlostavljanje i eksploatacija ostavljaju na osobu mogu biti:

- **Psihološki**, među kojima su:

- ~ osjećaj sramote, krivice i nedostatak samopoštovanja

- ~ osjećaj iznevjerenosti i nedostatak povjerenja

- ~ noćne more, nesanica, beznadežnost i depresija

- ~ odavanje drogama

- ~ samoubilačke misli ili pokušaj samoubistva

- **Fizičke**, među kojima su:

- ~ fizičko nasilje, uključujući i premlaćivanja, mučenje i silovanje od strane makroa, trgovaca i/ili klijenata

- ~ dobijanje infekcija prenosivih seksualnim putem - dječija tkiva se lakše oštećuju, djeca nijesu u položaju da se sa klijentima dogovaraju oko bezbolnog seksualnog odnosa i nedostaje im pristup edukaciji o bezbjednom seksu i infekcijama prenosivim seksualnim putem, uključujući i HIV/sidu.

- **Društvene**, među kojima su:

- ~ odbacivanje od strane porodice

- ~ nedostatak društvenih vještina i obrazovanja za integraciju sa opštom populacijom djece.

IZAZOVI POVRATKA KUĆI

Predata djeca koja se vrate kući suočavaju se sa mnogim poteškoćama. Često se vraćaju u isto okruženje iz koga su i bila prodana - dok tamnošnji uslovi ostaju nepromijenjeni. Atmosfera zlostavljanja u kući, nepopravljivo siromaštvo, društvena diskriminacija i marginalizacija, nedostatak prilika za zapošljavanje, ograničen pristup obrazovanju, slabi ili nikakvi mehanizmi pružanja socijalne pomoći i trgovci ljudima na slobodi, predstavljaju neke od mnogih izazova sa kojima se suočavaju.

Ovu situaciju pogoršavaju posledice iskustva koja su prodana djeca preživjela. Te posledice obuhvataju traumu, gubitak povjerenja, dugotrajne psihološke i emocionalne tegobe i nizak nivo samopoštovanja. Izražena društvena stigma, odbacivanje od strane porodice, teška situacija u kući i osjećaj krivice i sramote, usložnjavaju ove tegobe i ostavljaju žrtve da se osjećaju izolovano

i neshvaćeno. Nedostatak društvenih i obrazovnih vještina dalje ograničava njihovu sposobnost integracije u opštu dječiju populaciju, umanjuje njihove izgleda za budućnost i povećava šanse za ponovnu eksploataciju. Žrtve koje se odluče da svjedoče protiv svojih prodavaca mogu se suočiti sa prijetnjama po ličnu bezbjednost, živeći tako u neprekidnom strahu za sebe i svoje porodice. Mnoge žrtve su izložene riziku ponovne prodaje.

DA LI I KO ME ŠTITI?

Postoji čitav niz zakona, konvencija i institucija koje se brinu o tome da tvoja prava budu zaštićena. Treba da znaš da svako dijete do svoje petnaeste godine ne bi trebalo da radi poslove koji štete njegovom fizičkom i mentalnom zdravlju. To znači da je strogo kažnjivo ako te neko primorava na prosjačenje, krađu, težak fizički, ponižavajući rad ili prostituciju.

Roditelji ili osobe kojima su djeca povjerena na brigu i čuvanje dužni su da zaštite djecu od svih oblika zloupotrebe, zanemarivanja i zlostavljanja, kao i da razgovaraju sa djecom o trgovini ljudskim bićima. Država je preko niza svojih institucija prva odgovorna i dužna da reaguje na trgovinu djecom i da djeci, žrtvama trgovine, pruži odgovarajuću zaštitu, a trgovce ljudima kazni za ovo okrutno krivično djelo. Spisak ovih institucija možeš vidjeti na str. 86.

Tvoju zaštitu propisuju sledeći zakoni: *Krivični zakonik, Porođični zakon, Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o zaštiti svjedoka i drugi.*

ZAŠTO SE OVO I TEBE TIČE?

Zato što:

~je trgovina ljudima najšokantniji oblik kršenja ljudskih prava, a mislili smo da je ropstvo stvar prošlosti.

~događa se danas i događa se ovdje, tamo ili gdje god se ti nalaziš.

~se može dogoditi i tebi ili nekome koga poznaješ. Svako ko razmišlja o putovanju, radu ili studiranju u inostranstvu može biti ugrožen.

~ti ili ljudi koje poznaješ - možda plaćaju seksualne usluge; ako je tako, taj novac možda koriste kriminalci koji trguju i izrabljuju žene.

Ovo se događa svuda u Evropi, bez obzira da li živiš u Engleskoj, Italiji, Poljskoj ili Rumuniji, Albaniji ili Crnoj Gori i ovo pogađa ljude slične tebi.

■ Događaj povodom obilježavanja svjetskog dana borbe protiv trgovine ljudima, Podgorica, 18. oktobar 2009.

Model radionice

Radionica na temu: Prevencija trafikinga

Ciljna grupa: Mladi uzrasta od 12 do 15 godina

Broj ucesnika: do 15

Potreban materijal: Flipčart, papiri i hemijske olovke za svakoga ucesnika

Broj radionica: 1

Trajanje radionice: 90 minuta

Problem koji želimo da riješimo radionicom: Neinformisanost mladih o trafikingu

Cilj radionice: Informisanje mladih o trafikingu; upoznavanje mladih sa pojmom trgovine ljudskim bićima sa posebnim akcentom na pojam trgovine djecom; podizati svijest članova grupe o rizičnim situacijama kada mogu postati žrtve trafikinga; osnaživati mlade da prepoznaju rizične situacije i podijele svoja iskustva; razvijati vještine kod mladih za donošenje odgovornih odluka; povezivanje emocija sa promjenom ponašanja mladih u cilju sopstvene zaštite.

PLAN RADIONICE

- **Aktivnost: Check in**

Upoznavanje sa grupom: Predstavite se grupi, recite im zašto ste tu, predstavite im kratak sadržaj radionice, kao i koje rezultate očekujete od iste. Ukoliko se mladi ne znaju međusobno ili ukoliko se vi prvi put susrećete sa grupom, za upoznavanje možete iskoristiti sledeću aktivnost:

- **Aktivnost: Ime i pridjev**

Tok aktivnosti: Učesnici sjede u krugu i svako kaže svoje ime i pridjev koji počinje istim slovom kao i njegovo/no ime. Npr: «Ja sam Iva inteligentna» ili «Ja sam Nikola nezaboravan». Nakon što prva osoba kaže svoje ime i pridjev, drugi treba da ponovi šta je osoba prije njega/nje rekla i da kaže svoj ime i pridjev. Za njim ide treći učesnik koji ponavlja sve što su prethodne dvije osobe rekly i tako redom dok se ne zatvori krug.

Vrijeme potrebno za upoznavanje: 15 minuta

- **Aktivnost: Bujica ideja**

Na sredinu flipčarta napišite “trafiking”. Svi učesnici zatim treba da napišu ili kažu bar po jednu stvar koja ih asocira ili koju znaju o trafikingu. Zatim sa njima razgovarajte o trafikingu. Pohvalite one koji su imali dobre ideje.

Potreban materijal za realizaciju aktivnosti: Flipčart i markeri

Potrebno vrijeme: 10 minuta

- **Aktivnost: Pričamo priču**

Instrukcije: Grupa priča priču o trafikingu. Dobrovoljac počinje prvi. Govori jednu rečenicu o trafikingu, na primjer: "Trafiking predstavlja trgovinu ljudima". Sledeći treba da ponovi rečenicu koju je rekao prethodni učesnik i da kaže svoju. Na primjer: "Trafiking predstavlja trgovinu ljudima. Svako može biti žrtva i svako može biti trafikant". Sledeći učesnik ponavlja prethodne rečenice i dodaje svoju. Poslednji učesnik ponavlja čitavu priču i dodaje svoju rečenicu.

Ova aktivnost omogućava da mladi zajedno stave zaključak na priču o trafikingu. Tako ćete vi i njihovi vršnjaci čuti ono što znaju i misle o temi koju obrađuju.

Kako bi se ova aktivnost lakše izvela, preporučljivo je da se koristi metoda «zidnih novina» (više na str.8). Jedan vršnjački edukator zapisuje na flipčartu rečenice koje su učesnici izgovorili, tako da se ne bi ponavljale, odnosno da bi osobama koje još nijesu ništa rekly bilo lakše da ponove što je do sad rečeno. Drugi vršnjački edukator postavlja podpitanja i na taj način usmjerava tok priče. Npr: «Ok, do sad smo čuli dosta o tome šta je trafiking. Hajde da sad razmišljamo malo o uzrocima ovog problema! Imate li neku ideju?»

Potreban materijal za realizaciju aktivnosti: Flipčart i markeri

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: oko 10 minuta

- **Aktivnost: Igrica (enerdžajzer): Talasi na stolic**

Vidi opis igrice na str 108. Ovu ili neku drugu sličnu igricu treba ubaciti uvijek kada vidite da grupi manjka energije. Ako niste sigurni, to možete provjeriti tako što ćete zamoliti grupu da vam dizanjem ruku pokažu «kakvi su sa energijom». Ruka visoko iznad glav e- visok nivo energije; u visini ramena- srednji nivo energije; pored tijela- pravo vrijeme za enerdžajzer. Ne zaboravite da istaknete koliko je bitno da vodimo računa da se niko ne povrijedi u ovakvim igricama!

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: oko 5 minuta

- **Aktivnost: «Ovako je bilo, a kako se završilo?»**

Ovoga puta vi mladima pričate priču, priču o žrtvama trafikinga. Međutim, nećete učesnicima otkrivati kraj priče, već će oni sami morati da nastave priču.

PRIČA O ZORICI

Kada je napunila 14 godina, Zorica je zasnovala vanbračnu zajednicu uz saglasnost roditelja, u skladu sa običajima u romskoj zajednici. Kako je suprug sa svojim roditeljima živio u Italiji, dogovoreno je da i ona otputuje tamo, s tim da njeni roditelji obezbijede uredne putne isprave (pasoš i vizu) za nju. Ne sačekavši da dobije pasoš, suprug je odveo Zoricu u Italiju sa falsifikovanim dokumentima. Po dolasku u Milano, Zoricu je primoravao da svakodnevno ide u prosjačenje. Sav zarađeni novac morala je da daje mužu i svekru, a ako bi odbila da prosjači, dobijala bi batine. To je trajalo 3 godine. Zorica nije više mogla da izdrži takav život, pozvala je svog oca i saopštila mu kako u stvari živi.

Mladi nastavljaju priču dalje. Kada svi koji budu željeli da dopune priču, to i urade, pročitajte nastavak.

U dogovoru s ocem, pobjegla je kod svoje rođake koja je takođe živjela u Milanu. Tu je ostala još tri mjeseca čekajući da joj otac pošalje važeći pasoš. Kada joj je otac poslao važeći pasoš, vratila se u svoju zemlju. Aerodromska policija je obavijestila Službu za koordinaciju pomoći žrtvama trgovine ljudima da je djevojčica stigla i organizovan je prihvata. Nakon provjere podataka, razgovora sa Zoricom, njenim roditeljima i pružanja neophodne pomoći, Zorica se vratila roditeljima, a Centar za socijalni rad održava s njima povremene kontakte.

Poslije priče: Razgovarajte sa mladima o priči. Pričajte o tome kako su oni zamišljali kraj priče, a kako je ona zaista završila. Pitajte ih kako bi se oni osjećali i šta bi uradili da se nađu na Zoričinom mjestu, jer svako od nas može biti trafikovan.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 35 minuta

PREPORUKA

Ukoliko ovu aktivnost radite sa grupom sa kojom do sada nijeste radili ili ne poznajete dobro učesnike radionice, provjeravajte sa njima kako se osjećaju tokom ove aktivnosti. To provjeravanje ne mora biti direktno pitanje, već diskretno, na primjer, posmatrajte govor tijela grupe, facijalnu ekspresiju (vidi u Rječniku, str. 79). Na kraju aktivnosti možete uraditi kratko «ventiliranje» tako što će svako u krug reći kako se osjećao/la tokom ove aktivnosti.

- Aktivnost: Evaluacija i odjava radionice**

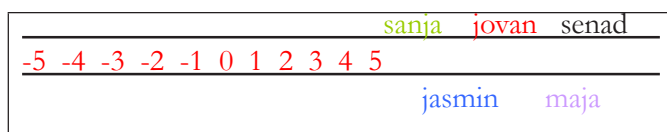
Podijelite učesnicima test provjere znanja o trafikingu koji možete pronaći u dijelu *Prilozi* (prilog 2, str 90.)

Na flipčartu napraviti neku vrstu barometra (vidi sliku). Svaki/a od učesnika/ca radionice treba da pronađe svoje mjesto na tom barometru u zavisnosti kako je zadovoljan/na radionicom na kojoj je učestvovao/la. Kad je to urađeno, zahvalite se učesnicima i zakažite novu radionicu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

***Potrebni materijal:** Flipčart, bemijske olovke, flomasteri ili markeri za svakog učesnika*

Izgled flipčarta

PROBLEMI ZAVISNOSTI

Problem zavisnosti predstavlja poremećaj u ponašanju kako mlade osobe tako i starije. Poremećaj ponašanja predstavlja svako ponašanje čovjeka, koje u značajnoj mjeri odstupa od uobičajenog ljudskog ponašanja i kao takvo krši društvene norme i izaziva reakciju društvene zajednice. Njegova glavna karakteristika je što stvara negativne posledice, kako za samog pojedinca – zavisnika, njegovu porodicu, tako i za društvo u cjelini.

Sama osoba ili pak zavisnik, uradiće apsolutno sve što smatra da je potrebno ne razmišljajući o posljedicama kako bi zadovoljio/ la svoje potrebe i na taj način ugrozio/la svoju sredinu u kojoj živi. Postoje zavisnosti od uzimanja psihoaktivnih supstanci (droga, alkohol i cigarete), potom kockanje i kompjuterske igre koje su prepoznate kao problem zavisnosti 20og vijeka.

Problem zavisnosti jeste jedna kompleksna tema i kao takav prepoznat je u mojoj zajednici kao problem omladine, to jest najviše problem djece, tinejdžera. Osim njih sa ovim problemom susreću se i žene i starije osobe.

Poseban akcenat stavićemo na problem zavisnosti od psihoaktivnih supstanci.

Psihoaktivne supstance su supstance prirodnog, sintetičkog ili polusintetičkog porijekla i nakon unosa u organizam izazivaju fizičku ili psihičku zavisnost, samim tim mijenjaju tjelesnu funkciju i organizam čovjeka. Sve psihoaktivne supstance (skraćano PAS) mogu se podijeliti u sljedeće podgrupe:

1. Alkohol
2. Kanabinoidi (*maribuana, hašiš, skank, hibrid i sl.*)
3. Opijati (*opijum, po kome grupa i nosi naziv, i njegovi derivati: morfijum, heroin i mnogi drugi lijekovi kao sto su trodon i metadon*)
4. Hipnotici i sedativi (*barbiturati i benzodiazepini*)
5. Stimulansi centralnog nervnog sistema (*kokain, krek, amfetamin, metamfetamin*)
6. Halucinogeni (*LSD, ekstazi ili MDMA koji je netipičan predstavnik ove grupe, meskalin, psilocibin, PCP, ketamin*)
7. Isparljivi rastvarači (*lijepak, bronza, benzin, boje, lakovi i mnoge druge*)
8. Cigarete

Svaka vrsta zavisnosti ima određene karakteristike po kojima se prepoznaje i definiše. Isto tako zavisnost od psihoaktivnih supstanci posjeduje sledeće karakteristike:

- Velika *želja* da se što prije dođe do alkohola ili pak droge bez obzira kako i na koji način.
- *Tolerancija* - što zapravo predstavlja uzimanje veće količine psihoaktivnih supstanci radi postizanja predašnjeg efekta koji je ta supstanca izazivala. Ono što je važno reći jeste da je osobi koja konzumira psihoaktivne supstance potrebno da uzima sve veće količine i doze kako bi se zadovoljila, jer količine koje je ranije uzimala ne stvaraju željeni efekat
- *Krizu* ili termin *apstinencijalni sindrom* predstavlja skup ponašanja i poremećaja («kriziranje») koji nastupaju usled prestanka dejstva droge ili alkohola: drhtavica, bolovi u kostima, povraćanje, dijareja, nesаница, halucinacije...
- Osoba *nastavlja da uzima drogu ili pije alkoholi* pored toga što je upoznata sa tim kakve sve to štetne posljedice ima za nju, osoba zanemaruje sve i svakog zbog korišćenja psihoaktivnih supstanci.

U našoj zemlji može se vidjeti i primijetiti na ulicama da se konzumiraju psihoaktivne supstance, isto tako mogu se susresti i pijani ljudi koji su potpuno «pogubljeni» i čije je zdravlje itekako ugroženo. U mjesnoj zajednici Konik ovaj problem je prepoznat. Ono što je zapanjujuće da djeca uzrasta otprilike 11 i 12 godina koja nijesu zbrinuta ili nemaju porodicu, na ulicama su, prepuštaju se drogiranju ili piću.

Kako sve počinje?

Socijalni problemi i problemi unutar porodice najčešći su razlozi zašto djeca odlaze od kuće i na taj način prepušteni ulici i pod uticajima lošeg društva upuštaju se u ovakve probleme. Siromaštvo i porodice bez „krova nad glavom“ takođe mogu biti preduslov da mlada osoba rešava svoje probleme konzumiranjem psihoaktivnih supstanci. Mladi u sve mlađem uzrastu počinju da konzumiraju drogu. Najčešće počinju sa korišćenjem isparljivih rastvarača ili marihuane, poznatije pod nazivom „trava“.

I starije osobe mogu da pokušaju da pobjegnu od svojih problema ili lošeg stanja u porodici, na poslu, i na taj način se prepuštaju porocima ovog tipa.

OSTALE VRSTE ZAVISNOSTI:

Pored korišćenja psihoaktivnih supstanci postoje i drugi tipovi zavisnosti koji su problem 20og vijeka. Jedan od njih svakako jeste pretjerano korišćenje interneta. Ovaj, naizgled manje

ozbiljan problem u odnosu na druge, danas se ispoljava kao virus kod mladih ljudi pogotovo tinejdžera, srednjoškolaca. Ovaj problem ispoljava se kroz više oblika: pretjerano igranje kompjuterskih igrica, surfovanje i kockanje na internet.

KAKO STATI NA PUT PROBLEMIMA ZAVISNOSTI?

• primarna prevencija

Smanjenje potražnje za psihoaktivnim supstancama veoma je teško postići ukoliko ne nađemo načina na koji ćemo djecu i mlade učiniti prirodno radosnijim.

S obzirom na to, škola bi trebala da se više prilagodi djeci i na taj način zadovoljiti njihove najvažnije životne potrebe. Škola, treba da bude jedna od najvažnijih ustanova koja će uticati da se ovaj problem suzbije i da se tako mladi ljudi, a pogotovo djeca osvijeste po pitanju problema zavisnosti. Mlade ljude treba osnažiti da čuvaju svoje zdravlje, da izbjegavaju rizična ponašanja koja mogu ugroziti njihove živote. Stoga, mi kao vršnjački edukatori i omladinski aktivisti djelujemo u našim zajednicama na taj način što organizujemo radionice za djecu baveći se ovim problemom i ostalim problemima karakterističnim za našu zajednicu. Na ovaj način vrši se primarna prevencija. Ona je najefikasnija kada je organizovana i osmišljena putem neformalnog obrazovanja (održavanjem radionica) i to po principu «mladi za mlade». To znači da mladi organizuju radionice svojim vršnjacima u cilju edukacije i vršnjačkog informisanja o problemima zavisnosti. Mladi kao vršnjački edukatori mogu doprinijeti rješavanju ovog problema tako što će informisati ljude o PAS, njihovim efektima, uzrocima i poslasticama uzimanja. Mladi u svojoj zajednici mogu organizovati radionice, debate, događaje i treninge o problemima zavisnosti, a sa ciljem promocije zdravih stilova života.

• Istraživanja i iskustva

Zdrava zajednica u kojoj djeca odrastaju i uticaj njihovih roditelja ili staratelja na njih učiniće da djeca postanu svjesna problema sa kojim mogu da se susretnu i na taj način naučice kako da djeluju. Razna istraživanja koja su rađena u srednjim i osnovnim školama pokazala su da je 6,5 procenata srednjoškolaca došlo u dodir sa drogom dok je kod osnovaca taj procenat 0,4. Isto tako, istraživanja su pokazala da djeca uzrasta od 14 godina počinju da konzumiraju psihoaktivne supstance. Epidemiolog, dr Boban Mugoša, u intervjuu za dnevne novine navodi da prevencija narkomanije treba da se uvede i kao predmet u školama. Kada je u pitanju najzastupljenija droga u Crnoj Gori mnogi stručnjaci smatraju da je to upotreba tableta.

Modeli radionica

Radionice na temu: Problemi zavisnosti

Ciljna grupa: Mladi uzrasta od 12 do 15 godina

Broj učesnika: do 15

Potreban materijal: Flipčart, hemijske olovke za svakoga učesnika, stolice, loptica...

Broj radionica: 2

Trajanje radionice: prva radionica 120 minuta, druga radionica 90 minuta

Problem koji želimo da riješimo radionicom: Neinformisanost mladih o problemu zavisnosti

Cilj radionice: Osvijestiti mlade ljude i upoznati ih sa problemom zavisnosti, vrstama zavisnosti, kao i razlozima zbog kojih osobe dolaze u kontakt sa PAS; razvijati kod mladih vještine potrebne za primarnu prevenciju i promociju zdravih stilova života i na taj način ih uključiti da pozitivno djeluju na mlade.

PLAN PRVE RADIONICE

- **Aktivnost: Check in, upoznavanje sa grupom: Loptica**

Predstavljanje voditelja, upoznavanje sa temom i ciljevima radionice. Upoznavanje članova grupe (igrice).

Cilj ove aktivnosti je da se članovi grupe međusobno upoznaju. Voditelj radionice baca lopticu jednom od članova grupe i kaže svoje ime. Član grupe kod kojeg je loptica baca dalje drugom članu i govori svoje ime. Loptica kruži među članovima grupe dok svako od njih ne kaže svoje ime nekoliko puta. Nakon toga, onaj ko baca lopticu izgovara ime one osobe kojoj baca. Na taj način se provjerava da li svi svima znaju imena. Uvodi se još jedna loptica, pa još jedna, sve dok ukupno ne bude 5 loptica.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

Potreban materijal: 5 loptica

- **Aktivnost: Razgovor o temi**

Cilj aktivnosti je da voditelj razgovarajući sa grupom sazna nivo znanja grupe o bolestima zavisnosti i da li grupa prepoznaje neku od bolesti zavisnosti u njihovoj sredini.

Voditelj razgovara sa grupom o bolestima zavisnosti vodeći računa da svi kažu svoje mišljenje. Svaki član grupe naizmjenično navodi koje su to po njemu/njoj bolesti zavisnosti, šta zna o njima, da li postoje u njegovoj/noj sredini. Ovo se može uraditi tehnikom kao što je problemsko drvo. Potrebno je nacrtati veliko drvo preko cijelog flipčarta. Drvo je potrebno da ima korijenje, stablo, grane i listove. Na stablu se ispisuje problem. Npr. «Dušan, 15 godina, puši marihuanu». Na korijenju drveta potrebno je pisati koji su to uzroci koji dovode do ovog problema. Na granama drveta treba ispisati koje su posledice ovakvog ponašanja. Jedan vršnjački edukator treba da zapisuje ideje koje mu učesnici govore. Drugi vršnjački edukator vodi računa da se ideje svih zapišu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 30 minuta

- **Aktivnost: Igrica (enerdžajzer): «Draga da li me voliš?»**

Ova igrica ima za cilj da se svi dobro nasmiju i na taj način podignu svoj nivo energije. Instrukcija je sledeća - dobrovoljac/ka počinje sa pitanjem koje postavlja osobi sa svoje desne strane: «Draga da li me voliš?» Trudi se da bude što smješnjiji/a. Osoba kojoj je postavljeno pitanje odgovara: «Da draga! Volim te ali ne mogu da ti se nasmijem!». Ne smije se nasmijati, jer ukoliko se to dogodi, ispada iz igre. Ukoliko ispadne, dobrovoljac/ka ide dalje redom sa postavljanjem pitanja dok neko ne ostane ozbiljan. Tada ta osoba postavlja pitanje »Draga, da li me voliš?«, a osoba sa njene desne strane odgovara.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

- **Aktivnost: Igra uloga**

Mladi ljudi kroz glumu treba da pokažu koji su to sve načini na koji se može raditi primarna prevencija kada je riječ o bolestima zavisnosti. Grupa se dijeli na tri manje grupe gdje svaka od tri grupe kroz timski rad priprema kraći skeč. Teme na osnovu kojih mogu da prave skečeve su primarna prevencija narkomanije, alkoholizma i pušenja. Svaka grupa dobija po 10 minuta za pripremu

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

Potrebni materijal: Stolice, flipčart, markeri, hemijske olovke, krep traka, papir u boji

- **Aktivnost: Presentacija**

Grupa prikazuje svoje skečeve. Svaka od tri grupe ima po 5 minuta da prikaže svoj skeč.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

Potrebni materijal: Stolice, flip chart, markeri, hemijske olovke, krep traka, papir u boji

- **Aktivnost: Diskusija**

Članovi grupe kroz diskusiju navode na koje se sve načine može raditi primarna prevencija bolesti zavisnosti, daju svoja mišljenja i razgovaraju o tome kako su se oni osjećali u grupi. Grupa zajedno sa voditeljima radionice sjedi u krugu i razgovaraju. Jedan od vršnjačkih edukatora zapisuje ideje na flipčart

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 30 minuta

Potrebni materijal: flipčart, markeri

- **Aktivnost: Igrica- Pauci i muve**

Cilj aktivnosti je da se članovi grupe zabave i da se poveća nivo energije. Velika grupa se podijeli. Pola grupe sjedi na stolicama, jedna stolica je prazna. Oni koji sjede su muve. Druga polovina grupe su pauci i oni stoje iza svakog člana grupe koji sjedi udaljen korak od stolice. Član grupe ispred kojeg je prazna stolica, odnosno pauk bez muve, ima zadatak da neverbalnom komunikacijom, namigivanjem, signalizira bilo kom članu grupe koji sjedi da pređe na njegovu (praznu) stolicu. Član grupe koji stoji iza osobe kojoj pauk bez muve signalizira, treba da spriječi učesnika radionice, odnosno svoju muvu, da pređe na drugu stolicu. On ne smije da dozvoli da njegova stolica ostane prazna. Način da pauk spriječi svoju muvu da ode jeste da je dotakne rukom po ramenu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebni materijal: Stolice

- **Aktivnost: Check out**

Sumiranje utisaka o radionici usmenim putem. Grupa iznosi svoje mišljenje o radionici i nivou energije na kraju sesije. Članovi grupe pišu na papirima u boji različitih oblika šta se sviđjelo kome, šta ne, šta treba promijeniti i šta su sve to oni naučili tokom radionice.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebni materijal: Papiri u boji, makaze (za pravljenje različitih oblika), flomasteri

PLAN DRUGE RADIONICE

- **Aktivnost: Check in**

Cilj aktivnosti je da se utvrdi određen dogovor o radu u grupi. Voditelj/ka radionice na flipčartu ispisuje rečenice koje definišu taj dogovor, a koje mu/joj govore članovi grupe. Npr. «Počinjemo na vrijeme» ili «Uvažavamo različita mišljenja»... Ove rečenice grupa prepoznaje kao dio dogovora koji je neophodan da bi se nastavio rad i nesmetano učenje na radionici. Nakon ispisivanja dogovora o radu, svaki član grupe ispisuje svoje ime na flipčart i time potvrđuje da će poštovati dogovor

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebni materijal: Flipčart, markeri, hemijske olovke, flomasteri, krep traka

- **Aktivnost: Skale stavova**

Vršnjački edukatori na jedan kraj prostorije za rad zalijepe papir sa izjavom «Slazem se» a na drugom kraju «Ne slazem se». Na sredini bi trebalo da bude izjava «Nemam određen stav». Grupi se objasni da će u ovoj aktivnosti biti čitane različite izjave, a da će oni trebati da

zauzmu položaj u prostoriji u zavisnosti od toga koliko se slažu ili ne sa određenim izjavom. To će uraditi tako što će stati bliže ili dalje od mjesta gdje se nalazi papir sa rečenicom «Slažem se» odnosno, «Ne slažem se». Kada je izjava pročitana, a učesnici su zauzeli svoja mjesta, počinje diskusija. Dobro je uvijek pitati za obrazloženje osobe koje su na «polovima», ali i one koje nemaju stav zašto je to tako. Napomenite učesnicima da je OK da u toku aktivnosti promijene položaj, ukoliko je usled argumentacije ostalih došlo do promjene njihovog stava.

Neke od izjava o kojima se može diskutovati:

1. Lake droge nijesu opasne.
2. Ništa ti ne može biti ako drogu probaš samo jednom
3. Jednom narkoman, uvijek narkoman
4. Cigarete nijesu PAS

MALI TRIK ;-)

Ne morate odmah obilježiti sredinu prostorije sa izjavom «Nemam određen stav». Tako ćete izbjeći da većina učesnika ni nerazmišljajući stane na sredinu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal:

- **Aktivnost: Rapid role play**

Mladi ljudi kroz glumu promovisu pozitivna ponašanja i uticaj na vršnjake u njihovoj sredini. Grupa sjedi u krugu. U sredini su dvije stolice na koje sjedaju dobrovoljci. Jedan ima zadatak da glumi zavisnika/cu a drugi njegovog vršnjaka. Zadatak je da mladi prikažu kako bi oni i na koji način uticali na njihovog vršnjaka koji ima neku od bolesti zavisnosti i objasnili mu zašto je to loše. U ovoj aktivnosti uloge se mijenjaju tako što kad neko iz grupe osjeti potrebu da nešto kaže prilazi osobi koja sjedi na stolici i lagano joj dodiruje rame. Ta osoba ustaje i novi dobrovoljac nastavlja njenu «ulogu».

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal: Stolice

- **Aktivnost: Diskusija**

Članovi grupe zajedno sa voditeljima radionice kroz diskusiju navode kako su se osjećali tokom aktivnosti (koja im je uloga bila teža, a koja lakša, šta im se svidjelo, a šta ne...), koji su to načini na koje mogu uticati na svoje vršnjake i objasniti im sve negativne uticaje bolesti zavisnosti. Grupa zajedno sa voditeljima radionice sjedi u krugu i razgovara. Na kraju aktivnosti jedan od vršnjačkih edukatora otkriva flipčart (ranije pripremljen) na kojem su izlistane sve institucije i organizacije kao i osobe koje mogu biti od pomoći ukoliko neko ima problem sa PAS. Ukoliko neko ima nešto da doda, zapiše se i to.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal: flipčart, markeri

- **Aktivnost: Poređaj se**

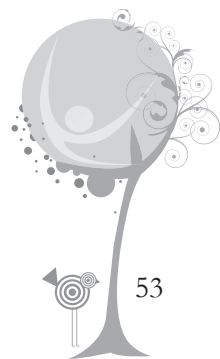
Cilj aktivnosti je da se članovi grupe zabave i da se poveća nivo energije. Članovi grupe ustaju i uz pomoć neverbalne komunikacije, u tišini, formiraju krug tako što članovi grupe sa najmanjim brojem obuće staju na početak kruga, sa većim brojem obuće pored njih i sve tako zaključno sa članom grupe koji nosi najveći broj obuće koji zatvara krug.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

- **Aktivnost: Check out**

Sumiranje utisaka o radionici usmenim putem. Grupa iznosi svoje mišljene o radionici i nivou energije na kraju sesije. Članovi grupe usmeno izlažu šta se svidjelo kome, šta ne, šta treba promijeniti , šta su sve to oni naučili tokom radionice. Svi sjede u krugu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 10 minuta

Rešavanje konflikata

pripremila Ana Jušković

Konflikt predstavlja sukob, sudar, spor, borbu, svađu između dvije osobe. Oni uglavnom izbijaju između dvije bliske osobe i "guše" i jednu i drugu, važni su i jednoj i drugoj, od njih se ne može pobjeći jer se zajednički život mora nastaviti, a za obje strane bi bilo dobro da ga nastave bez gorčine i zle volje.

Ovdje govorimo o konfliktima koje sam možeš da riješiš, na koje možeš da utičeš, i koji, u stvari, bez tvog pristanka i ne mogu biti razriješeni. U sukobe upadamo svakodnevno, zbog sitnica ili nečega krupnog. Sukobi su neizbježni i najčešće nam nijesu prijatni. Malo je onih koji vole svađu i odmjeravanje snaga. Konfliktne situacije nastaju onda kada ne možemo dobiti nešto što nam treba (pazi, ne mislimo samo na predmete, već i na osjećanja, uvjerenja...) Obično je smetnja neko drugi, neko ko nam stoji na putu, a što je naša potreba veća, ta druga osoba nam više smeta. Ako drugu osobu shvatimo kao protivnika, stvari uglavnom postavljamo ovako: ili on, ili ja, nema trećeg! Ali, može da bude i drugačije.

Za konflikte je najbolje: razriješiti ih. Ako nešto tebi nije mnogo važno, a drugome jeste - popusti. Ali, ako je važno i njemu i tebi, onda imaš pravi konflikt, iz kojeg možete izaći samo ako ga smjesta razriješite. Nekada, zbog situacije, straha pred mogućim zapetljavanjem u sukob, nepovjerenja u sebe i sličnih razloga, odlučiš da "ne talasaš" i popustiš pod pritiskom druge strane. Drugi dobije šta je htio, a ti se nerviraš, nije ti pravo pa se naoštriš do te mjere da ga napadneš prvom sledećom prilikom za sasvim bezveznu stvar. Ili, uzmimo obrnut slučaj: pritisneš drugu stranu i otmeš sve za sebe. Zadovoljan si, pobijedio si, ali onaj drugi se nervira i čeka te na prvoj krivini da ponovo postavi isti problem, ili da tim neriješenim problemom optereti vaše buduće odnose. Loše razriješen konflikt uvijek se vraća i može potpuno da pokvari odnose sa drugom stranom. Konflikt je kao vatra. Ako je ne ugasiš dok je mala, napravi se požar koji proguta sve.

Ljudi često o konfliktima razmišljaju u kategorijama: pobjeđujem ili gubim. Uzmimo za primjer da si "upao/la" u konflikt sa sestrom. Ona insistira da svake nedelje ujutru zajedno spremate sobu. A tebi je to lud provod, nema šta! Ti stalno vrdaš, izgovor ti je učenje, a ako to ne upali, u nedelju ujutru ti naglo pripadne muka. Jednog dana sestra te posadi za sto i kaže: "Pitanje spremanja sobe riješićemo za sva vremena". Ti i sestra možete sjesti za sto kao dva neprijatelja, ali i kao dvije osobe koje imaju zajednički problem. Taj problem ometa i jednu i drugu, pa je u zajedničkom interesu da isplivate iz njega. Šta se sve može desiti? Sestra nastupi sa pozicije sile, zaprijeti ti sankcijama ako odbiješ poslušnost, i ti popustiš. U nedelju bijesno čistiš prašinu i maštaš o tome da si mogla da odspavaš malo duže. I ti možeš biti pobjednik. Iskoristio/la si sve adute, durio/la si se, vikao/la da te baš briga za glupo spremanje nedeljom ujutru. Sestra je odustala, ali je povrijeđena i razočarana. Ko zna šta sada može da smisli. U trećoj situaciji došlo je do takve svađe da ti i sestra više ne govorite. Već nedelju dana niko nije spremio sobu koja izgleda kao da je pala atomska bomba u nju. Četvrta mogućnost je ozbiljan razgovor između tebe i sestre. Tada svako treba da kaže šta mu tačno smeta i zbog čega to ne želi. Razgovori te vrste veoma su važni u razrešavanju konflikata. Tek poslije takvih razgovora moguće je smisliti rešenje kojim obje strane dobijaju. Teško je naprijed pogoditi koje rešenje će zadovoljiti obje strane u sukobu. Sve zavisi od toga koje su njihove potrebe i strahovi. Za ozbiljno razrešavanje konflikata moramo naučiti da ne vodimo računa samo o svojim interesima, nego i da upoznamo i poštujemo tuđe. Drugim riječima, da pokušamo da shvatimo kako druga osoba zaista gleda na problem.

Nemoj misliti da će to biti lako. Potrebno je dosta iskustva da čovjek nauči da prepozna svoje i tuđe potrebe i strahove. To je nešto što se vježba, o čemu se razmišlja! Nemoj se iznenaditi ako budeš imao/la problema i oko odgonetanja sopstvenih potreba i strahova.

Ideja ovog priručnika (posebno ove teme) je da te privolimo da ne izbjegavaš konflikt. Želimo da ti pomognemo da na pravi način braniš svoje interese - na način koji ti povećava šanse da zaista u tome i uspiješ. A da ne bi samo ti popuštao/la drugima, da bi i tvoje potrebe i strahovi bili shvaćeni i prihvaćeni, potrebne su određene tehnike i socijalne vještine koje podržavaju taj proces. Koje? Kako se to radi?

Kako da obje strane budu zadovoljne?

Koliko će biti teško pronaći rešenje kojim će obje strane da budu zadovoljne zavisi i od ozbiljnosti samog sukoba. Ako te sukob ne pogađa previše, lakše ćeš pronaći pravo rešenje. Nezgoda je u tome što u veoma važnim i dubokim konfliktima čovjek nije baš na visini zadatka. Svako zapne za svoje, “ukopa se” i ne popušta ni pedlja.

Ljudi se boje da će bilo kakvo popuštanje, pa čak i sam razgovor biti shvaćeni kao slabost i da će onda protivnik nasrnuti da uzme sve. Nekada se čak namjerno “rogušimo” i “režimo” da bismo izgledali strašniji i opasniji. Nema dobrog rešenja konflikta bez razgovora! Ovdje će biti riječi o konfliktima u kojima su protivnici približno jednake snage ili su bar u situaciji da je i jednom i drugom važno da se problem riješi, što je slučaj u konfliktima sa roditeljima. Oni jesu snažniji i moćniji, ali imaju i djeca svoje oružje. Roditelji imaju razloga da pametno riješe problem sa djecom.

Dakle, *razgovor!* Riječi su čarobno sredstvo. Ne znamo da li si već iskusio/la njihovu moć. Svakako probaj. Već sama priča o problemu ponekad ga umanjuje. Dobro je ispričati nevolju prijatelju, ne samo da bi čuo/la šta on misli o tome, već i kako to zvuči kada se izgovori. Ako je stvar suviše osjetljiva, takva da je ni najbolji prijatelj ne smije saznati, ispričaj je naglas samom sebi. Ali naglas!

KORACI DO PAMETNOG RAZREŠENJA KONFLIKTA

ODREDI PROBLEM

Trudi se da ne komplikuješ stvari više nego što je potrebno. Konflikt je već sam po sebi komplikacija, ne treba ti višak osjećanja, uzbuđivanje preko mjere, uvlačenje novih ljudi u problem i slično. Ukratko, razmisli šta je tu stvarno problem, a šta si u bijesu i uzbuđenju dodao/la sam/a. Odvoj bitno od nebitnog. Usredsredi se samo na ono što je bitno.

NE POSTAVLJAJ ODMAH NEOPOZIVE ZAHTJEVE. NE UKOPAVAJ SE U ROVOVE

Veoma je važno da naučiš da razlikuješ pozicije učesnika u sukobu od njihovih stvarnih potreba i strahova. Pozicije su oni prvi, “neopozivi” zahtjevi koje postavljaš drugome, tvoj čvrst stav da postupiš na određen način, tvoja ubijedenost u potpunu opravdanost zahtjeva koje si postavio, granice ili čak bedemi koje gradiš prema drugome, čvrsto riješen/a da ga neпустиš ni korak dalje. Sve to prati visoka borbena gotovost, spremnost da zgromiš svakoga ko bi ti se suprotstavio. Ogroman broj konflikata izgleda nerešiv samo zato što su se ljudi ukopali u rovove i što ne razgovaraju sa stanovištva svojih stvarnih potreba.

S druge strane, otkriti svoje stvarne potrebe pred drugom osobom, s kojom si još u sukobu, nije baš lako. Razgovor o potrebama ne treba da bude potpuno otkrivanje svojih misli i osjećanja. O njima treba govoriti iskreno, ali ne više nego što je potrebno da druga strana shvati šta hoćeš. Razgovor o potrebama ne podrazumijeva, dakle, da se treba baciti u naručje onom drugom i isplakati mu se na ramenu. Ali znači da moraš biti iskren i jasan i da moraš na neki način pokazati koliko ti je do svega stalo.

KRENI U POTRAGU ZA REŠENJEM

Vrste rešenja:

a) *Rešenje kojim obje strane dobijaju*

Najbolje je ono rešenje koje omogućava objema stranama u konfliktu da dobiju baš ono što traže. Ljudi su različiti! Te razlike olakšavaju, a ne otežavaju stvarno razrešavanje konflikata. Svako želi nešto drugo. Samo treba objasniti i razumjeti šta ko želi.

b) *Kompromis*

Kompromis je, takođe, dobro rešenje konfliktne situacije, mada ne kao ovo prethodno. Svako pomalo popusti, obje strane podijele gubitak, ali ipak imaju i neku dobit. To je brz i pravedan način rešavanja sporova. Kompromisom obje strane uspijevaju da sačuvaju dostojanstvo, samo je problem što pri tom svi ostaju pomalo nezadovoljni.

c) *Igra na sreću*

Ako ni kompromis nije moguće brzo smisliti, može se ići na sreću. Baca se novčić, vuče slamka, ili se uradi nešto slično. Cijela stvar se prepušta višim silama. Samo, poslije nema kajanja. Ovaj je način dobar samo za nešto nebitno, za ono oko čega ne želimo da se zadržavamo.

d) *Popuštanje na drugoj strani*

Kada je u pitanju nešto važno, popuštanje nije rešenje konflikta. Ako nijesu u pitanju vrlo bitne potrebe, ili ako je važnije da se mimoiđe konflikt i sačuva odnos s drugom stranom, onda i popuštanje ima smisla. To, naravno, važi i za sve slučajeve kada je protivnik mnogo moćniji od tebe. I tada je ponekad pametno popustiti. No, zapamti, ne popuštaj uvijek pred moćnijim. Bori se kada ti je veoma stalo do nečega. Uostalom, možda njemu nije stalo toliko.

e) *Lažni konflikti*

Može da se desi da poslije ozbiljnog razgovora dvije strane otkriju da, u stvari, nijesu u konfliktu, da se radi o običnom nesporazumu. Na primjer, neko je nekom rekao da je neko... a provjerom se dokaže da niko nije rekao ništa bitno. Ljudima prosto lakne i postide se što ranije nijesu provjerili svoje izvore. Konflikt je, dakle, problem od kojeg glava boli obje strane. Objе strane treba da učestvuju i u rešavanju konflikata: one nijesu neprijatelji, one su saradnici koji zajednički mozgaju o tome kako da stvar riješe. Dakle, nije dovoljno samo da se nađu „oči u oči“, moraju da budu i „rame uz rame“.

SPROVEDI REŠENJE U DJELO

Pošto ste došli do rešenja, važno je da se dogovorite u vezi sa tim šta je prvi korak da se ono ostvari. Dakle, veoma konkretno! Nije loše predvidjeti i kazne za neispunjavanje dogovora.

O DOGOVORIMA

Dogovori su veoma važni. Na njima počiva svaki uređeni društveni odnos: u porodici, u državi, među prijateljima... Mnogo toga iz svakodnevnog života što se podrazumijeva je zapravo pitanje dogovora. Za to što će se neko pobrinuti da veš u tvojoj kući bude opran i da oko podne ima šta da se pojede, možeš zahvaliti dogovoru tvojih roditelja da organizuju porodični život. To što će ti najbolja drugarica odmah javiti u kom video-klubu možeš da nađeš film za kojim već nedeljama jurčaš, posledica je vašeg prećutnog dogovora da jedno drugom činite usluge kad možete. Takvi dogovori olakšavaju život. Probaj da zamisliš kako bi bilo kad nikakvi dogovori ne bi važili. Haos je zabavan na kraju školske godine ili na maskenbalu, ali živjeti u haosu - to je nešto drugo. Kršenje napravljenih dogovora, čak i kada se preko njih prelazi, kvari odnose među ljudima. Sposobnost osobe da pravi dogovore, i što je još važnije, da ih se pridržava, znak je zrelosti.

PRAVILA FER BORBE

Da bi se kod razrešavanja konflikta uspješno saradivalo, neophodno je dogovoriti se oko pravila fer borbe. Naravno, teško je biti fer i poštovati pravila kad si bijesan, povrijeđen ili uplašen, ali vrijedi potruditi se. Korist je obostrana.

Evo nekih pravila fer borbe:

1. Razgovaraj o problemu;
2. Nastupi miroljubivo;
3. Napadaj problem, a ne osobu;
4. Usresredi se na ono što je u tom trenutku važno;
5. Poštuj tuđa osjećanja;
6. Preuzmi odgovornost za svoje postupke.

KORISNE VJEŠTINE ZA RAZRJEŠAVANJE KONFLIKATA

TEHNIKE SLUŠANJA

Često je naše slušanje drugih ljudi samo tobožnje slušanje. Gledamo u njih rasijano i samo vrebamo priliku da uskočimo sa svojim idejama. Nestrpljivi smo da što prije završe. U stvari, najzabavnije je saslušati samog sebe. Kada smo u konfliktu, to još češće činimo, a baš tada je važno slušati. Zašto je važno? Prvo, slušati nekoga znači da ga poštuješ. Drugo, slušati nekoga znači saznati nešto o njemu: ko je i šta hoće. Treće, slušati nekoga znači dobiti mogućnost da i sam budeš saslušan.

AKTIVNO SLUŠANJE

Aktivno slušati znači pokazati stvarno interesovanje za ono što drugi govori. To znači da pokušavamo zaista da razumijemo drugoga, da provjeravamo kako smo ga razumjeli, da se aktivno raspitujemo za nove podatke i da donekle i tumačimo to što čujemo. To je jedna od najmoćnijih tehnika da se razgovara s nekim, a da se u taj razgovor ne ubacuju sopstvene ideje.

KOMENTARI PODRŠKE

Možemo pokazati da slušamo tako što ćemo povremeno komentarisati: "Ma nemoj!" "Ma šalis se!" "Stvarno?" "Zanimljivo?" "Ma šta kažeš?" itd. Možemo da budemo i opširniji: "A, šta ti kažeš na to?" "Ispričaj mi sve ispočetka!" "Je li tebi to bilo važno?" itd.

ZAPITKIVANJE

Prisutnost duha i zainteresovanost za ono što drugi govore možemo pokazati traženjem dodatnih objašnjenja, raspitivanjem za detalje, podsticanjem priče pitanjima, kao recimo: “I šta je bilo onda?” Veoma je dobro da provjerimo da li smo dobro razumjeli govornika. Na primjer, možemo pitati ovako: “Da li sam dobro razumio/la - ti si se osjetila izigrano zato što je on...?” ili “Ispravi me ako grijesim, ali ja sam shvatio/la da ste vi...?” Sa zapitkivanjem ne treba pretjerivati, jer onda počinje da ometa govornika. Učestalo zapitkivanje može biti shvaćeno i kao požurivanje, kao znak nervoze slušaoca. Preoštro raspitivanje može početi da liči na saslušanje, unakrsno ispitivanje i slično. Dakle, raspitaj se s mjerom!

ĆUTANJE

Šta se dešava ako samo ćutimo dok drugi govori? Da li uvijek ćutimo na isti način? Važno je da dok ćutimo pokazujemo da smo tu, da pratimo govornika. Gledamo ga, potvrđujemo glavom, okrenuti smo ka njemu, strpljivi smo. Ćutanje je zlato! Ponekad zaista jeste. Ako ćutimo prijateljski i sa pažnjom, možemo da čujemo i nešto što nikakvim zapitkivanjem ne bismo saznali. Neki ljudi su prosto nervozni kada je tišina, kada u razgovoru nastupe pauze. Osjećaju potrebu da popune tu tišinu i onda pričaju li, pričaju... Drugi su, opet zahvalni što neko hoće da ih sasluša. Ćutanje može da bude i prijeteće. Nemoj tako da ćutiš!

ŠTA JOŠ POMAŽE U REŠAVANJU KONFLIKATA?

- Izrazi svoja osjećanja.
- Izrazi svoje potrebe.
- Kaži jasno šta očekuješ od drugog.
- Misli o drugom.
- Budi uljudan.

Uljudnost nije foliranje; to je način da kažeš čak i nešto neprijatno, a da drugi ne budu povrijeđeni, bar ne više nego što treba. Jer, ako ih povrijediš, zna se, ni tvoj problem neće biti riješen.

KAKO PRIZNATI KRIVICU? KAKO SE IZVINITI KADA SI KRIV?

Ponekad nam je veoma teško da priznamo krivicu za nešto što smo učinili. U stanju smo da se dovijamo na sve moguće načine samo da bismo izbjegli da se pred drugima suočimo sa sopostvenom greškom. Čini nam se da je to najteža stvar na svijetu, da ćemo se osramotiti. Pravimo se ludi, dođemo u iskušenje da optužimo nekog drugog ili prosto odlučno odbijamo ako neko posumnja u nas. Posljedice toga su, najčešće, izgubljeno povjerenje, pomućeni prijateljski odnosi, a ni “kamen nikako da padne sa srca”. Spremnost da se prizna krivica za nešto što smo učinili i izvinjenje drugoj osobi veoma su važni za održavanje dobrih odnosa sa ljudima. Pri tom, treba poštovati nekoliko jednostavnih pravila:

- učini to što prije, jer što duže odlažeš taj razgovor, teže će biti za obje strane;
- objasni šta se dogodilo;
- ponudi da na neki način popraviš grešku.

Ljudi obično pozitivno reaguju na izvinjenje. Međutim, ako se desi da neko i pored toga što mu se izviniš počne da viče na tebe, najbolje je da u istom tonu još jedanput ponoviš ono što si rekao, sve dok se situacija ne smiri. Pazi, ne pravi se lud/a kada nešto ubrljaš! Uvijek je bolje izviniti se.

Modeli radionica

Radionice na temu: Rešenje konflikata

Ciljna grupa: Mladi uzrasta od 12 do 16 godina

Broj učesnika: do 15

Potreban materijal: Flipčart, papiri, hemijske olovke za svakoga učesnika, markeri

Broj radionica: 2

Trajanje radonice: 90 minuta

Problem koji želimo da riješimo radionicom: Sve česće izbijanje konflikata među mladima.

Cilj radionice: Uticati na smanjenje broja konflikata koji izbijaju među mladima; osnažiti mlade da rešavaju konflikte na nenasilan način.

Kako postići cilj?

Informisati mlade o konfliktima;

- Prenijeti mladima znanja o evoluciji i razvoju sukoba;
- Analizirati konflikt i prepoznati individualni stil u rešavanju sukoba;
- Identifikovati različite faze eskalacije sukoba;
- Razvijati vještine kod mladih za: nošenje sa teškim emocijama i upravljanje bijesom; rešavanje problema bez napadanja ličnosti; osvješćivanje veze između ljutnje i ponašanja; promjenu stavova za prihvatanje posledica sopstvenog nasilnog ponašanja; povećanje nivoa samopoštovanja i poštovanja drugih učesnika/ca.

PLAN PRVE RADIONICE:

PREPORUKA

Radi uspostavljanja uzajamne komunikacije najbolje je formirati krug sa mladima. Da biste se upoznali sa grupom, kao i članovi grupe međusobno ukoliko se ne znaju, prvenstveno treba sprovesti aktivnost za upoznavanje.

- **Aktivnost: Nadimak**

Voditelji radionice se predstave i kažu učesnicima da svako kaže svoje ime, da li zna kako ga je dobio, da li ga voli ili ne i zašto. Ako imate nadimak, recite kako ste ga dobili, da li ga volite ili ne i zašto. Da li biste voljeli da se zovete drugačije i zašto?

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

- **Aktivnost: Bujica ideja**

Svi učesnici će reći na šta ih asocira riječ “konflikt” i šta znaju o toj temi. Komentarišite zajedno sa njima dok ne uobličite zajedničku definiciju. Pošto ste donijeli definiciju u grupi sada voditelji pričaju grupi o konfliktima, o tome kako oni izbijaju, zašto i koliko često. Možete koristiti teoriju iz ovog priručnika. Mladi mogu biti slobodni da pitaju o ovoj temi, da oni kažu svoje mišljenje i podijele znanja sa vršnjacima.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 40 minuta

Potreban materijal: flipčart, markeri

- **Aktivnost: Enerđajzer – Masaža**

Učesnici se podijele u grupe od po troje. Po dva člana grupe masiraju trećeg koji stoji nagnut sa rukama ka zemlji. Zatim se mijenjaju.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

- **Aktivnost: Novinski članak**

Podijelite učesnike u grupe od po 4 člana i neka svaka grupa napiše novinski članak o konfliktima, kojima će obavijestiti svoje vršnjake koji nijesu bili na radionici o tome što su oni saznali danas o konfliktima. Kada napišu članke, neka ih čitaju. Neka razmijene mišljenja o člancima. Moguća pitanja za diskusiju: Kako su sarađivali u grupi? Kako su podijelili uloge? Kako su im se dopali članci? Da li svi članci prenose ono što je obrađivano na radionici? Da li smatraju da je nešto moglo biti drugačije? Ako je odgovor DA, šta?

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal: papiri, hemijske olovke, flomasteri

- **Aktivnost: Evaluacija**

Neka svi učesnici na papiru napišu, a zatim i pročitaju šta su naučili na današnjoj radionici. (Bar po jednu stvar).

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebna materijal: papiri, hemijske olovke, flomasteri

PLAN DRUGE RADIONICE

- **Aktivnost: Uvod u radionicu i obnova gradiva**

Na početku će voditelji pozdraviti učesnike, predstaviti šta će se raditi i provjeriti sa kakvim raspoloženjem dolaze na radionicu. Nakon toga učesnici će kroz diskusiju ispričati šta su zapamtili sa prethodne radionice na temu konflikata.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebna materijal: ispisani flipčart sa prošle radionice

- **Aktivnost: Enerđajzer - Račići**

Svi se podijele u grupe od po troje, dok voditelj daje uputstvo: „Vaša grupa predstavlja jednog račića koji treba da hoda, a ima 12 nogu (noge i ruke tri člana tima čine tih 12 nogu). Sada račić ima 9 nogu (znači neko mora da digne ruku ili nogu u vis, tako da je na podu bude samo 9 nogu), pa 7, pa... (broj nogu smanjuje se do 3)“.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 5 minuta

- **Aktivnost: Teorijski input**

Učesnicima radionice se podijele hendauti (vidi u Rječniku). Primjer hendauta možeš naći na kraju priručnika u dijelu *Prilozi* (str 92). Svaki od učesnika radionice čita po jedan pasus. Poslije svake cjeline razgovara se o pročitanom. Da li neko od učesnike poznaje takvo ponašanje kod sebe ili kod drugih? Kada tako reaguje?

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 20 minuta

Potrebna materijal: hendauti

- **Aktivnost: Role play**

Podijelite učesnike u grupe od po 3 učesnika. Neka svaka grupa predstvi kroz role play (glumu) jedan konflikt od trenutka njegovog izbijanja pa sve do trenutka njegovog rešenja. Dajte im 10 minuta da smisle način na koji će predstaviti konflikt, pa onda neka ga predstave. Kasnije raspravljajte o tome kako su se osjećali dok su predstavljali konflikt, zašto su izabrali baš taj konflikt, baš takvo rješenje...

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 30 minuta

Potrebna materijal: papiri, hemijske olovke, flomasteri, markeri, krep traka, lijepak, čaše... (raznolik materijal za scenografiju)

- **Aktivnost: Kako da učimo iz konflikata? (novinski članak 2)**

Podijeliti učesnike u grupe od po troje. Neka svaka grupa napiše kako možemo da učimo iz konfliktnih situacija. Neka te članke sačuvaju, pa će im to biti podsjetnik na ono što su naučili u toku ove dvije radionice.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebna materijal: papiri, hemijske olovke, flomasteri

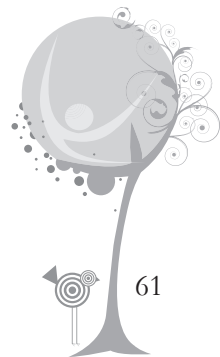
- **Aktivnost Evaluacija i odjava radionice**

Neka svako na papiru napiše šta mu se na radionicama svidjelo, šta nije; šta je naučio i kako će usvojena znanja koristiti u životu.

Zahvalite mladima što su prisustvovali radionicama i dajte im povratnu informaciju o njihovom učešću na radionicama.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebna materijal: papiri, hemijske olovke, flomasteri

Multikulturalizam

pripremile Snežana Jovanović i Ivana Novović

Za kulturu se misli da je „softver” po kome ljudi funkcionišu u svakodnevnom životu; uobičajeno je opisuje kao osnovna uvjerenja, vrijednosti i norme kojih se ljudi pridržavaju.

Često, razmišljanje o kulturi vodi razmišljanju o odnosu, interakciji između kultura. Mnogi autori tvrde da bez postojanja više od jedne kulture ne bi bilo govora ni o toj jednoj, tj. o kulturi uopšte. Razlike koje opažamo među ljudima po tome kako razmišljaju, osjećaju i kako se ponašaju su ono zbog čega smo svjesni postojanja kulture. Zbog toga je kulturu nemoguće razumjeti kao koncept u jedini, naprotiv, uvijek je riječ o – kulturama.

* **Kulturni identitet:**

- obuhvata sve one simbole i njihova značenja koji određuju pripadanje pojedinca i grupa nekoj zajednici i koji ih razlikuju od drugih naroda i njihovih kultura.
- je oblik kolektivne i pojedinačne svijesti, osjećanja i ponašanja, koji pokazuju pripadnost nekoj zajednici. (Avramović, 2008.)
- razlikuje se objektivna komponenta (jezik, vjera, tradicija, običaji, mitologija, naučna i diskurzivna svijest) i subjektivni doživljaj (razlikuje se od pojedinca do pojedinca).

* **Kulturni identitet se ispoljava kao:**

- svakodnevni (hrana, stanovanje, odijevanje, igra, zabava),
- stvaralački (umjetnost, nauka),
- istorijsko-politički (religija, vlast).

* **MULTIKULTURALIZAM (KULTURNI PLURALIZAM)**

Multikulturalizam je ideja ili ideal o skladnom zajedničkom životu različitih etničkih i kulturnih grupa u okviru pluralističkog društva (Stojković, 2002.).

U ideološkom smislu podrazumijeva:

1. podržavanje skladnih odnosa između različitih etničkih grupa i
2. definisanje odnosa između države i etničkih manjina.

Osnovni cilj ove ideje je njegovanje koncepta tolerancije, dijaloga i uvažavanja različitih kultura i demokratska država kao referentan politički okvir.

Poznati modeli:

- kanadski “mozaik”
- američki “melting pot” (lonac za topljenje)
- “multikulturalna idila”

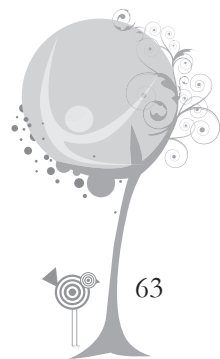
U oblasti stvaralaštva – podsticajno, u političkom smislu potencijalno konfliktno.

* **INTERKULTURALIZAM podrazumijeva prožimanje različitih:**

- kultura, jednaka prava i mogućnosti za sve kulturne grupe, dijalog i međusobno razumijevanje.
- podjednaka vrijednost svih kultura i njihovih specifičnosti bez stapanja i podređenosti.

*** Značaj za rad sa mladima**

Model ledenog brijega usmjerava našu pažnju na skrivene aspekte kulture. Ovaj model podsjeća da, u interkulturalnom susretu, sličnosti koje prve opazimo mogu, u stvari, biti zasnovane na potpuno različitim pretpostavkama o realnosti. Među mladima, kulturne razlike nekada nijesu očigledne: širom svijeta mladi ljudi vole da nose teksas, slušaju pop muziku i potreban im je pristup elektronskoj pošti. Stoga, interkulturalno učenje podrazumijeva da je najprije potrebno postati svjestan donjeg dijela sopstvenog ledenog brijega, a potom biti u stanju da se razgovara o njemu sa drugima u cilju boljeg međusobnog razumijevanja i pronalaženja onoga što nam je zaista zajedničko.

Modeli radionica

Radionice na temu: Multikulturalizam

Ciljna grupa: Mladi od 12 do 15 godina

Broj učesnika: do 15

Potreban materijal: Flipčart, papiri, hemijske olovke, markeri, flomasteri, stolice, novine, kanap...

Broj radionica: 2

Trajanje radionice: 90 minuta

Problem koji želimo da riješimo radionicom: Neobaviještenost mladih o ideji multikulturalizma

Cilj radionice: Osvijestiti mlade ljude i upoznati ih sa temom multikulturalizma:

- podići nivo znanja o tome šta je kulturni identitet;
- podići svijest o važnosti vlastitog kulturnog identiteta;
- povećanje nivoa razumijevanja različitih kultura/nacionalnosti/religije;
- osvijestiti mlade o predrasudama, o različitim kulturama/nacionalnostima/religijama;
- osvijestiti mlade o prednostima interkulturalnog učenja, – kao i sticanja vještina tolerancije, razumijevanja, prihvatanja i poštovanja različitosti.

PLAN PRVE RADIONICE

• Aktivnost: Bujica ideja na temu multikulturalizam/interkulturalizam

Cilj aktivnosti jeste da razgovaramo sa mladim ljudima kako bi vidjeli koliko su dobro oni upoznati sa ovim pojmovima.

Objasniti grupi šta će da se radi. Grupa sjedi u krugu i govori asocijacije na riječ multikulturalizam. Jedan od edukatora zapisuje ideje na flipčart. Kada je bujica ideja završena prikazuje se već pripremljen flipčart na kojem su prikazani modeli multikulturalizma i interkulturalizma. Vidi sliku.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

Potreban materijal: flipčart, markeri za pisanje

Izgled flipčarta

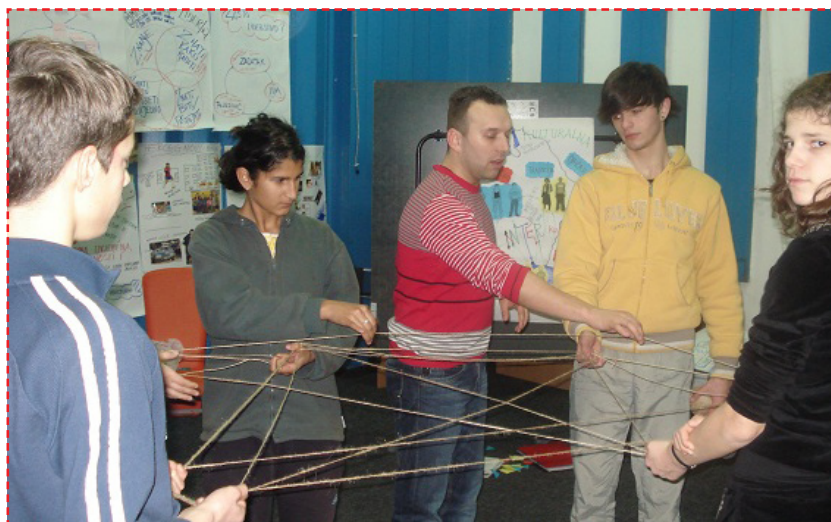
- **Aktivnost: Rad u manjim grupama**

Učesnici radionice su podijeljeni u dvije manje grupe. Jedna grupa treba da predstavi ideju multikulturalizma a druga ideju interkulturalizma. Cilj aktivnosti je da mladi prezentuju svoj rad u okviru svojih grupa i predstave ova dva modela. Svaka grupa u svom kutku pravi svoju prezentaciju. Vidi primjer.

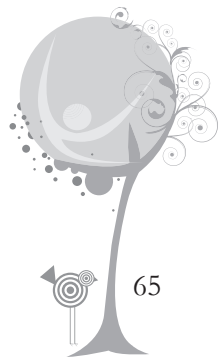
Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

Potrebni materijal: novine, olovke, flomasteri, stikeri, makaze, kanap, plastične čaše, vodene bojice.

Primjer predstavljanja modela interkulturalnosti

■ *Obuka za omladinske aktiviste/kinje, Dječiji dom "Mladost", Bijela*

- **Aktivnost: Presentacija i diskusija**

Cilj aktivnosti jeste prezentovanje onoga što je grupa uradila i razmjena mišljenja. Grupe, jedna po jedna, izlaze i prezentuju svoj rad, izlažu ono što su zajedno radili, komentarišući način na koji su radili unutar grupe, razmjenjujući mišljenja sa ostalim članovima. Po 5 min za svaku grupu, ukupno 10 minuta i 15 minuta za diskusiju.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 25 minuta

- **Aktivnost: Različiti, a isti**

Cilj aktivnosti jeste da dvije grupe predstave kroz role play predrasude sa kojima se susriješću, odnosno gdje dolazi do problema kada govorimo o različitim kulturama. Grupa se dijeli u dvije manje i svaka grupa odabere po jednu situaciju iz života koju će da predstave.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 10 minuta

Potrebni materijal: Stolicе

- **Aktivnost: Role play prezentacija**

Grupe prezentuju svoje skečeve i nakon toga se diskutuje o tome. Podgrupe dijele svoja iskustva sa cijelom grupom, govore o tome kako im je bilo, šta je to što treba promijeniti i kako uticati na to da se suzbiju predrasude.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti: 15 minuta

Potrebni materijal: Stolicе i slobodan prostor

- **Aktivnost: Voćna salata**

Cilj aktivnosti je podići nivo energije u grupi i zabaviti ih. Jednu stolicu odstranimo iz kruga, a svim učesnicima redom dodijelimo po jednu voćku nacrtanu na papiriću (kruška, jabuka, šljiva, ...). Dobrovoljac stane u krug i da instrukciju: «NEKA USTANU SVE npr. KRUSKE...» Svi oni kojima je «dodijeljena» kruška moraju da promijene mjesto i pređu na drugu stolicu. Neko ko nije uspio da zauzme mjesto stane u krug i postavlja sledeću instrukciju (npr. neko drugo voće). Kad se svi uhodaju u igrice, jedan od edukatora kaže: «VOĆNA SALATA» i kratko objasni: «Sad svi ustaju i brzo traže slobodno mjesto.»

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 5 minuta

Potrebni materijal: Stolicе

- **Aktivnost: Evaluacija**

Cilj aktivnosti jeste da grupa kaže šta je to što im se sviđelo, a šta treba popraviti i koliko su zadovoljni radionicom i voditeljima radionice. Grupa sjedi u krugu i na znak voditelja ustane sa stolice ako su zadovoljni radionicom, ostanu da sjede ako im radionica nije bila ništa posebno, i ustanu sa stolice pa čučnu ako im se radionica nije sviđela.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 5 minuta

Potreban materijal: Stolice

PLAN DRUGE RADIONICE

- **Aktivnost: Check in**

Provjeriti sa učesnicima radionice kako se osjećaju i da li su spremni za rad. U zavisnosti od njihovog nivoa energije početi dalje sa aktivnostima. Ako su loši sa energijom, vrijeme je za enerđajzer. Vidi spisak igrica na str. 104. Ako su svi ok, upoznajte učesnike sa planom radionice.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 5 minuta

- **Aktivnost: Diskusija - «Zašto razlike razdvajaju ljude, zašto ih ne spajaju?»**

Cilj jeste zapravo odgovoriti na ovo pitanje. Svi sjede u krugu i razgovaraju.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 10 minuta

Potreban materijal: Stolice

- **Aktivnost: Igrica «Predstaviti različitosti»**

Svi sjede u krugu, a na glavi im je kapica od papira na kojoj piše naziv neke nacionalnosti. Osoba ne smije da vidi šta njoj lično piše; drugima svakako može. Osoba koja sjedi preko puta treba mimikom i neverbalnom komunikacijom da što bliže opiše ono što joj piše na kapi, dok ona treba da pogodi.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 20 minuta

Potreban materijal: Papir u boji, flomasteri

- **Aktivnost: Kratka evaluacija**

Cilj jeste da svako iz grupe kaže kako se osjećao ili osjećala tokom igrice. Grupa sjedi u krugu i razgovara.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 10 minuta

Potreban materijal: Stolice

- **Aktivnost: Drvo**

Cilj svakako jeste da se grupa zabavi ali i razmisli šta je to što može da stane na krošnju drveta a da je jedna osobina ili samo jedan pojam koji veže ljude i koji može učiniti da ih njihove različitosti spajaju. Svako radi pojedinačno: uzima po jedan papir koji je oblika krošnje i ispisuje ono što smatra da treba da se zalijepi na drvetu.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 15 minuta

Potrebni materijal: Papir, flipčart, flomasteri, bojice

- **Aktivnost: Diskusija**

Izgleđ drveta i komentari o krošnjama koje ga čine. Svi sjede, jedan dobrovoljac izlazi i čita.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 15 minuta

Potrebni materijal: Stolice

- **Aktivnost: Evaluacija; Check out**

Kako nam je bilo na radionici i kako smo se osjećali? Evaluacija je pismena. Učesnici dobijaju stikere na kojima trebaju da nacrtaju lik/čovječuljka u zavisnosti od toga kako se osjećaju i da na taj način prikažu kako im je bilo na radionici. Voditelji dijele svoje utiske sa radionice sa grupom i zahvaljuju se učesnicima.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 15 minuta

Potrebni materijal: stikeri i flomasteri

Slobodno vrijeme

pripremila Kristina Đurković

Slobodno vrijeme je vrijeme bez obaveza, vrijeme koje posvećujemo svojim ličnim željama, vještinama, zabavama, interesovanjima. Najčešći vidovi osmišljavanja slobodnog vremena jesu: sport, putovanja, čitanje, filmovi, muzika, zabava, amatersko stvaralaštvo, aktivizam, volonterizam.

Živimo u vremenu u kome slobodno vrijeme predstavlja čist luksuz. Svi nešto rade, nekud žure i nikad nemaju dovoljno vremena da urade sve što su naumili ili što, prosto, moraju da urade. Nekada se to odnosilo samo na one malo starije, ali to "ludilo" polako zahvata i mlađu populaciju. Sve češće se i kod mladih srećemo sa frazama tipa: "U strašnoj sam frci" ili "U velikoj sam gužvi". Mladi imaju sve više obaveza i sve manje slobodnog vremena, koje bi posvetili nečemu po svom izboru.

Pa, kako se to onda današnja omladina "luksuzira"? Svaki pojedinac ima svoje interese kojima posvećuje slobodno vrijeme, ali sve to zavisi od mogućnosti, a i od sredine u kojoj živi.

Danas su mladi prepušteni uglavnom sebi samima. Pretežno se bave kompjuterskim igrama ili internetom ali se ipak, ne mali broj njih, angažuje u društvenim aktivnostima, pokazuju najnovija istraživanja. Ponuda alternativnih sadržaja je veoma oskudna i ono malo ponuđenih programa/sadržaja često neprofesionalno vođeno, najčešće ih je teško/nemoguće finansijski ispratiti.

Potvrda rečenom jesu ankete sa ciljnim grupama (mladi, roditelji), zaključci grupe zainteresovanih strana (stručnjaci iz raznih oblasti: pedagozi, profesori, psiholozi) kao i primjeri sličnog gledanja na problem slobodnog vremena mladih u zemljama regiona.

U Crnoj Gori je evidentan nedostatak strukturane brige o načinu na koji mladi ljudi provode svoje slobodno vrijeme - u prilog tome jasno govore podaci dobijeni u procesu konsultacija sa mladima tokom izrade NPAM-a⁶, kao i rezultati regionalnog istraživanja Forum Syd Balkans projekta - bivšeg PRONI projekta (sprovedenog u regionu Balkana, 2002. godine).

Kada je u pitanju oblast kreiranja slobodnog vremena mladih - vremena izvan obaveznih aktivnosti u okviru sistema formalnog obrazovanja koje mladi provode u porodici ili široj zajednici - dobijeni rezultati ukazuju na činjenicu da oko 31% mladih u Crnoj Gori "ima jako puno slobodnog vremena", kao i da je oko 70% njih uglavnom zadovoljno načinom na koji ga provodi.

Oko 30% ispitanih mladih ljudi izražava nezadovoljstvo organizacijom svog slobodnog vremena. Na osnovu analize kvaliteta i strukturisanosti aktivnosti kojima je ovo vrijeme ispunjeno, najveći dio slobodnog vremena (oko 49%) mladi provode sa vršnjacima, slušajući muziku (51,8%), baveći se sportom (38,4%), pomažući roditeljima u kući (28,4%) ili kroz "noćni život" (13%).

Možemo zaključiti da mladi prilično pasivno i nestrukturisano provode svoje slobodno vrijeme, ne prepoznajući ga kao prostor za mogući lični i socijalni razvoj.

Značajan postotak mladih koji su učestvovali u prvom krugu konsultacija u toku izrade NPAM-a (46,5%), procijenilo je da je bavljenje organizacijom slobodnog vremena mladih izuzetno bitno i to u oblastima obogaćivanja slobodnih aktivnosti u školama (otvaranje internet klubova, rekonstrukcija sportskih terena i slično), kao i u široj zajednici, uključujući i

prigradska naselja (razvijanjem programa koji podstiču učešće u zajednici, kulturnih i sportskih sadržaja, podrška razvoju mladih talenata, osnivanju klubova za mlade, i slično.)

Odrasli koji rade sa mladima prepoznali su problem nedostatka strukturisanosti slobodnog vremena mladih kao jedan od prioritetnih. Ukazano je i na nedostatak adekvatnih programa i institucija/organizacija koje bi se njima bavile na stručan način. Istovremeno, rezultati istraživanja upućuju i na nedostatak podrške organizacijama koje se bave organizovanom brigom o slobodnom vremenu od strane lokalne samouprave, kao i viših instanci u Crnoj Gori. Ovim aktivnostima uglavnom se bave organizacije nevladinog sektora, rjeđe vjerske zajednice ili tijela lokalne samouprave.

Vannastavne aktivnosti unutar obrazovnih institucija različitog nivoa ne nude dovoljno mogućnosti za razvoj interesovanja i kvalitetno osmišljavanje slobodnog vremena mladih iako se program slobodnih aktivnosti utvrđuje godišnjim programom rada škole, i nastavnici su dužni da, pored zakonom utvrđene norme časova za izvođenje teorijske nastave, dio preostalog radnog vremena (1 sat sedmično) posvete organizovanju kulturnih, sportskih i drugih korisnih i humanih akcija u kojima saraduju učesnici. Činjenica je i da u školama i na fakultetima nema dovoljno zaposlenog i adekvatno obučenog kadra koji bi bio motivisan da kreira i implementira ovakvu vrstu programa. Broj i kvalitet vannastavnih aktivnosti je različit i varira od škole do škole, a slobodne aktivnosti se ostvaruju putem učeničkih organizacija, klubova, sekcija, udruženja i sl.

Iskustva Crne Gore se mogu porediti i sa iskustvima ostalih država bivše Jugoslavije, koja ukazuju na nedovoljno učešće mladih u sistemu odlučivanja i kreiranja slobodnih aktivnosti.

Kada mladi sami iniciraju, oblikuju i počnu sprovoditi programe osmišljavanja slobodnog vremena, lokalna samouprava često ne nalazi način da ih u tome podupre i ne osigurava im prostorne uslove za rad. Mnogi pokušaji samoorganizovanja mladih i pomaganja lokalnoj zajednici svojim idejama, nakon početnog razdoblja entuzijazma, propadaju ili zbog nedostatka finansijskih sredstava i prostora za okupljanje ili zbog nepovjerenja zajednice.

Ono što je zajedničko realnom stanju u oblastima kulture i slobodnog vremena mladih, manifestuje se i kroz: nepostojanje višenamjenskih centara za mlade (prvenstveno na lokalnom nivou), nerazvijenu komunikaciju relevantnih državnih struktura/institucija i mladih ljudi u kreiranju i realizaciji aktivnosti - uz već pomenuto nedovoljno učešće mladih, nedovoljna i neadekvatna finansijska podrška kulturnim i sadržajima za organizovanje strukturisanog slobodnog vremena. Takođe, jako je malo aktivnosti koje se organizuju van većih gradova, a objekti u kojima se izvode razni programi u oblasti kulture i sporta su najčešće nedostupni mladima.

SLOBODNO VRIJEME I VOLONTERIZAM

Rezultati istraživanja ukazuju na neprepoznatljivost značaja volonterskih servisa u Crnoj Gori kao mogućeg prostora za aktivizam mladih i strukturisanje njihovog slobodnog vremena, kao i izraženo "nepovjerenje i razočarenje građana u državne i javne institucije", uslovljeno tranzicionom socijalno-ekonomskom krizom. Tako volonteri više nijesu shvaćeni kao "ljudi dobre volje koji su spremni da svoje vrijeme, znanja i vještine posvete radu, bez novčane naknade, u cilju realizacije neke društvene promjene, bilo na mikro ili makro društvenom planu, nego se volonterizam tretira kao "rad za džabe" ili "iluzija za naivne".

Razlozi ograničenog angažmana volontera leže i u “nedovoljnoj informisanosti o obimu i vrsti poslova koje volonteri mogu obavljati u okviru institucija, u lošem ekonomskom statusu samih institucija, kao i u nepostojanju stimulativnog zakonodavstva koje bi institucionalno podsticalo volonterizam u cjelini”. Nerazvijenost volonterskih servisa i neprepoznatljivost njihovog značaja kao oblika “doživotnog učenja” i konstruktivnog slobodnog vremena mladih u Crnoj Gori, smanjuje mogućnosti za uključivanje i doprinos mladih razvoju zajednice na demokratskim osnovama.

ŠTA TI RADI TELEVIZIJA?

Televizija nije nimalo bezazlen član tvoje porodice. Ljudi koji tamo smišljaju programe moćno utiču i na tvoje ponašanje. Odgledaš program i, kao, zaboraviš sve. E pa, ne zaboraviš! Ti, nekako, zajedno sa junakom serije ili filma proživiš situacije koje gledaš, one postanu tvoje, gotovo isto koliko i stvarna iskustva. Junak ti postane blizak, njegovi problemi su i tvoji problemi. Neki ljudi “odlijepe” čak toliko da televizijska iskustva za njih postanu stvarnija od stvarnih iskustava. Na primjer, počnu da se ponašaju, oblače, govore i misle kao junak sa televizije.

Zato, pažljivo sa televizijom! Ne dopusti da ona presudno utiče na tvoja uvjerenja.

Nauči da kritički gledaš televiziju. Kako se to radi?

1. Napravi plan gledanja televizije. Nemoj da vrtiš kanale dok nešto ne nađeš. Prvo potraži u novinama šta ćeš gledati, pa tek onda gledaj. Ako imaš mogućnosti snimi emisije i gledaj ih onda kada je tebi zgodno. Podredi TV raspored rasporedu svojih obaveza.

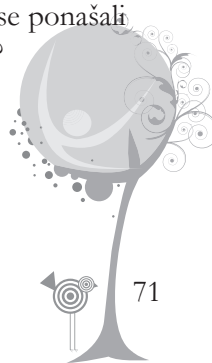
2. Ne vjeruj u sve što čuješ na televiziji. Provjeri stvari. Raspitaj se oko, baci pogled u neku enciklopediju. Ako je neki događaj u pitanju, okreni i druge kanale, pa uporedi kako oni izvještavaju o tome. Desiće se da si na televiziji vidio samo jedno od mogućih mišljenja, samo jedan od mogućih pogleda. Treba da budeš svjestan da to nije i jedini pogled.

Mnogi ozbiljni ljudi rade neozbiljne stvari i mnoge simpatične osobe rade veoma nesimpatične stvari.

3. Ako sa nekim gledaš televiziju, porazgovaraj na kraju emisije o tome šta ste gledali. Ispitaj kako je taj drugi to razumio, da li bi on tako postupio, da li je moglo drugačije. Razgovor o TV emisijama je zgodan način da o svojim bližnjima saznaš nešto što ti inače ne bi rekli. Komentarišući ponašanje TV junaka, oni mnogo kažu o sebi.

4. Probaj da pronikneš u TV zanat. Razmišljaj malo o tehnologiji pravljenja neke emisije: kako je moguće izvesti neki filmski efekat, kroz šta je sve morao proći čovjek koji je snimio neke rijetke scene iz života životinja, kako je prikazan neki događaj - da li je jasno šta se stvarno desilo, da li su date prave i bitne informacije, itd. Jer, sve to, ipak, rade samo ljudi.

Kako bi snimio takvu emisiju da si reditelj? Kakva bi rešenja izabrao, kako bi se ponašali tvoji junaci, u kakav bi ih ambijent sve smjestio...? Ukratko, kako bi ti to napravio?

Modeli radionica

Radionice na temu: Slobodno vrijeme

Ciljna grupa: mladi od 15 do 18 godina

Broj učesnika: do 15

Broj radionica: 2

Trajanje radionica: 90 minuta

Problem koji želimo da riješimo: Neinformisanost mladih o načinima provođenja slobodnog vremena

Cilj aktivnosti: Uticaj na motivaciju mladih da svoje slobodno vrijeme koriste što kvalitetnije

Kako postići cilj?

- Informisati mlade o načinima provođenja slobodnog vremena;
- Osvijestiti važnost kvalitetno provedenog slobodnog vremena;
- Učiniti vidljivom potrebu da se slobodno vrijeme koristi na koristan način.

Razvijanjem vještina:

za planiranje vremena,

– za pravljenje prioriteta i razvijanje kreativnosti.

Potreban materijal za realizaciju radionica: Hemijske olovke, papiri, drvene bojice, masne bojice, flomasteri, flipčart, stikeri, krep traka.

Ove aktivnosti poželjno je realizovati na otvorenom, ukoliko je moguća takva organizacija.

PLAN PRVE RADIONICE

PREPORUKA

Radi uspostavljanja uzajamne komunikacije najbolje je formirati krug sa učesnicima

• **Aktivnost: Upoznavanje**

Prva faza: predstavljanje voditelja grupi (kažite iz koje ste organizacije, zašto ste tu, informišite ih ukratko o planu i programu radionica i šta biste željeli da postignete realizovanjem ovih radionica sa njima; kažite im zašto ste baš njih odabrali i zašto mislite da je baš ovoj grupi potrebno održavanje ovakvih radionica); Izrazite zahvalnost i zadovoljstvo što su mladi došli na radionicu.

Druga faza: Upoznavanje voditelja sa grupom

Aktivnost: Ne znamo se, ali naučiću te: Neka svako iz grupe kaže svoje ime i svoju omiljenu poslovicu (mudru izreku). Npr. "Ja sam Januz i moja omiljena izreka je – Ko rano rani, dvije sreće grabi."

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 10 minuta

Potreban materijal: Papir, flipčart, flomasteri, bojice

Kada ste se upoznali sa grupom, i kada su se članovi grupe upoznali međusobno (u slučaju da se ne poznaju), treba da počnete sa radom. Da biste naveli mlade da razmišljaju o ovoj temi, kao i da biste vi i njihovi vršnjaci čuli mišljenje svakoga o temi koju obrađujete ovim radionicama, pomoći će sledeća aktivnost.

- **Aktivnost: Bujica ideja**

Svaki učesnik će na samoljepljivom stikeru napisati na šta ga asociraju riječi slobodno vrijeme i šta misli i zna o toj temi. Kada to svi urade, učesnici lijepe samoljepljive stikere na flipčart. Ponovo se formira krug i slijedi čitanje stikera. Potom sa mladima razgovarate o temi, kako biste bili sigurni da je svima jasan pojam slobodnog vremena.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 20 minuta

Potrebna materijal: Papir, flipčart, flomasteri, bojice, hemijske olovke, samoljepljivi stikeri

Mladi treba da čuju kako njihovi vršnjaci provode svoje slobodno vrijeme. Jer, ipak, riječi svojih vršnjaka nekada će prije prihvatiti nego riječi voditelja radionica i starijih. Ako navedete članove grupe da razmišljaju o načinima na koje provode svoje slobodno vrijeme i da to podjele sa vršnjacima, otkriće nove, korisne načine na koje njihovi vršnjaci provode svoje slobodno vrijeme (posjećuju kulturno-društvene događaje, dosta vremena provode na otvorenom). Pored ovih korisnih, otkriće i one načine koje ne bi trebalo koristiti ili bi trebalo smajiti njihovu upotrebu (previše vremena sjede za kompjuterima i televizorima, u zatvorenim prostorijama uz glasnu muziku. Ovo ćete postići na sledeći način:

- **Aktivnost: Ovako najčešće izgleda moj običan dan**

Prvo: Svi treba da napišu kako najčešće izgleda njihov običan dan, od trenutka kada se probude, pa sve do spavanja. Odnosno, treba da napišu aktivnosti koje obavljaju tokom dana. Potrebno vrijeme: oko 10 minuta

Drugo: Mladi čitaju ono što su napisali.

Potrebno vrijeme: oko 15 minuta

Treće: Diskusija. Mladi iznose svoja mišljenja o tome kako njihovi vršnjaci provode svoje slobodno vrijeme. Govore koje im se aktivnosti sviđaju, a koje ne, a bile su na dnevnom redu njihovih vršnjaka. Možda bi oni neke aktivnosti koristili manje nego što to rade njihovi vršnjaci, a neke više. Jer, kao što je već pomenuto, vršnjačka mišljenja su važna i uvažavaju se.

Potrebno vrijeme: oko 20 minuta

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 45 minuta

Potrebna materijal: Papiri, flomasteri, bojice, hemijske olovke

NAPOMENA

Treba sačuvati papire na kojima su učesnici pisali svoj plan dana jer će trebati za sledeću radionicu.

- **Aktivnost: Evaluacija**

Prva faza: Evaluacija gradiva

Neka na flipčartu svako napiše bar po jednu stvar koju je naučio na radionici.

Druga faza: Evaluacija utisaka

Svi učesnici treba da jednom riječju kažu kako im je bilo na radionici.

Potrebno vrijeme: 10 minuta

Odjava radionice i zakazivanje sledeće (možete se dogovoriti sa grupom o vremenu koje odgovara i vama i njima za održavanje sledeće radionice)

Potrebno vrijeme: 5 minuta

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 15 minuta

Potrebna materijal: Flipčart, flomasteri, bojice, hemijske olovke

PLAN DRUGE RADIONICE

NAPOMENA

Bilo bi poželjno da negdje u radnom prostoru budu i flipčartovi sa prošle radionice, na vidnom mjestu.

- **Aktivnost: Uvod u radionicu**

Izrazite zadovoljstvo i zahvalnost što je grupa tu i predstavite plan rada za danas.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 5 minuta

- **Aktivnost: Enerđžajzer „Kvočka i jastreb“**

Odaberu se dva dobrovoljca (jedan je “jastreb”, a jedan “kvočka”). Ostali su “pilići”. “Pilići” se uhvate za “kvočku”, tako da jedan drugoga drže oko pasa stojeći u koloni. “Kvočka” šireći ruke štiti “piliće” od “jastreba”. Čim “jastreb” dodirne jednog od “pilića” a da pri tom ne dodirne “kvočku”, “jastreb” i taj “pilić” mijenjaju uloge.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 5 minuta

- **Aktivnost: Minus i plus**

U toku prošle radionice učesnici su pisali aktivnosti koje rade tokom dana i raspravljali o njima. Sada treba da naprave razliku između kvalitetnog i nekvalitetnog načina provođenja slobodnog vremena.

Flipčart podijelite na tri dijela. Redosled kolona bi trebao da bude: **Negativno** (aktivnosti čiju upotrebu treba smanjiti, ukinuti ili prilagoditi, jer negativno utiču na zdravlje i ponašanje mlade osobe); **posledice** (učestalog ponavljanja tih aktivnosti); **pozitivno** (aktivnosti koje bi trebalo što češće realizovati jer imaju pozitivan uticaj na zdravlje mlade osobe, a suprotne su od onih negativnih). Na primjer: **Negativno** - previše sjedenja za kompjuterom; **Posledice:**

može se negativno odraziti na vid mlade osobe, moguća deformacija kičme itd. **Pozitivno:** umjesto za kompjuterom, igraj igre na otvorenom. Grupa (uz koordinaciju voditelja) treba da izlista slučajeve koji važe za date kolone. Neka svako u grupi kaže najmanje po jedan slučaj, zašto misli da treba nešto svrstati u kolonu “negativno”. Na primjer, koje su njegove posljedice i koji je “protivotrov” tog slučaja, to jest šta će ići u kolonu “pozitivno”. Prije nego sto upišete bilo šta, obratite se čitavoj grupi, pitajte ih da li se slažu sa mišljenjem osobe koja je navela određeni primjer, i da obrazlože svoje mišljenje. Eto, sada će grupa tačno imati pred sobom ono što ne bi i ono što bi trebalo da često radi u toku svog slobodnog vremena.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 25 minuta

Potrebna materijal: Flipčart, flomasteri, bojice, hemijske olovke

- **Aktivnost: Iznesi svoje mišljenje kroz kreativnost**

Neka svaki učesnik kreativno predstavi jednu kolonu iz prethodne aktivnosti. Neka uzmu primjer za koji misle da bi trebao najmanje da se koristi, a oni i njihovi vršnjaci ga koriste mnogo. A na drugoj polovini papira neka predstave moguću zamjenu za tu aktivnost (pozitivnu zamjenu), odnosno način na koji bi trebalo da provode svoje slobodno vrijeme, a da to bude kvalitetno provedeno slobodno vrijeme.

Potrebno vrijeme: 15 minuta

Kada svi završe sa crtanjem, neka svaki učesnik kaže grupi zašto misli da je baš to najnekvalitetniji/najkvalitetniji način na koji njegovi vršnjaci provode, ili bi trebali da provode svoje slobodno vrijeme.

Potrebno vrijeme: 15 minuta

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 30 minuta

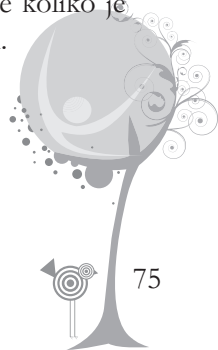
Potrebna materijal: Papiri, flomasteri, masne bojice, drvene bojice

- **Aktivnost: Refleksija na aktivnost moj običan dan sa prethodne radionice**

Svako uzme papir na kom je u toku prošle radionice napisao plan svog dana. Dajte im 2 minuta da pročitaju ono što su napisali na datim papirima, svako za sebe. Kada svi budu pročitali, neka redom govore kakve će izmjene napraviti za ubuduće, ukoliko će napraviti ikakve izmjene. Na primjer: “Ja dnevno sat vremena provodim za kompjuterom igrajući igrice. Shvatio/la sam da bi bilo bolje da pola sata budem za kompjuterom, da provjerim poštu, a ostalih pola sata da provodim vani, igrajući se sa sestrom”.

Na ovaj način zaključićete koliko su radionice osvijestile mlade, koliko su oni shvatili problem, i koje promjene će da uvedu da ga riješe. Ostali članovi grupe uvidjeće koliko je njihovih vršnjaka riješilo da svoje slobodno vrijeme organizuje na kvalitetan način.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 15 minuta

- **Aktivnost:** • **Evaluacija**

Neka svako na papiru napiše svoje utiske o radionicama: da li će imati koristi od njih; šta im se svidjelo, a šta nije; šta bi uradili drugačije i tako dalje. Možete i vi spremati gotove upitnike, ukoliko ste u mogućnosti.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 5 minuta

Potrebni materijal: Papiri, flomasteri, hemijske olovke

- **Aktivnost:** **Odjava radionice**

Zahvalite učesnicima što su prisustvovali radionicama, podijelite i vi svoje utiske sa radonice sa njima.

Potrebno vrijeme za realizaciju aktivnosti 5 minuta

Rječnik korišćenih termina i termina sa kojima se možete sresti kroz vršnjačku edukaciju

- **Adaptacija**
svojstvo živog organizma da se prilagođava; u našem slučaju prilagođavanje osobe novonastalim situacijama.
- **Adolescencija**
period čovjekovog intenzivnog razvoja, od kraja puberteta do zrelog doba, a po nekim autorima od kraja djetinjstva pa do sticanja zrelosti. Najčešće se kao period adolescencije navodi vremenski uzrast između 12-14, pa do 18-21. godine.
- **Adolescent**
mladić ili djevojka u periodu adolescencije.
- **Adolescentska kriza**
normalna, razvojna psihička kriza, vezana za prelazak iz jednog socijalnog statusa u drugi, koja se javlja u periodu adolescencije i, po pravilu, sponatano se prevazilazi.
- **Adolescentske grupe**
neformalne grupe mladih ljudi, približno istih godina, sličnih ili istih osnovnih stavova, interesovanja i pogleda na svijet koja ima svoje norme i obrasce ponašanja.
- **Agresija**
snažan napad kada se koristi fizička sila, verbalno vrijeđanje ili konfrontivan tjelesni stav i gestikulacija.
- **Aktivno slušanje**
vještina slušanja druge osobe s pažnjom i poštovanjem uz jasno (verbalno i neverbalno) stavljanje do znanja da je slušamo; obuhvata niz tehnika koje pomažu razumijevanju osjećanja i potreba sagovornika.
- **Altruizam**
naklonjenost ka drugima, ljubav prema drugima.
- **Arbitriranje**
postupak u kome treće lice ili treća strana u sukobu preuzima ulogu vrhovnog procjenjivanja situacije, nudi, ili čak nameće svoja rješenja problema, poziva se na autoritete, pravila, prethodna iskustva.
- **Asertivnost**
izražavanje osjećanja, potreba, ideja, uvjerenja na način koji uvažava drugu osobu.
- **Bujica ideja**
brzo navođenje ili zapisivanje ideja bez razmišljanja o njihovom značenju, adekvatnosti.
- **Centracija**
usmjerenost na sebe, nesposobnost da se stavimo u poziciju druge osobe, da sagledamo stvari iz njenog ugla.
- **Ciljna grupa**
korisnici projekta/programa koji se nalaze u različitim kontekstima u zajednici, a grupisani su prema nekoj sličnosti, kao npr. podgrupe mladih u muzičkim pravcima ili korisnici koji izražavaju zajedničke potrebe na bilo kom nivou.

- **Check in/Check out**

Prijavljivanje/odjavljivanje; u radionicama check in služi da bi se grupa uvela u program i ciljeve koji se namjeravaju ostvariti. Check out služi da bismo vidjeli koliko su ti ciljevi ostvareni, kako se grupa osjeća poslije održane radionice, kao i da bismo dali potrebne informacije (o narednoj radionici, o literaturi gdje se dodatno može naći o određenoj temi...)

- **Ček (check) lista**

lista koja se sastoji od unaprijed pripremljenih stavki koje se iz nekog razloga provjeravaju.

- **Decentracija**

sposobnost da se stavimo u poziciju druge osobe, da razumijemo druge i same sebe, pogled iz tuđeg ugla.

- **Dijete (po konvenciji o pravima djeteta)**

svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, osim ukoliko se u datoj državi punoljetstvo ne stiče ranije.

- **Difuzna grupa**

grupa koja nije u potpunosti konstituisana.

- **Diskurs nasilja**

pojava u kojoj strukture moći i autoriteti počinju da diskvalifikuju jednu od strana u konfliktu, ili jedni druge, a u jeziku koji se koristi sve je više prijetnji i ultimatumata.

- **Donator**

pojedinci, međunarodne ili nacionalne organizacije koji daju finansijska sredstva za realizaciju nekog cilja ili plana.

- **Društveno odgovorno ponašanje**

ideja društvene odgovornosti pojedinaca/ki i poslovnih kompanija, koja je vezana za princip održivog razvoja, gdje je osnova ideje zalaganje i mjerenje uticaja svojih stvarnih i potencijalnih odluka i ponašanja na društveno i prirodno okruženje. Ovaj koncept podrazumijeva razvoj individualne i kolektivne svijesti o poslasticama svojih odluka i ponašanja na globalnom nivou.

- **Edukativni ciljevi**

Ciljevi koji se postižu u vršnjačkoj edukaciji moraju biti dobro osmišljeni. Kreiraju se s namjerom da utiču na znanje, stavove i ponašanje (npr. da podignu svijest o opasnostima zloupotrebe PAS).

- **Egocentrizam**

težnja da se uzmu u obzir samo svoja stanja i orijentacija, uz zanemarivanje ponašanja i preživljavanja drugih ljudi.

- **Empatija**

jasno razumijevanje osjećanja, potreba, misli i želja druge strane, bez suđenja i procjenjivanja, saosjećanje.

- **Emocionalna inteligencija**

Sposobnost prepoznavanja osjećaja, njihove jasne identifikacije, razumijevanja, sposobnosti kontrolisanja i korištenja za izražavanje misli. Emocionalno inteligentne osobe se ne zbunjuju lako i rijetko žale za svojim odlukama ili postupcima, te se vrlo dobro nose sa stresom. One prihvataju sve izazove, ne slamaju se pod pritiskom, imaju visoko samopouzdanje i svjesne su svojih vrijednosti, te su zadovoljne svojim životom.

Bitno je naglasiti da se za razliku od IQ-a koji je definisan rođenjem, EQ može razvijati, a na njegovom povećanju se može raditi bez obzira na godine.

- **Eskalacija**

narastanje sukoba, dalji razvoj konflikta, njegovo širenje i produbljivanje.

- **Evaluacija**

u omladinskom radu predstavlja princip upotrebe kritičke analize efekata rada na pojedinačnom i grupnom nivou, uspješnost organizacije rada, kao i samoprocjenu uspješnosti i razvoja samih osoba uključenih u rad sa mladima. Evaluacija je osnov učenja i razvoja.

- **Faza**

stepen razvitka.

- **Facijalna ekspresija**

po mnogima najvažniji oblik neverbalne komunikacije, odnosno izraz lica. Svaki čovjek ima specifične facijalne izražaje i svakome daje individuani pečat. Oči imaju značajnu ulogu u izražavanju.

- **Facilitacija**

interakcija tj. moderacija nekog događaja ili skupa; Facilitator/ka (trener/ica, lider/ka, mentor/ka) je osoba koja uređuje odnose između učesnika i predavanja tj. izlaganje, vrijeme i teme na nekom događaju.

- **Fidbek (feedback)**

povratna informacija.

- **Formalna grupa**

grupa određena institucionalnom shemom.

- **Generacija**

obično se misli na pripadnike jednog pokoljenja, koji žive u zajedničkim, opštim uslovima i čiji je opseg oko 30 godina.

- **Generalizacije**

uopštavanja.

- **Gestikulacija i govor tijela**

gestovna ekspresija tzv. gestikulacija je izučavanje pokreta ruku u komunikaciji: dodirivanje sopstvenog tijela, pokreti zaokupljenosti kosom, beskorisno mahanje rukama... Gestove ne tumačimo individualno već ih posmatramo kao djelove cjeline, što naravno važi i za cjelokupnu neverbalnu komunikaciju. Iz trenutne čovjekove aktivnosti proizilaze i položaji tijela tj. govor tijela (na koji način neko stoji, sjedi, položaj ruku...). Facijalna ekspresija daje informaciju o specifičnim emocijama, a o intezitetu tih emocija govori položaj tela.

- **Humanistički pristup**

psihološki pravac i pokret koji afirmiše teorijske postavke da čovjek posjeduje prije dobru, ili u vrijednosnom smislu neutralnu prirodu, a ne rđavu i infantilnu.

- **Hendaut (bandout)**

štampani materijal koji se djeli učesnicima raznih seminara, treninga, radionica i sl.

- **Identifikacija sa grupom**

pripadnost grupi do mjere u kojoj se pojedinac identifikuje po ponašanju, obrascima mišljenja, emocionalnim reakcijama, vrijednostima, moralu i vjerovanju koji operišu unutar grupe.

- **Improvizacija**

slobodna glumačka igra na sceni, neograničena tekstem i nepripremljena na probama.

- **Interakcija**

međudejstvo, uzajamni odnosi između članova grupe, između grupa, između pojedinca i sredine, materijala.

- **„Ja“ poruke**

poruke koje se odnose na nas, kojima govorimo o sebi, iz sebe, povezujući se sa sopstvenim mislima, osjećanjima, potrebama, kao i sa onim čemu težimo; poruke kojima vrednujemo, iskazujemo svoj doživljaj onoga što sami činimo ili što drugi čine na taj način što to stavljamo u odnos sa svojim vrijednostima (“ja mislim, osjećam, želim, treba mi, hoću, volim, dopada mi se ...”).

- **Jezik pozitivne akcije**

izražavanje sopstvenih zahtjeva, očekivanja u odnosu na sebe i druge u afirmativnoj formi, ne šta ne želim, već šta želim, ne šta neću, već šta hoću, ne šta mi se ne dopada, već šta mi se dopada.

- **Kompromis**

vrsta rešenja konflikta kod koga obje strane bivaju djelimično ili polovično zadovoljne rešenjem, jer samo jednim dijelom zadovoljavaju svoje potrebe, želje, težnje; prihvataju ga kao privremeno rešenje na putu do konačnog, kao trenutno jedino moguće, kao obostrano prihvatljivo, kao izraz uzajamnih ustupaka i nastojanja da se uspostavi saradnja.

- **Komunikacija**

proces razmjene poruka (verbalnih i neverbalnih) između najmanje dvije osobe, koja se odvija sa određenim ciljem i namjerom, npr. radi izražavanja osjećanja, potreba i misli, na način koji je drugima razumljiv.

- **Komunikativna sposobnost**

sposobnost prilagođavanja različitim situacijama komunikacije.

- **Konflikt**

dinamički, interaktivni proces, sukob oprečnih stavova, impulsa, interesa ili težnji.

- **Konfrotacija**

direktno suprotstavljanje drugačijem mišljenju, interpretaciji i viđenju problema.

- **Konsekvenca**

posljedica nekog djela ili (ne)činjenja.

- **Konsenzus**

način donošenja odluke koji zahtijeva saglasnost svih učesnika u odlučivanju; nastaje kada svi mogu da kažu da prihvataju odluku mada to nije ono što u potpunosti žele.

- **Konvencija**

sporazum ili dogovor u obliku običajnog prava o modalitetima i normama ponašanja.

- **Kompetencija**

predstavlja zadovoljavajuće znanje i vještine koje osoba može da ima u nekoj oblasti.

- **Kredibilitet**

slika koju osoba pruža o sebi u spoljašnjem okruženju. Osoba je viđena od strane drugih kao neko ko ima znanje i lične osobine da joj se vjeruje u onome o čemu govori.

- **Latentni konflikt**

konflikt koji još nije prešao u manifestnu fazu, koji tinja, ili konflikt koji je riješen do faze kompromisa, nema još konačnog rešenja problema.

- **LPAM**

lokalni plan akcije za mlade

- **Manipulacija**

pokušaj da se na neku osobu (osobe) utiče da bi se ostvarile sopstvene potrebe i želje, tj. pokušaj da ostvarimo sopstveni cilj putem mijenjanja ponašanja ili mišljenja neke osobe ili osoba.

- **Medijacija**

posredovanje u sukobu između dvije strane vođenjem procesa rješavanja problema u cilju iznalaženja zajedničkog rješenja.

- **Medijator**

specijalno obučena osoba za posredovanje u sukobima.

- **Nagon**

težnje u ponašanju koje proizilaze iz fizioloških potreba.

- **Nevladine organizacije**

vidi udruženje građana.

- **Neformalno obrazovanje**

organizovane i planirane obrazovne aktivnosti koje podstiču individualno i društveno učenje, dešavaju se izvan sistema formalnog obrazovanja, komplementarne su formalnom obrazovanju u kojem je učešće dobrovoljno, a dizajnirane su i izvedene od strane obučanih i kompetentnih edukatora/ki.

- **Neverbalna komunikacija**

služi prvenstveno izražavanju emocija, interpersonalnih stavova i osobina ličnosti učesnika interakcije. U tome ona može da ima i samostalnu funkciju, a može da izražava ta stanja bez upotrebe verbalne komunikacije.

- **NPAM**

nacionalni plan akcije za mlade

- **Održivi razvoj**

predstavlja ideju razvoja koji zadovoljava sadašnje potrebe, ali koji uzima u obzir i potrebe budućih generacija; to je, u suštini, proces transformacije ka jednom bogatijem i ravnopravnijem društvu, gdje se prirodno okruženje i kulturološka dostignuća unapređuju i smisleno troše i čuvaju za buduće generacije.

- **Omladinski aktivizam**

predstavlja glas mladih koji su okupljeni oko zajedničke ideje zarad neke društvene promjene. Postoje različiti oblici aktivizma u odnosu na različite društvene probleme (studentski protesti, peticije, kampanje, tribine), a osnova aktivizma jeste volonterizam.

- **Omladinski klub**

dio je cjelokupne infrastrukture društva koja je u službi mladih. Djelovanje kluba je povezano sa školama i ostalim centrima za mlade. Omladinski klub svojim programom i politikom rada doprinosi pozitivnom vaspitno-obrazovnom uticaju kroz mogućnosti za učenje u najširem smislu, nudeći mogućnosti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena za mlade.

- **Omladinska politika**

na opštinskom nivou predstavlja integrisani sistem podrške za mlade zasnovan na partnerstvu svih relevantnih organizacija/institucija koje zajednički rade na donošenju i

primjeni koherentnog seta strateških mjera. Elementi sistema lokalne politike za mlade jesu: omladinske organizacije, prostor za mlade, lokalni akcioni plan za mlade, opštinska struktura, budžetska linija za mlade, institucionalne strukture učešća mladih.

- **Omladinski programi**

programi za mlade, planirani sa ciljem ličnog i socijalnog razvoja mladih, u odnosu na prava i potrebe mladih u određenoj zajednici (programi osnaživanja, programi prevencije i sl.).

- **Omladinski rad**

jest rad sa mladima čija je svrha da se mladima pruža podrška u specifičnom razvojnom periodu osamostaljivanja i prelaska u odraslo doba tako što omladinski/a radnik/ca facilitira (podržava) njihov lični i socijalni razvoj, te doprinosi ispunjavanju ličnih potencijala, kako bi mladi imali glas, uticaj i mjesto u zajednici/društvu. Međutim, nije svaki rad sa mladima omladinski rad, jedinstvenost omladinskog rada u odnosu na bilo koji drugi rad sa mladima leži upravo u njegovoj gore navedenoj karakteristici da je on planski, odnosno ciljano obrazovnog karaktera.

- **Omladinski radnik/ca**

kvalifikovane osobe koje rade sa mladim ljudima na razne načine neformalnog i formalnog sadržaja, fokusirajući se na lični i društveni razvoj kroz odnos jedan na jedan i grupne aktivnosti. Facilitator učenja može biti njihov glavni zadatak, ali omladinski radnici će najvjerovatnije uzeti pristup baziran na socijalnoj pedagogiji ili direktnom socijalnom radu. U mnogim slučajevima se ove uloge i funkcije kombinuju međusobno.

- **Osjećanja/emocije**

jedan od osnovnih psihičkih doživljaja, koji predstavlja karakteristično uzbuđeno stanje organizma izazvano nekim emocionalnim stimulusom ili situacijom - manifestuju se na subjektivnom nivou (lični doživljaj, npr. strah, radost, tuga...), fiziološkom (ubrzan rad srca, znojenje...) i ponašajnom (plač, stezanje pesnica...); mogu biti prijatne i neprijatne.

- **Parafraziranje**

ponavljanje onoga što je rečeno drugim riječima uz zadržavanje autentičnosti doživljaja (osjećanja i potrebe).

- **Participacija**

učesće, odnosno prema Konvenciji o pravima djeteta, pravo djeteta na slobodno izražavanje sopstvenog mišljenja i pravo da se to mišljenje uzme u obzir u svim stvarima i postupcima koji ga se neposredno tiču.

- **Polna socijalizacija**

usvajanje vrijednosnog sistema i načina ponašanja u odnosima polova.

- **Polna uloga**

standardi i očekivanja u odnosu na polne uloge koje su definisane u svakoj kulturi.

- **Potreba**

pojam koji označava motive i vrijednosti svakog pojedinca, ono što ga pokreće na akciju, a razlikuje se od instinkta, želje, namjere – nezadovoljene potrebe uzrokuju pojavu neprijatnih osjećanja i obrnuto. Težnja za ostvarenjem nekog cilja koja je svojstvena svim ljudima.

- **Povratna informacija**

Proces koji uključuje dvosmjernu komunikaciju između dvije strane, npr. voditelja radionice i učesnika radionice, u cilju ispravljanja, modifikovanja aktivnosti i postizanja boljih rezultata.

Kako davati feedback?

- govoriti u svoje ime o tome “kako na mene djeluje tvoje ponašanje”
- specifično - ne uopšteno (određena situacija, određeno vrijeme)
- opisno o meni - ne osuđivati “tebe” jer to vodi samo u opravdavanje, ne ostavlja prostor za promjenu
- usmjereno na ponašanje koje se može mijenjati
- voditi računa o potrebama i onoga koji daje povratnu informaciju i onoga ko prima tu informaciju
- u pravo vrijeme - po mogućnosti neposredno nakon, ili za vrijeme, opaženog ponašanja
- povratna informacija se nudi, ne nameće se
- provjerite da li je vaša povratna informacija bila shvaćena onako kako ste je zamislili.

• Predrasuda

stav koji pojedinca čini sklonim da djela, misli, opaža i osjeća na način koji se podudara sa povoljnom, ili (češće) nepovoljnom ocjenom o nekom licu ili predmetu; mogu biti rasne, polne, uzrasne, etničke, klasne.

• Pregovaranje

rasprava o nesporazumu sa jednom ili više osoba s ciljem da se uspostavi uzajamno razumijevanje i pronađu zajednička, obostrano prihvatljiva rešenja, odnosno načini da se do njih dođe na obostrano zadovoljstvo.

• Projekat

u okviru omladinskog rada projekat označava plan pripreme, realizacije i evaluacije programa za mlade, koji može biti kratkoročne prirode, kao npr. muzički festival ili lokalna ekološka akcija, ali i dugoročne prirode, kao npr. edukativni programi (programi osnaživanja i neformalnog obrazovanja). Ideja projekta se prezentuje u projektnom predlogu čija forma obično sadrži osnovna pitanja vezana za jasno definisanje ideje KO, GDJE, ŠTA, KADA, KAKO?

• Plenum

predstavlja takav rad u grupi u kojem učestvuju svi učesnici radionice. Najčešće se izvodi na početku ili na kraju radioničarskih aktivnosti, kada se sumiraju rezultati do kojih su došli učesnici, kada voditelj/ka prezentuje neku teoriju, tj. u svim onim situacijama kada je bitna razmjena na nivou cijele grupe.

• Radionica

vođena aktivnost koja se odvija u obliku grupne interakcije u kojoj učestvuje 10-20 učesnika. Učesnici i voditelji su smješteni u krug i aktivnosti u radionici su oblikovane prema modelu iskustvenog učenja. Radionice se obično označavaju tematski, kao npr. kreativne (dramske, likovne), edukativne (razvoj stavova, sticanje vještina), kao i preventivne (bazirane na informacijama o posljedicama rizičnog ponašanja).

• Razvoj zajednice

bazični koncept u modelu omladinskog rada, gdje je rad sa mladima i odraslima uslovljen kontekstom zajednice u kojoj se odvija, po principu međuzavisnosti i zajedničkog interesa. Šire posmatrano, razvoj zajednice se ogleda u osnaživanju pojedinaca da preuzmu aktivnu ulogu u oformljavanju različitih grupa i organizacija koje artikuliraju njihove potrebe i poglede na razvoj, te utiču na procese koji čine svakodnevni život pojedinaca u zajednici.

- **Role play (Igranje uloga)**

Prosta scena između dvije ili više osoba, uglavnom izvedena u cilju edukacije od strane trenera, vršnjaka ili ljudi iz publike. Igranje uloga su često neuvježbane ili slabo uvježbane scene. Ova tehnika se uglavnom koristi za učenje vještina komunikacije i rješavanja problema.

- **Referentna grupa**

grupa čije vrijednosne orijentacije, ciljevi, norme i standardi ponašanja služe kao oslonac u procjeni dostignuća, ocjene drugih ličnosti ili društvenih događaja.

- **Reflektovanje**

tehnika slušanja kojom se sagovorniku “vraća”, “odražava” smisao onoga što doživljava i što nastoji da saopšti, posebno osjećanja.

- **Slika o sebi**

cjelovita slika koju pojedinac ima o sebi, uključujući i spoljne odlike - tjelesni izgled, kao i spoljne odnose - socijalni, porodični i profesionalni status.

- **Sloboda govora**

pravo svakog/e građanina /ke da jasno iznosi svoje misli i shvatanja. Sloboda govora je povezana sa ostalim osnovnim političkim pravima i slobodama građana/ki, ali je njena realna ostvarljivost uslovljena stepenom demokratičnosti nekog društva.

- **Sloboda misli**

pravo svakog/e građanina/ke da slobodno misli i odabere svoj pogled na svijet. Ovo je bitna pretpostavka ostvarivanja dječijih tj. ljudskih prava pojedinca/ke.

- **Socijalna zavisnost**

uslovljenost pojedinca/ki od postupka drugih.

- **Socijalno „ja“**

aspekt našeg JA nastao u socijalnoj interakciji, pod dejstvom opažanja načina na koji na nas reaguje društvena sredina.

- **Standardi**

dokument koji propisuje minimum pravila u nekoj oblasti.

- **Sumiranje**

Uobličavanje više iskazanih misli u jednoj rečenici

- **Svijest o sebi**

kompleksna svijest o sopstvenom JA kao izdvojenom, osobenom i neponovljivom entitetu, kao i njegovim pojedinim aspektima – fizičkom, socijalnom i moralnom.

- **„Ti“ poruke**

poruke koje se odnose na drugu osobu ili grupu u kojima govorimo svoje procjene, sudove o njima i tako ih činimo odgovornima za naša osjećanja, potrebe i ponašanja.

- **Transfer**

prenos izvođenja operacija u oblasti koje se razlikuju od onih u kojima su te operacije prvobitno razvijene.

- **Trening**

kratkoročni obrazovni program kojim se ostvaruju različiti obrazovni ciljevi, na osnovu očekivanih rezultata učenja u smislu obuke za određene vještine i znanja. Trening kombinuje formalne metode, tzv. predavanje, kao i interaktivne metode, učenja kroz iskustvo, diskusije i rad u malim grupama. Tematika treninga je uslovljena krajnjim ciljem, te ako želimo sprovesti obuku za vještine komunikacije u radu sa mladima, tema treninga će biti npr. komunikacija i omladinski rad.

- **Učešće mladih**

pristup aktivnog građanskog učestvovanja mladih kao sredstva preuzimanja aktivne uloge i u razvoju vlastitog okruženja.

- **Udruženje građana/organizacija civilnog društva**

nestranačka, neprofitna i nepolitička organizacija formirana s ciljem sprovođenja nekih akcija, a nastaje udruživanjem najmanje 10 osoba, koje se nazivaju – članovi/ce osnivači/ce. U svijetu se koristi naziv “nevladine organizacije”, a ovaj izraz je i u našoj zemlji ušao u kolokvijalni govor.

- **Ventiliranje**

slobodno iskazivanje doživljaja, opažaja, misli, osjećanja, procjena, sudova tj. svega što je trenutno u svijesti sa namjerom da se smanji unutrašnja napetost sagovornika i tako otvori put za uspostavljanje samokontrole.

- **Volonter/ka**

osoba koja se angažuje da radi za zajednicu bez novčane nadoknade, učešćem u nekom programu, istovremeno razvijajući svoje vještine, gdje ima priliku da nauči nešto novo i razvije solidarnost sa ostalim članovima u zajednici. Volonteri mogu raditi u svim organizacijama, institucijama i ustanovama u kojima postoje organizovani volonterski programi.

- **Vršnjačka edukacija**

obrazovanje u kome su osoba koja uči i učeni, pripadnici iste generacije. Kod nas se obično misli na obrazovanje adolescenata od strane osoba koje takođe pripadaju ovom uzrastu.

- **Vršnjačka medijacija**

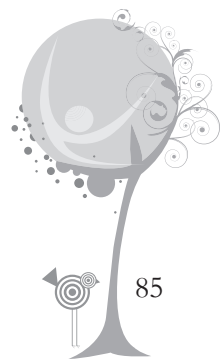
vrsta posredovanja u sukobima gdje osoba koja posreduje pripada istoj generaciji kao i osobe koje su u sukobu.

- **Vršnjak/inja**

pripadnik/ca iste generacije sa istim ili sličnim iskustvima.

- **Zastupanje**

vršenje određenih radnji pred zakonodavnim i sudskim tijelima u ime nekog lica. Zastupanje se može ostvariti na osnovu akta donijetog po zakonu (zakonski zastupnik), ili na osnovu ugovora između zastupnika i zastupanog.

KORISNI KONTAKTI

Institucije:

- Centar za socijalni rad Podgorica
IV proleterske 18, Podgorica
Telefon/fax: +382 20/230-567
- Dječiji dom „Mladost“, Bijela
Telefon/fax: +382 31/671-042; 671-033; 671-443; 671-032
www.dombijela.me
djecji.dom@t-com.me
- Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima
Jovana Tomaševića b.b., Podgorica
Telefon/fax: +382 20/225-845
www.antitrafficking.gov.me
- Kancelarija za mlade
Novaka Miloševa 28, Podgorica
Telefon/fax: +382 20/232-167
www.infomladi.me
kancelarijazamladecg@gmail.com
- Kancelarija za prevenciju narkomanije, bolesti zavisnosti i rizičnih ponašanja, Kotor
Stari grad 516, Kotor
Telefon/fax: +382 32/302-724
prevencija-kotor@t-com.me
- Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja
Rimski trg b.b. (zgrada „Vektre“), Podgorica
Telefon/fax: +382 20/242-276
www.m.zdravlja.gov.me
mzdravlja@t-com.me
- Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava
Cetinjski put bb, zgrada „Vektra“, Podgorica
Telefon/fax: +382 20/482-129; 482-127
www.minmanj.gov.me
min.manj@t-com.me
- Kancelarija za prevenciju narkomanije, Podgorica
Vaka Đurovića 12, Podgorica
Telefon/fax: +382 20/664-237; 19828
- Ombudsman
Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 1A, Podgorica
Telefon/fax: +382 20/225-395
www.zastitnik.co.me
ombudsman@t-com.me

SOS linije:

- Telefon za žrtve trgovine ljudima
11666
- SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja
+382 20/664-432, Podgorica
+382 40/213-358, Nikšić
+382 52/81-577, Pljevlja
+382 30/411-700, Ulcinj
+382 51/235-552, Berane
+382 51/74-707, Rožaje
+382 51/51-292, Plav
- SOS linija za bolesti zavisnosti CAZAS
+382 20/ 602-346

NVO:

- ADP Zid
Ul. VII Omladinske 30, Podgorica
+382 20/207-130
www.zid.org.me
zid@zid.org.me
- Forum MNE
Bratstva i jedinstva 4, Podgorica
+382 20/602-710
www.forum-mne.com
montenegro@forum-mne.com
- OKC Juventas
Hercegovačka 49, Podgorica
+382 20/665-168
www.juventas.co.me
juventas@t-com.me
- Sigurna ženska kuća
Ulica Slobode 74, Podgorica
+382 20/232-352
www.szk.me
shelter@t-com.me
- „Svetionik“
Jovana Tomaševića, E6, Bar
+382 69/608-490
www.svetionik.me
svetionikbar@t-com.me

Literatura:

1. «Praktični priručnik za omladinski rad u zajednici», CZOR, Novi Sad, 2008.
2. «Trgovina ljudima - priručnik za vršnjačku edukaciju», ASTRA, Beograd, 2008.
3. «Vršnjačka edukacija zasnovana na drami: Priručnik za trening», Y-peer, 2005.
4. «Priručnik za vršnjačke edukatore/ice - Moj izbor je prevencija», PHARE program Evropske Unije za Hrvatsku
5. «Priručnik - Program prevencije vršnjačkog nasilja u školama», dr Ivana Zečević, Banja Luka, 2010.
6. «VRŠNJACI ZNAJU KAKO - priručnik za vršnjačke edukatore, adolescente za vođenje radionica sa svojim vršnjacima», Beograd 2009.
7. « Brošura o upravljanju organizacijom, projektima i omladinskom radu», ONO, Novi Sad, 2008.
8. «Vršnjačka medijacija - od svađe do slađe», GTZ, Beograd, 2006.
9. NPAM Crna Gora
10. LPAM Kotor
11. «Bukvar dečijih prava», Ljubivoje Ršumović, Prosveta, Beograd, 2007.
12. «Konflikti; Šta sa njima?», Dijana Plut, Ljiljana Marinković, Kreativni centar, 1994.

PRILOZI

PRILOG 1

Timski ugovor

Ovaj ugovor se zaključuje između _____ i _____ (u daljem tekstu partnera) i odnosi se na praktični dio projekta «Zajedno do škole». Ugovor traje dok članovi tima ne završe praktični rad.

Članovi tima su se dogovorili oko sledećih stavki.

Član 1.

Obavezujemo se da ćemo u radu koristiti sva svoja znanja.

Član 2.

Obavezujemo se da ćemo istražiti što više literature vezane za odabranu temu rada.

Član 3.

Obavezujemo se da ćemo dijeliti informacije do kojih dođemo, a bitne su za zajednički rad.

Član 4.

Poštovaćemo potrebe svih članova tima i dogovaraćemo se oko istih.

Član 5.

Obavezujemo se da ćemo koliko je to moguće dijeliti obaveze na jednake delove.

Član 6.

Dogovaraćemo se oko vremena u kojem ćemo sprovoditi aktivnosti i pripremati iste.

Član 7.

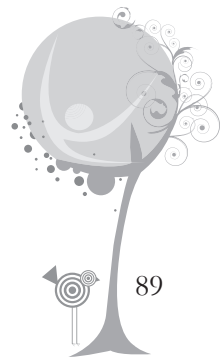
Pružaćemo podršku jedno drugom.

Član 8.

Bićemo iskreni jedno prema drugom. Svaki član ima pravo da ukaže na pozitivne ili negativne poteze ovog drugog.

Član 9.

Ovaj ugovor može da se dopuni ili izmijeni uz saglasnost članova.

PRILOG 2

TRAFIKING TEST

Na sledeća pitanja odgovorite sa DA ili NE

1. Da li znaš šta je trafiking (trafficking)?
2. Da li znaš da je trgovina ljudima zabranjena?
3. Da li znaš šta su prinudna prostitucija, podvođenje, pornografija, prinudni brak, ilegalno usvajanje, ilegalni rad, prosjačenje i tijeiranje na kriminalne radnje?
4. Da li vjeruješ da suviše dobra ponuda može i loše da se završi?
5. Da li si sigurna/siguran da je tvoja odluka da odeš u inostranstvo najbolje rešenje?
6. Da li vjeruješ da ćeš u inostranstvu lako da uspiješ?
7. Da li si spremna/spreman da koristiš prečice za odlazak u inostranstvo?
8. Da li znaš da trgovci robljem na lakovjernosti mladih zarađuju ogroman novac?
9. Da li znaš da se buduće roblje vrbuje pomoću posrednika?
10. Da li znaš da prepoznaš ono što nijesu znali oni koji su odvedeni u bezizlazno robovanje?
11. Da li znaš da šta god da te snađe nekom se već dogodilo?
12. Da li znaš da čitava mreža ustanova u svijetu i kod kuće može da ti pomogne?
13. Da li znaš da prije puta u neku zemlju moraš da znaš gdje je naša ambasada ili konzulat i da imaš njihove telefone?

14. Da li znaš da kada stigneš u neku zemlju treba da se javiš u našu ambasadu i ostaviš im svoju adresu?

15. Da li znaš da NIKOME osim zvaničnim organima ne daješ pasoš ni dokumenta, samo fotokopije?

16. Da li znaš da ako ti neko uzme dokumenta možeš da budeš u velikoj opasnosti?

17. Da li znaš da te zakoni štite i u tuđoj zemlji?

18. Da li znaš da ti naša ambasada u inostranstvu može izdati nova dokumenta?

19. Da li znaš da ako osjetiš da su ti ugrožena prava treba da se odmah javiš u našu ambasadu?

20. Vjeruješ li u to da naša ambasada može bezbjedno da te vrati kući?

21. Vjeruješ li u to da od trenutka kada se u našoj ambasadi u inostranstvu obratiš za pomoć sve već ide svojim putem?

22. Da li vjeruješ da je priprema za budućnost možda lakša u svojoj zemlji?

23. Da li vjeruješ da postoje prednosti ulaska u svijet odraslih u svojoj zemlji?

24. Da li si svjesna/svjestan koliko je važno da odluku otići ili ostati doneseš u pravom trenutku?

25. Da li si sigurna/siguran da ono što želiš u životu možeš bezbjedno i da dobiješ?

26. Da li znaš da prije donošenja bilo koje odluke u životu treba prvo dobro da se obavijestiš?

27. Da li vjeruješ da postoje samo TRI pitanja u ovom testu na koje možeš da odgovoriš NE, a da odes

bezbjedno u svijet?

PRILOG 3

Handout za drugu radionicu o konfliktima

POVLAČENJE – NEMA POJAVNOG KONFLIKTA, manifestuje se:

Na nivou ponašanja: ćutanje, durenje, odbijanje razgovora, odlazak iz situacije, kažnjavanje ćutanjem, emotivno zatvaranje, posmatranje situacije bez komentarisanja, skrivanje, izolacija od prijatelja i porodice, kada konflikt izbije svi se pretvaraju da ga nema, a kada neko ukaže na konflikt djeluju kao da su zadovoljni svakim rešenjem.

Stav: strah od komuniciranja, mišljenje da je svaki konflikt težak i da ne može da se riješi, nedostatak vještina komuniciranja, namjerno prekidanje komunikacije, agresivno – odbijanje interakcija s obrazloženjem »ti me na to tjeraš«, nedostatak povjerenja u svoje mogućnosti da riješe problem, ne vjeruju da je drugima važno šta se dešava.

Odnosi sa drugima: odnosi »pate«, problem se ne rešava, nedostatak povjerenja među zavađenim stranama, osjećanja se potiskuju, druga strana može da bude frustrirana, da pobjesni, nemoć, nema brige ni za sebe ni za druge.

Ishod: niko nije pobjednik i svi su nezadovoljni. Nesporazum nije razriješen. Sukob se održava, često raste, a ne ulaže se napor da konflikt postane vidljiv i da se počne sa rešavanjem.

Simbol: kornjača.

Deviza: »Sukob, kakav sukob?«

POPUŠTANJE (POTISKIVANJE I NEGIRANJE) – NEMA POJAVNOG KONFLIKTA, manifestuje se:

Na nivou ponašanja: osmjehivanje, veselost, šalje se poruka »budi srećan/na, veseo/la«, ni nagovještaja o onome što se stvarno misli, problem ne postoji, nema ničega o čemu se može pričati, naročito ne o situaciji u kojoj se sukobljene strane nalaze.

Stav: Polazi se od uvjerenja da je vođenje računa o sopstvenim interesima u obrnutoj srazmjeri s poštovanjem druge strane, drugi moraju biti srećni i veseli po svaku cijenu, važnije je »MI« nego »JA«, nikada ne treba biti u konfliktu, biti »fini/a« je poželjno, istina može da

zaboli, misli se zadržavaju za sebe, stav se lako mijenja i prilagođava stavu drugog.

Odnosi sa drugima: svi su fini jedni prema drugima, ali se problem ne rešava, lakše je ljudima ne govoriti istinu, odnosima nedostaju bliskost i povjerenje, svako čuva ono što misli za sebe, svako živi svoj unutrašnji privatni život, veća briga za tuđe potrebe nego za svoje, najvažnije je sačuvati dobre odnose sa drugima, odustaje se od sopstvenih potreba da bi drugi bili zadovoljni, insistira se na sopstvenim interesima samo dok postoji sigurnost da se time neće ugroziti drugi.

Ishod: za nekoga sa strane sve djeluje mirno i srećno, a u suštini niko nije stvarno srećan. Nema pobjednika. Postoji nedostatak pravog razumijevanja, smanjuju se zahtjevi, često se pristaje na sve.

Simbol: plišani meda.

Deviza: »Kako ti kažeš«

KOMPROMIS – MALO JA MALO TI, manifestuje se:

Na nivou ponašanja: prijateljsko ponašanje uz komuniciranje, rešenje se traži, a da se o problemu i ne razmišlja, ne uzimaju se u obzir potrebe vezane za problem, nije asertivno.

Stav: prijateljstvo je važnije nego lične potrebe, želja za saradnjom, ne treba da uznemiravamo jedni druge, harmonija je najvažnija i mora biti postignuta po svaku cijenu.

Odnosi sa drugima: saradujemo i fini smo jedni prema drugima, na površini je sve u redu, ali je moguće da su svi nezadovoljni, svi se vole i vjeruju jedni drugima, ali svako za sebe može biti nezadovoljan/na i misliti da nije iskren/a prema sebi.

Ishod: harmonija je zadržana, oni koji su u sukobu nijesu stvarno zadovoljni i dalje se traga za boljim rešenjem, polovična briga i o sebi i o drugima.

Simbol: kameleon.

Deviza: »Malo ja, malo ti«

NADMETANJE - POBJEDA/PORAZ , kada se koristi ovaj način onda se može uočiti:

Na nivou ponašanja: naređivanje i dominacija, glasni govor ili vikanje, fizički napadi, nije nužna otvorena agresija, često se koriste sofisticiranije metode kao: ultimatum, obmanjivanje, zbunjivanje, laskanje, manipulisanje osjećanjem krivice.

Stav: »Ja sam u pravu, ima da bude kako ja kažem/hoću!«, koriste se sila i moć da se dođe do onoga što se želi, vidi se samo sopstvena tačka gledišta, kako drugi vide situaciju nije važno, svaka briga o drugome znači zanemarivanje sebe, drugi je »protivnik« koga treba pobijediti, svaki ustupak doživljava se kao poraz.

Odnosi sa drugima: zanemarivanje tuđih potreba prerasta često u negativnu brigu, tj. želju da druga strana pretrpi što veće gubitke. Sukobljeni su povrijeđeni fizički i/ili psihički, uništeno je samopoštovanje, odnosi su uništeni, svi su nesrećni i često indignirani, uvrijeđeni, ojađeni.

Ishod: nema pravog pobjednika, od uzajamnog povjerenja ne ostaje ništa, problem se ne rešava, može se očekivati produbljivanje krize i nastavak konflikta.

Simbol: ajkula.

Deviza: »Biće po mome ili nikako«

REŠAVANJE PROBLEMA - POBJEDA/POBJEDA, manifestuje se:

Na nivou ponašanja: sukobljeni su oni koji rešavaju problem, jasno su definisane potrebe svih strana u sukobu, dolazi do pregovora, rešenja su obostrano prihvatljiva, govori se iskreno o sopstvenim osjećanjima i potrebama.

Stav: svi u sukobu žele da svako dobije najbolje moguće, svako svakog sluša pažljivo, poštuju se sopstvene potrebe i to je prihvaćeno, ljudi se poštuju, rešenje se traži dok se ne pronađe, strane u sukobu nijesu protivnici, već saradnici, na konflikt se gleda kao na problem koji se može lakše riješiti ako se na njemu zajednički radi, ne ide se na pobjedu, već na zajedničko rešenje.

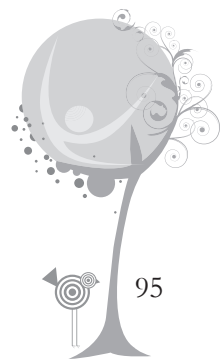
Odnosi sa drugima: traži se najbolje rešenje za svakoga, uzajamno poštovanje je prisutno, svako ima povjerenje u sebe i visoko samopoštovanje, u centru pažnje je problem, a ne druga strana, smišljaju se načini za izlazak iz neprijatne situacije, nema međusobnog optuživanja, pitanje koje se postavlja: »Meni odgovara...? A šta ti želiš?«.

Ishodi: koriste se vještine za rešavanje konflikta, svako pregovara o onome što želi polazeći od potreba, svi se osjećaju zadovoljno jer postoje iskrenost i zajednička, obostrano prihvatljiva rešenja do kojih se došlo kroz pregovore.

Simbol: delfin.

Deviza: »Nismo ti i ja jedno protiv drugog, već smo ti i ja zajedno protiv problema«

PRILOG 4

Члан 11.
Право да живим у својој
земљи.

Члан 12.
Право да своје мишљење
слободно изразим.

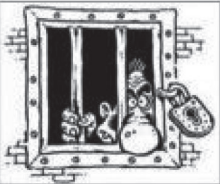

Члан 15.
Право да се слободно
дружим с другом децом.

Члан 17.
Право да будем
информисан и да читам
новине и књиге за децу.

Члан 19.
Право да будем
заштићен од насиља.

Члан 22.
Право да, иако нисам код
куће или у свом крају, будем
заштићен.

Члан 24.
Право да ме лече ако
сам болестан.

Члан 27.
Право на стандард и живот
који одговара детету.

Члан 28.
Право да идем у школу
и да се образујем.

Члан 31.
Право на игру, одмор,
слободно време и слободне
активности.

Члан 32.
Право да не радим оно што
је опасно и што ме омета у
школовању и развоју.

Члан 33.
Право да будем заштићен
од дроге.

Члан 34.
Право да будем заштићен од
свих облика сексуалног
искоришћавања и злостављања.

Члан 35.
Право да будем заштићен
од отмице, продаје и
трговином децом.

Члан 37.
Право да будем заштићен
од мучења, понижавања и
кажњавања.

Члан 42.
Право да знам која су
моја права.

PRILOG 5

Konvencija o pravima djeteta

(prihvaćena od Plenarne skupštine Ujedinjenih nacija 11. 12. 1989. godine)

Član 1: Definicija djeteta

Svaka osoba ispod 18 godina smatra se djetetom, ukoliko ta starosna granica nije prema nacionalnim zakonima niža.

Član 2: Jednako postupanje

Sva prava važe bez izuzetka za svako dijete. Obaveza je svake države da djecu zaštiti od bilo kakve forme diskriminacije.

Član 3: U najboljem interesu djeteta

Kod donošenja političkih, pravnih i društvenih odluka najprije se u obzir moraju uzeti interesi djeteta.

Član 4: Provođenje prava

Vlade se obavezuju da će učiniti sve kako bi se u praksi provela prava navedena u Konvenciji.

Član 5: Uloga roditelja

Vlade priznaju prava i obaveze roditelja i drugih članova porodice da dijete usmjeravaju kako to odgovara njegovom razvoju.

Član 6: Opstanak i razvoj

Svako dijete ima pravo na život. Država se izričito obavezuje da će garantovati opstanak i razvoj djeteta.

Član 7: Ime i nacionalnost

Svako dijete od rođenja ima pravo na ime. Dijete, takođe, ima pravo na nacionalnu pripadnost. Ukoliko je to moguće, djeca treba da poznaju imena svojih roditelja i da ih nose.

Član 8: Zaštita identiteta

Država se obavezala da će štiti službeni identitet svakog djeteta i ukoliko to bude potrebno ponovo ga uspostaviti. Ovo se, prije svega, odnosi na ime, nacionalnost i porodičnu pripadnost.

Član 9: Odvajanje od roditelja

Svako dijete ima pravo na zajednički život sa svojim roditeljima, osim kad taj zajednički život ugrožava dobrobit djeteta. Dijete, takođe, ima pravo da kontaktira sa oba roditelja ukoliko je odvojeno od oca, majke ili od oboje.

Član 10: Spajanje obitelji/porodice

I djeca, kao i njihovi roditelji, imaju pravo otići iz jedne zemlje u drugu, ako je svrha toga spajanje porodice i održavanje kontakta između roditelja i djece.

Član 11: Ilegalni odlazak iz zemlje i oduzimanje slobode

Država je obavezna da uz pomoć nekog od roditelja ili uz pomoć nekog trećeg spriječi otmicu ili bilo koju drugu formu oduzimanja slobode djeteta u inostranstvu.

Član 12: Mišljenje djeteta

Svako dijete ima pravo da svoje mišljenje javno kaže. Dijete ima pravo da bude saslušano u svim prilikama ili mjerama kad ga se to tiče.

Član 13: Sloboda mišljenja

Svako dijete ima pravo da iznese svoje namjere i da bude informisano, ne obraćajući pažnju na nacionalne granice država.

Član 14: Sloboda misli, savjesti i religije

Država mora poštovati pravo djeteta na slobodu misli, savjesti i religije, bez da ograničava odgovarajući uticaj roditelja.

Član 15: Sloboda okupljanja

Djeca imaju pravo da se susreću sa drugima i da se ujedinjuju.

Član 16: Zaštita privatnosti

Djeca imaju pravo na zaštitu od ometanja njihovog privatnog života, njihove porodice, od upada u njihov stan i zaštitu od ometanja njihovog dopisivanja.

Član 17: Pristup odgovarajućim informacijama

Država mora garantovati da dijete ima pristup informacijama i drugim saopštenjima iz mnogostrukih izvora i podsticati masovne medije da nude informacije koje su socijalno i kulturno korisne za dijete. Osim toga država štiti dijete od štetnih informacija i saopštenja.

Član 18: Roditeljska odgovornost

Oba roditelja nose najveću odgovornost za odgoj i razvoj djeteta. Država se obavezuje da će pomagati roditeljima u ispunjavanju ovog zadatka.

Član 19: Zaštita od zloupotrebe i zapostavljanja

Država štiti dijete od svake forme zlostavljanja od strane roditelja ili drugih osoba koje imaju pravo na brigu, te razrađuje odgovarajuće socijalne programe da bi spriječila zloupotrebu i pomogla onima kojima je pomoć potrebna.

Član 20: Zaštita djece koja nemaju porodicu

Država se obavezuje na osiguranje posebne zaštite za djecu koja nemaju porodicu, te se obavezuje na pronalazak odgovarajućeg smještaja unutar hraniteljskih porodica ili odgovarajućih institucija koje se bave odgojem i brigom o djeci.

Član 21: Posvojenje

Posvojenja trebaju biti dozvoljena samo u najboljem interesu djeteta i mogu se izvršiti tek nakon dozvole nadležnog organa i nakon pristanka roditelja, rođaka ili drugih za dijete odgovornih osoba.

Član 22: Djeca izbjeglice

Djeci izbjeglicama mora biti pružena posebna zaštita. Država mora saradivati sa kompetentnim organizacijama, koje toj djeci mogu pružiti zaštitu i pomoć.

Član 23: Djeca sa teškoćama u razvoju

Svako dijete sa teškoćama u razvoju ima pravo na posebnu brigu, obrazovanje i unapređivanje. Na taj način svakom se djetetu sa teškoćama u razvoju treba omogućiti najveća moguća mjera samostalnosti i socijalne integracije.

Član 24: Zdravlje i zdravstvene službe

Svako dijete ima pravo na najviši mogući standard u smislu zdravstvene brige. Pri tome, u najvažnije zadatke države spadaju osnovna zdravstvena briga, preventivna medicinska zaštita, zdravstveni odgoj putem pojašnjenja datih u javnosti, kao i redukovanje stope smrtnosti kod novorođenčadi. Sve države se u vezi s tim obavezuju na razvijanje saradnje u cilju omogućavanja pristupa zdravstvenim službama svoj djeci svijeta.

Član 25: Redovna provjera smještaja

Svako dijete koje je smješteno u nekoj instituciji ili prima medicinsku njegu, ima pravo na redovnu provjeru njegovog ličnog stanja.

Član 26: Socijalna sigurnost

Svako dijete ima pravo na socijalnu sigurnost uključujući socijalno osiguranje.

Član 27: Životni standard

Svako dijete ima pravo na životni standard koji mu omogućava potpun tjelesni, duhovni, duševni, socijalni i moralni razvoj. Obaveza roditelja je, na prvom mjestu, da za djecu obezbijede odgovarajući životni standard. Ali, obaveza države se sastoji u brizi o tome da se prava djeteta mogu ostvariti. Ova obaveza države može sadržavati i materijalnu pomoć države roditeljima.

Član 28: Obrazovanje

Svako dijete ima pravo na obrazovanje, a obaveza države pri tom je da besplatno pohađanje osnovne škole učini obaveznim, da razvija različite forme daljeg obrazovanja i da djeci shodno njihovim sklonostima omogući pristup visokoškolskim ustanovama. Disciplina koja je pri svemu tome neophodna u školama ne smije kršiti prava niti dostojanstvo djeteta. Razvoj saradnje trebao bi da pospeši sprovođenje ovog prava.

Član 29: Svrha obrazovanja

Obrazovanje potpomaže potpun razvoj ličnosti, talenata, kao i duhovnih i tjelesnih sposobnosti djeteta. Obrazovanje priprema dijete na život u kojem ono treba da bude svjesno odgovornosti kao građanin slobodnog društva; ono unapređuje poštovanje djeteta od njegovih roditelja, njegov kulturni identitet, ali i toleranciju i razumijevanje za vrijednosti koje imaju drugi ljudi.

Član 30: Djeca koja pripadaju nacionalnim manjinama i prastanovnicima

Djeca koja pripadaju nacionalnim manjinama i prastanovnicima imaju pravo da njeguju sopstvenu kulturu, religiju i da koriste svoj sopstveni jezik.

Član 31: Slobodno vrijeme, odmor i kulturne aktivnosti

Svako dijete ima pravo na mir i odmor, kao i pravo na igru i učešće u kulturnim i umjetničkim događajima.

Član 32: Rad djece

Svako dijete ima pravo na zaštitu od rada koji ugrožava njegovo zdravlje ili sprečava njegovo obrazovanje i razvoj. Država utvrđuje najnižu starosnu granicu za dobijanje radne dozvole i reguliše sve uslove rada.

Član 33: Zloupotreba droga

Djeca imaju pravo biti zaštićena od upotrebe droga i opojnih sredstava, kao i od učešća u produkciji ili trgovini drogom.

Član 34: Seksualna zloupotreba

Država štiti dijete od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, kao i od prostitucije i pornografije.

Član 35: Trgovina djecom

Država je obavezna preduzeti sve mjere za sprečavanje prodaje trgovine djecom.

Član 36: Ostale forme iskorištavanja

Svako dijete ima pravo na zaštitu od bilo koje forme iskorištavanja.

Član 37: Mučenje i oduzimanje slobode

Niti jedno dijete ne smije se mučiti, niti se prema njemu smije okrutno postupati; ono ne smije biti protivpravno kažnjeno, niti mu se na taj način smije oduzeti sloboda. Smrtna kazna ili doživotna kazna zatvora bez mogućnosti pomilovanja ne smiju se izricati djeci mlađoj od 18 godina. Djeca kojima je

oduzeta sloboda, moraju u zatvorima biti smještena odvojeno od odraslih, ukoliko za dobrobit djeteta ne važi suprotno. Djeca, koja su zatvorena moraju imati pravno ili neko drugo odgovarajuće zastupanje pred sudom i mora im se omogućiti kontakt sa roditeljima.

Član 38: Oružani konflikti

Sve države moraju preduzeti mjere s ciljem osiguranja neučestvovanja djece mlađe od 15 godina u oružanim konfliktima. Niti jedno dijete ispod 15 godina ne smije biti regrutovano u oružane snage. Po humanitarnom narodnom pravu sve države moraju brinuti o zaštiti djece u ratu i o tome da im se u toku rata osiguraju sve potrebštine za život.

Član 39: Rehabilitacija

Država se obavezuje da djeci koja su žrtve oružanih konfliktata i djeci koja su bila mučena, zapostavljena, iskorištavana i zlostavljena osigura odgovarajuću brigu s ciljem njihovog oporavka i socijalne integracije.

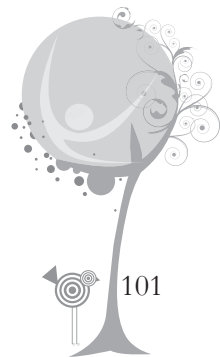
Član 40: Mogućnost izvođenja mladih pred sud

Dijete koje dospije u konflikt sa zakonom ima pravo da se prema njemu postupa na način koji podržava njegovo dostojanstvo i osjećaj samovrijednosti; mora se obratiti pažnja na njegovo starosno doba i na socijalnu reintegraciju. Dijete ima pravo na državno-pravni postupak i poštovanje građanskih prava, kao i pravo na pravnog ili drugog zastupnika u cilju njegove odbrane. Ukoliko je to moguće trebaju se izbjegavati sudski postupci i smještanje u popravne domove.

Član 41: Prednost višim pravnim standardima

Ukoliko su uslovi za prava djeteta po nacionalnom ili internacionalnom zakonodavstvu povoljniji od ove Konvencije, onda, naravno, važe odredbe tih zakona.

[Član 42 do člana 54 bave se obavezama država pri sprovođenju Konvencije]

PRILOG 6

Tabela ljestvica participacije:

Naziv stepena	Opis		Primjer
7. SAMO VI	Oblik zajedničkog rada djece i odraslih u kome djeca uključuju odrasle kao pomoć u ostvarivanju ciljeva. Odrasli pomažu djeci da obezbjede resurse, razviju vještine, daju im podršku. Taj oblik djeci pruža najviše mogućnosti za učešće i razvoj.		Grupa učenika pokrenula je pitanje odsustva bilo kakvih vanškolskih aktivnosti u njihovoj školi. Organizovali su potpisivanje peticije i obratili se direktoru i stručnom vijeću. Kao rezultat toga, zajednički su izrađeni plan i program rada mnogobrojnih sekcija i grupa, u skladu s interesovanjima djece i mogućnostima škole.
6. A SADA I VI	Način učešća djece u akcijama koje su započeli odrasli, ali tako da djeca imaju ravnopravan položaj u donošenju odluka.		Projekat višenamjenskog uređenja parkova uključio je grupu djece i mladih u definisanje prioriteta i dizajniranje planova. Djeca su kreirala mnogo različitih modela koji su, posle toga, prezentovani predstavnicima lokalne zajednice radi mišljenja i izmjena, prije njihove finalizacije.
5. PRIKLJUČI SE	U slučaju kada akciju planiraju odrasli, ali tako da prethodno pažljivo saslušaju djecu i uzmu u obzir njihovo mišljenje, pa im zatim objasne smisao aktivnosti u kojoj će učestvovati, djeca su konsultovana i obaviještena.		Novinska agencija koja izdaje časopis za djecu, može da zamoli grupu djece da daju svoje mišljenje o tome kako bi ovaj list za djecu trebalo da izgleda i koje teme da pokriva. Novinska agencija potom pristupa uređenju i dizajniranju lista a konačno rešenje se pokazuje djeci.

<p>4. PRIČAM TI PRIČU</p>	<p>Djeca su u ulozi kvazipredstavnik kada se od njih traži da govore na konferencijama ili da javno nastupaju, ali bez nastojanja da nešto stvarno nauče o pitanju o kome se govori i bez stvarnog dogovaranja sa djecom koju formalno predstavljaju.</p>		<p>Djeca su pozvana da prisustvuju nekoj konferenciji ili debati, bez ili s minimalnom pripremom vezanom za samu temu i bez mogućnosti za konsultacije sa svojim vršnjacima koje treba da predstavljaju.</p>
<p>3. DEKORACIJA</p>	<p>Dekoracija se javlja kada odrasli koriste djecu kao ukras, obično s ciljem da proizvedu emocionalnu reakciju kod odraslih. I u ovom obliku učenja djeca ne razumiju smisao onoga što rade, niti im to neko objašnjava.</p>		<p>Od djece se traži da nose majice s nekom porukom, ili da igraju i pjevaju na nekoj priredbi, pri čemu ne znaju koji je cilj tog dešavanja, ko i zašto ga organizuje.</p>
<p>2. MANIPULACIJA</p>	<p>Manipulacija se događa kada odrasli koriste djecu za promociju neke stvari koju oni (odrasli) smatraju važnom, ali ne pomažu djeci da tu stvar razumiju. Djeci nije objašnjeno u čemu i zašto učestvuju, koji su efekti njihovog učenja i kakvu korist oni od toga imaju. Odrasli na taj način zloupotrebljavaju djecu za neke svoje ciljeve.</p>		<p>Od djece se traži da nacrtaju idealno dječje igralište. Odrasli prikupe predloge, izgrade igralište, a djeca ne znaju ništa o tome da su njihove ideje bile u funkciji te akcije i kako su uticale na njenu realizaciju.</p>
<p>1. MRTVO MORE</p>	<p>Djeca su u potpunosti ignorisana u svim odlukama i aktivnostima.</p>		<p>Jedini prostor u školi gdje se učenici okupljaju i održavaju sekcije, uprava škole odlučuje da izda fitnes klubu na korišćenje.</p>

PRILOG 7

Lista enerđžajzera, ice breaker-a i drugih igrica:

LJEPLJIVA TRAKA

Stolice su raspoređene u krugu. Prije početka igre, svakom učesniku okačiti 4-5 parčadi ljepljive trake na garderobu. Cilj igre je da se učesnici oslobode svih ljepljivih traka, tako što će ih okačiti nekom drugom. Onaj ko se oslobodi svih ljepljivih traka sjeda na stolicu i tada mu/joj više niko ne može okačiti tračice. Na kraju bi trebalo da ostane jedna osoba koja ima sve tračice na sebi. Nije dozvoljeno: sjesti na stolicu, a imati neku traku na sebi, bacati trake na pod i lijepiti ih na leđa drugim učesnicima. Treba obratiti pažnju, kada neki od učesnika sjedne, da li ima više traka na sebi, jer postoji mogućnost da ih ni on sam ne vidi.

AŽDAJE

Nekoliko aždaja se formira (5-6 ljudi jedni iza drugih, drže jedni druge za ramena) i posljednjoj osobi se prikači balon na kanapu koji predstavlja rep aždaje. Pobjednik je ona aždaja koja uspije da ubije ostale, tj. da im zgazi na repove – pukne balone. Balon se može pući jedino stajanjem na njega, nikako drugačije. Ako se neka aždaja u toku igre rastavi- ako se članovi ne održe zajedno - mrtva je i ispada iz igre. Ako se balon/rep otkači, imaju 10 sekundi da ga opet zakače ili su mrtvi. Umjesto kanapa može biti i neka duga traka.

IMA LI MEMLE U VAŠIM MUŠTIKLAMA?

Prvi učesnik pita učesnika do sebe: „Ima li memle u vašim muštiklama?“. Učesnik do njega odgovara: „Nema, ali pitaću svog komšiju“, okreće se i pita sljedećeg učesnika: „Ima li memle u vašim muštiklama“. Pitanja i odgovori idu redom u krug, a treba da se izgovore tako da se učesnicima ne vide zubi i da se ne nasmiju dok izgovaraju zadati tekst.

KROKODIL I ŽABE

Učesnici stanu u krug, na tlo ispred njih se postavi nekoliko čistih papira. Brojalicom ćemo odabrati jednog učesnika koji će predstavljati *krokodila*, a ostali učesnici će biti *žabe*. Listovi papira su lokvanji na kojima žabe nalaze spas, kada ih krokodil napadne. Prestanak muzike znak je opasnosti: krokodil napada, a žabe se spašavaju skaćući na listove lokvanja (papira). Krokodil oduzima one listove na koje niko ne stane. Kada muzika ponovo zaszvira, žabe silaze sa lokvanja i slobodno šetaju po bari. Sa svakim napadom krokodila listova je manje. Međutim, na jednom listu može stajati više žaba. Može se stajati i na jednoj nozi ili nogama na različitim listovima, ali žaba, koja ostane u bari ispada iz igre. Krokodil ne mora pobijediti. Ponekad se dešava da se mnogo žaba spasi na jednom lokvanju (papiru).

■ *Obuka za omladinske aktiviste/kinje Dječiji dom "Mladost" Bijela*

VJETAR DUVA

U krugu ima jedna stolica manje od broja učesnika. Učesnik bez stolice je u krugu i on je "Vjetar koji duva" koji govori npr: "Vjetar duva za sve one koji imaju patike." Svi oni koji imaju patike moraju ustati i pronaći novu stolicu. Ne smije se ponovo sjesti na svoju stolicu, ni na susjedne stolice. Onaj koji ostane bez svoje stolice postaje "Vjetar koji duva" i bira sljedeću osobinu koja će oduvati učesnike sa njihovih mjesta. (Na primjer sve one koji vole crvenu boju, koji imaju dugu ili kratku kosu, koji su jutros oprali zube (provjera higijenskih navika), da li su sami radili domaći zadatak (provjera radnih navika), da li su sinoć posle škole otišli kući, da li su pobjegli sa prvog časa, da li su doručkovali, slagali roditelje...)

ZGRABI KOLAČIĆ

Igrači se podijele na dvije jednake podgrupe. Grupe sjede jedna naspram druge i dodiruju se koljenima.

I GRUPA

PREDMET

II GRUPA

Igrači iste grupe se drže za ruke. Igrači koji sjede prvi u redu do vođe igre gledaju u vođu igre koji baca novčić, dok su ostalima oči zatvorene. Ako vođa pokaže na broj na novčiću igrači koji to gledaju daju rukom signal svojim saigračima da uzmu predmet koji se nalazi na kraju reda na stolici. Ona grupa koja je uzela predmet se rotira za jedno mjesto udesno. Pobjednik je ona grupa koja se potpuno izrotira, dakle ona kojoj svi igrači prvi budu u poziciji da gledaju u novčić.

CRVENA KRALJICA

Jedan od učesnika je *Crvena kraljica*. Zadatak je uzeti kovčežić sa blagom koji stoji iza nje (set ključeva).

Kraljica stoji na jednom kraju prostorije okrenuta leđima učesnicima. Učesnici su na drugom kraju prostorije i kreću se prema kraljici dok je ona okrenuta leđima. Govori: Crvena kraljica 1, 2, 3 i u trenutku kada se okrene, svi moraju stati. Oni koje kraljica uhvati u pokretu, vraćaju se na početnu poziciju.

Kada prvi učesnik dođe do kraljice, zadatak mu je da uzme set ključeva, koji mora proći kroz ruke najmanje 5 osoba, a da to kraljica ne primijeti. Ukoliko kraljica pogodi kod koga su ključevi, oni se vraćaju, a taj učesnik ide na početnu poziciju i broji se iz početka.

BANANA

Učesnici stoje u krugu. Jedan od njih je u centru kruga. Učesnici koji stoje u krugu mu postavljaju različita pitanja. (Npr. „Koliko imaš godina?“ „Koju muziku voliš?“ „Gdje si rođen?“) Na svako pitanje učesnik koji stoji u centru kruga odgovara sa „*banana*“; i pri tom se trudi da bude ozbiljan. Kada se nasmije na njegovo mjesto ulazi onaj učesnik koji mu je postavio to „smiješno“ pitanje, a on ide u krug.

INDIJSKI FUDBAL

Učesnicima se daje uputstvo: Svi igrači stanu u krug raširenih nogu i dodiruju se stopalima. Nakon toga se sagnu kako bi rukama dotakli tlo.

- U sredinu kruga bace loptu. Svi igrači pokušavaju gurnuti loptu tako da prođe kroz noge nekog suigrača.

- Kada lopta prođe kroz nečije noge, on se za kaznu mora okrenuti leđima i u tom položaju braniti svoj gol.

- Ako mu ponovo uspije proći lopta kroz noge, mora se ponovo okrenuti, licem prema sredini, prekrštenih ruku. To će značiti da je ispaao iz igre i samo posmatra.

Ako neki igrač baci loptu kroz noge igrača koji je već ispaao iz igre, to se računa kao da je njemu neko progurao loptu kroz noge pa mu slijedi isto što i njegovom prethodniku: prvo se okreće leđima, a zatim ispada iz igre.

ČOKOLADANA IGRA

Ova je igra dokazano popularna! Velika tabla čokolade je postavljena na tanjiru sa viljuškom i nožem. Šal, kapa i rukavice se nalaze pored. Ovi predmeti su smješteni u centru kruga koji stvaraju članovi grupe. Igra počinje sa kockicom koja se brzo predaje svakom igraču redom. Kada neki igrač dobije 6, uskače u centar kruga, stavlja šal, kapu i rukavice i nožem i viljuškom reže kockicu čokolade i počinje jesti. Jede dok neko drugi ne dobije šesticu, a onda mu predaje opremu. Brzina je vrlo bitna i presudna.

KLACKALICA

Učesnici se podijele u parove, stanu jedan naspram drugog i uhvate se za ruke. Zatim se, skupljenih nogu, postave tako da im se vrhovi cipela dodiruju sa partnerovim. Sledeće što treba da učine je da se nagnu unazad i održavaju ravnotežu držeći se za ruke. Kada to urade, partneri treba da imitiraju klackalicu: jedan u paru spušta se u čučanj a drugi stoji držeći ga za

ruke; zatim prvi ustaje i dok to radi, drugi počinje da se spušta. Par uvježbava ove radnje sve dok čitav proces ne počne da teče bez prekida i odvajanja nogu od poda.

STONOGA

Igra se odvija tako da svi stanu u krug i okrenu se na jednu stranu. Svako uhvati oko struka učesnika ispred sebe. Krug ne smije biti previše razmaknut. Lagano se kreću uz zvukove muzike, a na određeni znak (prestanak muzike, tapšanje rukama ...) svi pažljivo sjednu u krilo učesnika iza sebe. Ako svi pažljivo to izvedu, možda će uspjeti sjedjeti neko vrijeme. Učesnicima se može dati zadatak da masiraju osobu ispred sebe. Ako ne budu pazili šta rade, učesnik ispred i iza će izgubiti ravnotežu i cijela grupa se može srušiti.

■ *Obuka za omladinske aktiviste/kinje Dječiji dom "Mladost" Bijela*

DA - NE

Učesnici sjede u krugu. Zadatak učesnika je da kada voditelj pročita pitanje ako je odgovor DA da sjednu na desnu stolicu od svoje, ako već neko sjedi na stolici onda će mu/joj sjesti u krilo. U slučaju da je odgovor NE na postavljeno pitanje učesnik sjedi na mjestu gdje se našao.

Ovom igrom možemo provjeriti trenutna raspoloženja učesnika, sviđanja/nesviđanja sa igricama na radionici, ličnu higijenu učesnika i sl. Možemo postavljati sledeća pitanja:

- Da li ste se naspavali?
- Da li ste zaljubljeni?
- Da li ste nešto sanjali?

- Da li ste raspoloženi?
 - Danas ste umorni?
 - Da li ste raspoloženi za rad?
 - Razred ste uspješno završili?
 - Vidio/vidjela si svoju simpatiju?
 - Pogledala te je tvoja simpatija?
 - Da li vas vaši roditelji podržavaju?
 - Uželio/ljela sam se škole?
 - Jedva čekam da se završi radionica?
- ” i slično.

TALAS NA STOLICI

Sjedimo u krugu. Jedna stolica je prazna, a u krugu je dobrovoljac, koji daje uputstva lijevo (tada se svi članovi grupe prebacuju ulijevo i pokušavaju da spriječe dobrovoljca da sjedne) i desno (prebacuju se sa stolice na stolicu udesno).

Voditelj može započeti igru.

VRBA

Učesnici stoje u krugu, jedan uz drugog rukama podignutim u visini grudi i dlanovima okrenutim prema vani. Oni predstavljaju vjetar koji duva i savija „vrbu“ (dobrovoljca koji stoji u centru kruga). „Vrba“ je pričvršćena za jedno mjesto (ne pomjera noge) i prepušta se „udarima“ vjetra. Učesnici koji stoje u krugu imaju zadatak da ga blago odgurnu, ali da pri tome vode računa o njegovoj bezbjednosti.

TAXI TAXI

Dvoje djece se uhvate za ruke i tako naprave stolicu na koju sjeda treće dijete. Djeci koja čine stolicu oči su vezane (povez preko očiju ili djeca žmure). Dijete koje sjedi daje verbalna uputstva o tome gdje želi da ga „TAXI“ „odveze“. Kada svaka trojka promijeni uloge s tim što se na putu postavljaju prepreke i mjeri se vrijeme izvršenja zadataka i broj grešaka.

Istovremeno kreću dvije grupe.

SIJAMSKI BLIZANCI

Učesnici stanu u dvije vrste tako da svako ima svoj par. Ako je broj polaznika neparan, neparni će biti sudija koji posmatra da li se poštuju pravila igre. Riječ je o kretanju svakog para prostorom tako da se dotiče leđima. Najprije vode „jedinice“, a „dvojke“ žmure, a nakon toga se mijenjaju uloge. Oni koji vode pažljivi su prema svom „sljepcu“; vode ga tako da se ne sudara sa ostalim parovima, niti predmetima. Igra se mora odvijati u potpunoj tišini, kako bismo što bolje osjetili bilo kakvu promjenu.

MREŽA

Učesnici stanu u krug, pruže ruke ispred sebe, zatvore oči i polako krenu naprijed. Zatvorenih očiju pronalaze druge dvije slobodne ruke i hvataju ih. Pošto svako dijete drži ruke druge djece, otvaraju oči i ne puštajući ruke, nastoje oblikovati krug. Tek kad to postignu, puštaju ruke, kako bi međusobno odali priznanje aplauzom.

BALONI

Svako od učesnika dobije balon koji treba naduvati. Nakon što su baloni naduvani učesnicima se zada zadatak: *Da svi zajedno povezani balonima (koje pridržavaju samo tijelima, bez ruku) trebaju doći od tačke A do tačke B (npr. Od jednog kraja prostorije do drugog).* Ukoliko jedan balon padne, svi se vraćaju u početnu tačku A i kreću iz početka.

DODIRIVANJE DLANOVIMA

Odaberite sebi par i stanite jedan naspram drugog, ispruženih ruku u visini ramena, dodirujući sa dlanovima. Pomjerajte ruke u mnogo različitih pravaca, trudeći se da ne izgubite kontakt dlanovima. Na moj znak, poslije par minuta, uključite najbližeg do sebe i tako u trojkama, ponovite igru. Igra se može produžiti i u četvorkama, zatim cijela grupa u krugu.

Na kraju igre napraviti zajednički zagrljaj!

ATOMI

Svi se slobodno šetaju po prostoriji za rad. Zatim voditelj/ka kaže: „Grupišite se u molekul od 3 atoma“. Učesnici/e hvataju osobu do sebe i trude se da što prije formiraju molekul od 3 atoma. Zatim se instrukcija mijenja: „Napravite molekul od 4 (2,3,5,6...) atoma.

PRILOG 8 KORISNI LINKOVI

CZOR - Vojvodina www.czor.org

EMPRONA www.emprona.org.rs

Filozofski fakultet, Nikšić <http://www.ff.ac.me/>

Gimnazija „Slobodan Škerović“, Podgorica - www.gimnazijapg.com

Ministarstvo prosvjete i sporta <http://www.mpin.vlada.me>

Save the Children <http://www.savethechildren.org.uk/>

Zavod za školstvo <http://www.zavodzaskolstvo.org>

Unicef <http://www.unicef.org/montenegro>

Uprava za mlade i sport www.infomladi.me

Izdavač:
Forum mladi i neformalna edukacija (Forum MNE)

Grafička obrada i štampa:
AP Print, Podgorica

Mjesto i datum izdavanja:
Podgorica, jun 2011

Tiraž:
250 primjeraka

“Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije može se slobodno upotrebljavati i kopirati u nekomercijalne svrhe, pod uslovom da svaka takva reprodukcija bude praćena navođenjem Save the Children-a kao izvora.”

